

VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
OTTO PICK
ŠÉFREDAKTOR
ZDENĚK ZBOŘIL
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
ROBERT SCHUSTER
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MILOŠ CALDA, PETR
DOSTÁL, MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF
FUČÍK, MILOSLAV HAD, RADEK KHOL,
ROMAN KRASNICKÝ, JAN KREIDL,
MIROSLAV KUNŠTÁT, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ, LIBOR LUKÁŠEK,
ZDENĚK MATĚJKA, ALOIZ NEUSTADT,
ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, KAREL
PEZL, OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
RICHARD SEEMANN, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KAREL ŠTINDL,
KVĚTA ŠUBRTOVÁ, FRANTIŠEK ŠULC,
FILIP TESAŘ, MARTIN VÁVRA, JOSEF
VESELÝ, TOMÁŠ VESELÝ, PETR ZAVADIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vy-
davatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International
Copyright Convention. No part of this publication may
be reproduced, stored in retrieval systems or transmit-
ted in any form or by any means without the prior per-
mission of the International Politics editorial office.
Reprints are available upon request. Reprints and per-
missions: Write to International Politics, Nerudova 3,
118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50
Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222;
e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace
redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč.
Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty
a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice
550,80 Sk.

Tiskne ProKonzult s r. o., závod Vrútky,
Švermova 8, 038 61 Vrútky.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném
prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje
ProKonzult, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8,
038 61 Vrútky, tel.: 00421/43/4281538, fax:
00421432/4281696. Informace o MP a ediční
činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávanie tlačoviny povolené SsRP Banská
Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

ISN 0543-7962

F 5210

INDEX 4691

OBSAH 12/2001 ROČNÍK XXV

STR.

SVĚTOZOR	2
VÁLKA PROTI TERORISMU A JEJÍ MEDIALIZACE / -zz-	3
NEBEZPEČNÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA	
„GROUND ZERO“ (I.)	
VÝZVA K PŘEHODNOCENÍ ZÁPADNÍ POLITIKY A GLOBÁLNÍHO SOUŽITÍ / Petr Lebeda	4
ANTROPOLOGIE: STRUKTURÁLNĚ-FUNKCIONÁLNÍ ANALÝZA TERORISTICKÉ ORGANIZACE / František Bureš	6
NEBEZPEČNÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA / Otto Pick	8
BUDOVÁNÍ OZBROJENÝCH SIL PRO ASYMETRICKÁ OHROŽENÍ / František Šulc	9
BEZPEČNOST PRO 21. STOLETÍ – NADĚJE, NEBO OBAVA? / Karel Pezl	11
VZTAHY A PROBLÉMY	
FÓRUM 2000: LETOS NAPOSLED / Václav V. Někvapil	14
MÁKKÁ BEZPEČNOST A NEVOJENSKÉ BEZPEČNOSTNÉ HROZBY / František Škvrnda	16
GLOBÁLNÍ TERORISMUS / Jan Eichler	18
ÚTOK NA AFGHÁNISTÁN / Milan Hauner	21
ZEMĚMI SVĚTA	
SMUTNÝ ŽITŘEK? KRIZE BRITSKÝCH KONZERVATIVCŮ / Jiří Ellinger	23
PRVNÍ KRÚČKY DEMOKRACIE V PERSKÉM ZÁLIVU / Martin Novák	25
VOLNÁ TRIBUNA	
TERORISMUS / Pavla Jazairiová	26
FENOMÉN SKRACOVANIA VZDIALENOSTI V MODERNOM SVETE / Daniel Šmihula	28
ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V ZRCADLE GLOBALIZACE. PŘEKOTNÉ PŮLSTOLETÍ / Robert Chlebek	30
POUŽÍJE BIN LÁDIN ZBRANĚ HROMADNÉHO NIČENÍ? / Adam Dolník	32
INFORMACE	
VLADIMÍR PUTIN DVA ROKY V ČELE RUSKA / Vladimír Votápek	34
RECENZE	
SVETOVÁ EKONOMIKA / Denisa Čiderová	34
RAKOUSKO NA ROZCESTÍ / Antonín Měšťan	35
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	36
OBSAH MP 2001 – ročník XXV	37
PRÁVIDELNÉ PŘÍLOHY MEZINÁRODNÍ POLITIKY	39

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 1. 2002)

► *Vývoj vztahů České republiky a NATO* ► *Česká republika a EU: bilance dosa-
vadních výsledků vstupních rozhovorů a výhled do budoucna* ► *Rozvojová po-
moc ČR* ► *Proměny teritoriální struktury zahraničního obchodu ČR* ► *Boj proti
terorismu a mezinárodní právo* ► *Získání veřejné podpory a politické shody jako
klíč úspěšné bezpečnostní politiky* ► *Bioterrorismus – reálná hrozba?* ► *Příběh zva-
ný Makedonie* ►

1. – gruzínský prezident Eduard Ševardnadze odvolal vládu kvůli krizi, která vypukla po předchozím zásahu bezpečnostní služby v nezávislé televizní stanici Rustavi-2. Proti zásahu protestovala opozice.

1. – USA oznámily, že budou bombardovat cíle v Afghánistánu i během ramadánu.

2. – regionální parlament v Severním Irsku ztratil poslední možnost obnovit svou činnost poté, co umírněný protestant David Trimble nedosáhl svého opětovného zvolení předsedou vlády tzv. Ulsterského shromáždění. Proti jeho zvolení se postavili radikální protestanti, zatímco katolíci pro něj hlasovali.

4. – generální tajemník NATO George Robertson prohlásil v rozhovoru pro katarskou televizní stanici Al-Džazíra, že Usáma bin Ládín nebyl možná sám, kdo zorganizoval útok z 11. září. Podle pozorovatelů by jeho slova mohla naznačovat, že se připravuje válečná kampaň proti některé další zemi, která poskytuje útočiště teroristům, např. Iráku.

7. – oznámeno, že jugoslávský ústavní soud zrušil kontroverzní vládní dekret, který umožňoval vydávat podezřelé válečné zločince Mezinárodnímu tribunálu pro zločiny v bývalé Jugoslávii v Haagu.

7. – americký prezident George W. Bush oznámil, že americké orgány za pomoci některých dalších zemí rozdrtily dvě sítě financující teroristickou organizaci al-Kajdá. Sítě nejen zajišťovaly finanční zdroje, ale také komunikační techniku a přepravu zbraní.

7. – italský ministr obrany oznámil, že Itálie se zapojí do vojenských operací v Afghánistánu pod vedením USA kontingentem čítajícím 7000 mužů.

7. – izraelský premiér Ariel Šaron oznámil, že Izrael zamýšlí přistěhovat další milion Židů.

8. – USA specifikovaly požadavky na náhradní objekt pro redakci Radia Svobodná Evropa/Radio Svoboda.

8. – Sněmovna reprezentantů Kongresu USA schválila návrh zákona podporující brzké rozšíření NATO a vyčlenila pro tento účel 55 milionů dolarů.

8. – afghánské hnutí Tálibán dalo souhlas k sebevražedným útokům na cíle v USA.

9. – jednotky afghánského Severního společenství dobyly významné město na severu země Mazáre Šaríf.

9. – Japonsko vyslalo do Indického oceánu první flotilu plavidel, aby tam podpořila vojenské operace USA proti teroristům v Afghánistánu. Poprvé od druhé světové války bylo povoleno rozmístit japonské ozbrojené síly mimo japonské území.

10. – v rozhovoru s pákistánským novinářem řekl Usáma bin Ládín, že má jaderné a chemické zbraně, a pohrozil, že s nimi zaútočí na USA, pokud Spojené státy použijí

stejně zbraně v Afghánistánu. Pákistánská vyšetřovací agentura oznámila, že dva pákistánské experti na jadernou energii přiznali, že se letos nejméně dvakrát sešli v Afghánistánu s Usámou bin Ládinem.

10. – ministři WTO schválili vstup Číny do Světové obchodní organizace. O den později byl schválen vstup Tchaj-wanu.

10. – americký prezident George W. Bush ve svém prvním projevu před VS OSN zopakoval své přesvědčení o nutnosti vytvořit nezávislé palestinských stát.

10. – na závěr dvouúřednické konference OSN o klimatických změnách v marockém Marrákeši dosaženo dohody, která zahrnuje podrobný soubor pravidel, na jejichž základě by se měl zavést do praxe tzv. Kjótský protokol. Protokol, který má vejít v platnost, až ho ratifikuje 55 zemí odpovědných za 55 procent emisí, dosud ratifikovalo 40 států, které však nepatří mezi zásadní producenty škodlivin.

13. – na rusko-americkém summitu ve Washingtonu prohlásil prezident Bush, že USA sníží stav jaderných hlavic během deseti let o dvě třetiny, tj. na 1700 až 2200 hlavic. Prezident Putin v odpověď přislíbil, že Rusko zareaguje podobně.

13. – vojska Severního společenství téměř bez boje vstoupila do Kábulu.

14. – ve třech východních provinciích se proti Tálibánu vzbouřili kmeňoví vůdci. Tálibán k tomuto dni ovládal již jen 20 procent území.

15. – při americkém bombardování bylo zabito několik špiček Tálibánu a al-Kajdá. Patřil mezi ně Muhammad Átíf, muž číslo 2 v al-Kajdá a bin Ládinův poradce.

15. – RB OSN přijala rezoluci, která světuje OSN hlavní roli při utváření přechodné vlády v Afghánistánu.

15. – kyprský prezident Glafkos Kleridis přijal pozvání vůdce kyprských Turků Raufa Denктаše k osobnímu setkání, při němž by diskutovali o budoucnosti rozděleného ostrova. Kleridis si při setkání vymínil přítomnost zástupce generálního tajemníka OSN.

16. – makedonský parlament přijal ústavní reformy, které poskytují větší práva albánské menšině, a okamžitě poté schválil revidovanou ústavu jako celek. Třetinová Albánci přestali být občany druhé kategorie.

16. – německý kancléř Gerhard Schröder vyhrál ve Spolkovém sněmu hlasování o důvěře spojené s vysláním až 399 vojáků do boje s mezinárodním terorismem.

17. – parlamentní volby v Kosovu vyhrál Demokratický svaz Kosova Ibrahim Rugovy s 46,29 procenta hlasů. Na druhém místě zůstala Demokratická strana Kosova s 25,54 procenta hlasů. Rugova vzápětí vyzval mezinárodní společenství k uznání nezávislosti provincie na Jugoslávii.

17. – italská strana Levicových demokratů, bývalých komunistů, na sjezdu v Pesaru opustila linii de-

mokratického centralismu a vydala se cestou evropských sociálních demokracií. Generálním tajemníkem byl zvolen Pietro Fassino.

17. – na zasedání skupiny zemí G20 v Ottawě oznámeno, že objem peněz, které byly dosud na celém světě zabaveny v rámci boje proti financím teroristů, dosáhl 100 milionů USD.

18. – zmocněnec ruského prezidenta Vladimir Kazancev a představitel separatistického čечenského prezidenta Aslama Maschadova Achmad Zakajev jednali v Moskvě poprvé po dvou letech o ukončení konfliktu. K dvouhodinovému rozhovoru nebyly uvedeny podrobnosti.

18. – vůdce bulharských socialistů Georgi Parvanov zvítězil ve druhém kole prezidentských voleb.

19. – oznámeno, že Británie rozeslala všem vládám členských zemí NATO dopis s návrhem, aby byl založen společný výbor NATO a Ruska, který by měl nejen debatovat, ale na rozdíl od nynější Stálé společné rady Rusko-NATO i rozhodovat a podnikat společné akce.

19. – ministři obrany Francie, Británie, Německa, Itálie, Španělska a Švédska vydali v Bruselu prohlášení, ve kterém se zavazují, že jejich vlády budou společně vyvíjet technologie pro budoucí systém společné vzdušné obrany Evropské unie.

20. – v parlamentních volbách v Dánsku utrpěla sociálnědemokratická vláda historickou porážku. Volební blok pravého středu tvořený Liberální stranou Venstre a Konzervativní lidovou stranou za podpory menších stran získal 96 křesel ve 179členném Folketigu. Premiérem se stane liberál Andres Fogh Rasmussen.

21. – saúdskoarabský list Al-Vatan napsal, že Usáma bin Ládín nařídil svým blízkým, aby ho zabili v případě, že by mu hrozilo zajetí.

21. – Tálibán údajně nabídl částku 50 milionů dolarů za hlavu amerického prezidenta Bushe. Jde o reakci na americkou nabídku 25 milionů dolarů za informace vedoucí k dopadení Usámy bin Ládira.

21. – Irán otevřel velvyslanectví v Kábulu.

21. – oznámeno, že oficiální počet obětí teroristických útoků 11. září v New Yorku poklesl vzhledem k duplikacím a chybám v různých seznamech pod 3900 osob.

21. – ruský ministr obrany Sergej Ivanov prohlásil, že Moskva si přeje obnovit vztahy s NATO tak, aby měla možnost ovlivňovat jeho rozhodování.

21. – oznámeno, že tři americké zemědělské firmy podepsaly s Kubou kontrakt na dodávku potravin za zhruba 20 milionů dolarů. Byl to první kontrakt s Havanou po 40 letech.

22. – generální tajemník NATO George Robertson se při posuzování plánu těsnějších styků Aliancí s Ruskem zmínil o možnosti, že by Moskva mohla dostat při hlasování o některých otázkách právo veta.

22. – Evropská komise s konečnou platností odmítla požadavek Evropského parlamentu uspořádat mezinárodní konferenci o odstavení jaderné elektrárny Temelín a jeho financování.

22. – britská televize BBC oznámila, že Usáma bin Ládín údajně zaplatil před třemi lety čečenským únoscům 30 milionů dolarů za stěti čtyř západních rukojmích.

22. – polský prezident Aleksander Kwasniewski rozhodl o nasazení polských jednotek v Afghánistánu, které den předtím schválila vláda.

23. – ruský prezident Vladimir Putin při návštěvě generálního tajemníka NATO George Robertsona v Moskvě poznamenal, že možná náhrada Rady Rusko-NATO radou dvaceti v žádném případě neznamená vstup Ruska do Aliance „zadními dveřmi“ a že Rusko neusiluje o vstup do NATO, ale že je připraveno rozvíjet vztahy s Aliancí do té míry, jak je připravena ona sama.

23. – Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii obžaloval bývalého jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče z genocidy a dalších vážných zločinů, k nimž došlo během bosenské války v letech 1992-1995.

25. – v citatele Kalaje Dzaundži v Mazáre Šarífu vypukla vzpoura zajatých zahraničních bojovníků Tálibánu. Potlačena 28. listopadu.

26. – oznámeno, že americká soukromá společnost Advanced Cell Technology z Worcesteru ve státě Massachusetts poprvé naklonovala šestibuněčný lidský zárodek pro vědecké účely. Prezident Bush klonování embryí odmítl. Senát však nesouhlasil s jeho návrhem na rychlé schválení zákona k tomu problému.

26. – Německo zahájilo svou vojenskou účast v boji proti terorismu, když z vojenské základny v Ramsteinu odstartovalo první ze tří letadel bundeswehru typu Transall do Turecka.

26. – jednotky Severního společenství definitivně dobyly město Kundúz na severu Afghánistánu. Americká námořní pěchota obsadila letiště u Kandaháru na jihu země.

26. – nepálský král Gjánendra vyhlásil v zemi výjimečný stav kvůli nové vlně násilí, kterou rozpoutali maoiští povstalci a již padlo v posledních dnech za obětí na dvě stě lidí.

27. – v Bonnu zahájeny rozhovory čtyř afghánských politických křidel s cílem vytvořit prozatímní vládu a uspořádat parlamentní volby. Zúčastní se jich Severní společenství (převážně Tádžici a Uzbeci), pěšavárská skupina, římská skupina reprezentující hlavně Paštuny a prosazující bývalého krále Muhammada Záhira Šáha jako sjednocující postavu, dále kyprská skupina, již dominují exilové skupiny z Iránu.

28. – oznámeno, že FBI už zná rozesílatele obálek s antraxem. Jde zřejmě o vysoce postavenou osobu zapojenou do programu vývoje biologických zbraní.

Jakákoli brutální připomínka existence násilí kdekoli na světě osvěžuje diskuse o tom, jak mu předcházet, jak se mu bránit a jak je navždy eliminovat z každodenního života obce i z mezinárodních vztahů. Od dob athénských, ale i od těch, které předcházely uvažování o politice v pojmech (Miloslav Bednář ji nedávno provokativně nazval *dobou protopolitickou*), se však lidé jen velmi pozvolna a složitě dobírají shody v názorech, jak by se násilí a zlu mělo čelit. Jan Werich říká v *Těžké Barboře*, že *každá velká idea musí být futrována klackem*, a mimoděk tím upozorňuje na realis-

Válka proti terorismu a její medializace

tické nebo neorealistické koncepce mezinárodních vztahů a skutečnost, že i snaha o udržení mírových pořádků je podmíněna existencí nějakého násilí. Jistě všichni chceme, aby světový pořádek vznikl postupnou kultivací systému mocenské rovnováhy, ale přesto se opakovaně snaží jednotlivci, skupiny jednotlivců, národní a státní entity nebo jejich nadnárodní a nadstátní partneři a rivalové dosáhnout univerzální jednoty nebo nadnárodní integrace nátlakem a přinucením. Elegantnější je ovšem mluvit o *benevolentním imperialismu* nebo o *boji za zachování míru*, což občané i jejich reprezentanti v mezinárodních organizacích stále považují za vzrušující paradox.

Chtěli jsme se v tomto čísle Mezinárodní politiky věnovat teoretickým otázkám bezpečnosti, rozšiřování NATO a jiných bezpečnostních struktur, ale emocionální náboj 11. září zasáhl i chladné a racionální analytiku mezinárodní politiky a téměř každý vyžádaný příspěvek se nějakým způsobem dotkl *útoků na Spojené státy*:

Tato metafora se objevila nejen v masmédiích bezprostředně po spálení a zřícení Světového obchodního centra (WTC) v New Yorku, ale je také názvem audiovizuálního programu vyrobeného částečně anonymními arabskými propagandisty a distribuovaného jako CD ROM, jehož masová kopie byla vyrobena, díky *neviditelné ruce trhu*, nebo řečneme raději díky dobrému *kšeftu*, v Loděnicích u Prahy. Tento program je typickou ukázkou propagace a agitace, jak ji známe nejen z minulosti, ale i ze současnosti, a které se nevyhýbají žádné demokratické, autoritativní, diktátorské nebo vězeňsko-kasárenské režimy.

Uchvacující pohled na odrazy zapadajícího nebo vycházejícího slunce na vodní hladině (je možné je spatřit kdekoli na světě) střídá další uklidňující záběr hor vystupujících z moře (někde v Číně nebo Vietnamu). Tato pohoda je přerušena detailním – hrůzu a strach vyvolávajícím – záběrem: střelící americký, izraelský nebo jakýkoli jiný *imperialistický* voják, zastřelené nebo zraněné dítě, hřib nad Hirošimou po výbuchu atomové bomby, strach nahánějící monumentální vojenská technika amerického letectva nebo námořnictva, rakety vystřelované ze zařízení pod mořskou hladinou, ruiny a plameny a neustále se opakující (nejméně desetkrát) nálet kamikadze na WTC. A aby tyto horory mohl divák prožívat co nejintenzivněji, jsou mezi excitující záběry vkládány obrazy z muslimských škol a mešit, záběry studentů Koránu, malebné celky mešit z exponovaných míst, z hlediska mezinárodní politiky, v Izraeli, Saúdské Arábii, ale i v Íránu nebo Afghánistánu. Všechny jsou samozřejmě autentické, nedaří se objevit obraz neodpovídající realitě. Ale celé kouzlo vytváření nadreálné reality je skryto v střihové skladbě, ve zvláštním řazení obrazů rytmizovaných zvu-

kem (hudbou, slovy, gerojši), a zejména v tom, že toto audiovizuální sdělení je jen narážkou, nápovědí a výzvou, aby si divák mohl ve své neohraničené fantazii všechno dobré i zlé domýšlet.

Zdá se, že tento model audiovizuálního působení se stává nezávisle existujícím agentem politického procesu, který – ač člověkem stvořen – vymkl se z jeho kontroly, postupně získal nezávislost na jakékoli vůli a vytváří novou fiktivní skutečnost. Vstupuje do mezinárodních vztahů jako nový agent a nová instituce a nejméně od *války v Zálivu* (i tato metafora se už stala autonomním historickým faktem) působí jako nová realita.

Prezident Bush využil možnosti audiovizuální techniky a zúčastnil se summitu evropských čekatelských zemí ve Varšavě prostřednictvím velkoplošné projekce svého nepříliš k tomuto účelu vhodného obrazu. Vrásčitá tvář bez emocí, obraz bez rekvizity a standardní hlasová modulace byly stále ještě na nedostatečné úrovni. Nicméně se však ušetřilo dost času potřebného k zbytečnému přesunu ze Spojených států někam do Evropy, a konečnou efekt byl stejný jako při jakékoli jiné podobné příležitosti. Prezident, stejně jako saúdskoarabský zloduch dočasně umístěný v Afghánistánu, soupeří o svou popularitu prostřednictvím audiovizuálních a elektronických médií, a to bez ohledu na realitu, v níž se pohybuje a jejíž je nespornou součástí. Dokonce i tolikrát zmiňovaný terorismus přestává být, pokud není audiovizuálně zpracován, realitou a v hlavách konzumentů už dávno zastínilo sdělení o útoku na WTC znalost a data útoku na Pentagon, který byl, ať již záměrně či spontánně, méně medializován.

Milan Kundera si ještě ve své *Nesmrtelnosti* dokázal nad touto *imagologií* posteskout a varovat před ní. Ale dnes jím pojmenovaná tvorba *vyšší reality* už působí autonomně, samostatně a účinně. Po ní pak přichází jakási druhoplánová reflexe, reflexe reflexí, která je nám sice známa z imaginací hříček surrealismu, ale o které jsme se nesprávně domnívali, že existuje mimo politickou realitu. V Hočiminově muzeu v Hanoji jsou obrazy Maxe Ernsta a Piccassova *Guernika* propojeny s realistickými dokumentárními fotografiemi hrůz německých koncentračních táborů. Toto sdělení se sice týká evropské historie, muzeum je muzeem historickým, ale přesto je jeho poselství jasnou narážkou: Taková je Evropa, takový je svět, proti kterému jsme bojovali, a to je svět, proti kterému bojovat budeme.

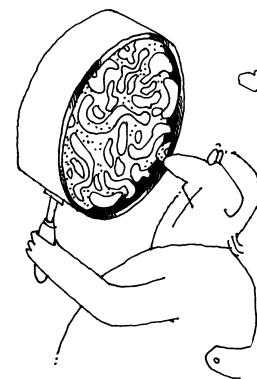
Neustále opakovaný záběr útoku na WTC ve zpravodajských relacích České televize plní podobnou funkci. Říká nám, že víme, kde je zlo, a přesvědčuje nás, že proti němu musíme něco dělat, ať již se skrývá v afghánských horských jeskyních nebo v tunelech bankovních ústav, kterými putují obtížně kontrolovatelné finanční toky. Dokládá, že válka nebo mír, obrana nebo agrese, bezpečnostní systém stejně jako instituce válečného chaosu, mají kromě své faktické existence ještě rozměr virtuálně audiovizuální, útočící na city a omezující racionalitu lidského chování.

Snažíme se v tomto čísle Mezinárodní politiky znovu objevit triviální pravidla vedení válek a zajišťování bezpečnosti. Milan Hauner nám poslal nejenom své americké reflexe (které vznikly krátce po útoku na WTC), ale snaží se i racionálně definovat nepřítel a ptá se, komu jsme, společně se Spojenými státy, vyhlásili válku. Ostatní autoři vlastně také nepřimo kladou podobnou otázku, totiž zda mechanismus vytváření míru má svůj počátek v masivní vojenské nebo policejní akci, nebo zda existuje i cesta opačná, od instituce míru k vytváření nástrojů její obrany. Neděláme si iluze, že se tento problém podařilo našim spoluautorům vyřešit, ale jejich úvahy o globálním terorismu, asymetrickém ohrožení a strukturální a funkční analýzy teroru a terorismu pomáhají pochopit principiálnost celého problému. A snad nevdá, když se přívalu medializace pokoušíme bránit, aby nás neunášel do svých neohraničených a chaotických vod povědomí o světě, jeho minulosti i budoucnosti.

-zz-

„GROUND ZERO“

(I.) Výzva k přehodnocení západní politiky a globálního soužití

mokratické společnosti, není naší povinností najít sílu a odvahu vyrovnávat se s takovými otázkami? Z jakého titulu pak označujeme názory jiných za ideologii a propagandu? Možná teď

Ani úspěšná vojenská operace, ať již se tím míní cokoliv, nevyřeší kořeny teroru. Naopak, její pokračování může mít za následek humanitární katastrofu, rozbití protiteroristické koalice a zesílení islámské nevraživosti včetně podnícení dalších teroristických útoků! Pokud se podaří odstranit Tálibán a zformovat reprezentativnější a demokratičtější vládu Afghánistánu, vytvořit oficiálně nepřátelštější prostředí pro operace teroristů, případně přivést k soudu hlavní viníky či zlikvidovat část sítě al-Kajdá, důvody pro terorismus nepominou. Dokud trvají důvody pro odpor vůči USA a Západu, vždy se najdou zdroje, organizace a podpora pro terorismus tohoto druhu. Neptat se po hlubších důvodech podpory a zázemí terorismu je krátkozraké a nezodpovědné. A bylo by to promarnění historické výzvy, kterou „Ground Zero“ představuje.

PETR LEBEDA

Okamžitá reakce vedoucí k potrestání viníků je stejně nezbytná jako koordinovaná strategie globálního boje proti terorismu. Avšak k tomu, abychom se posunuli blíže k bezpečnějšímu světu, je třeba daleko víc než mezinárodní politická mobilizace a je třeba, aby odpověď na události 11. září filosoficky a institucionálně měla zcela jinou kvalitu než jednostranný vojenský protiútok bez jednoznačného určení cílů, limitů a konce operace. Akutní kroky by nás v žádném případě neměly zaslepit před bolestnou potřebou vypořádat se s nutnou změnou chápání globálního fenoménu radikalismu a jeho ekonomických a socio-kulturních příčin. Je načase systematictější způsobem změnit náš přístup k násilí a lidským právům, k islámu a k naší politice vůči rozvojovému světu jako takovému.

Bezprostřední příčiny teroristických útoků na USA není těžké definovat, stojí-li za nimi opravdu al-Kajdá. Přestože za dva měsíce nikdo nepředložil víc než televizní prohlášení o existenci nezvratných důkazů (nikoliv důkazy samotné)², lze podle charakteru a zkušenosti předpokládat, že se jedná o akt radikálního islámského fanatismu bin Ládina typu ve službách nenávistného boje proti USA, vedeného všemi prostředky.

Na první pohled se jedná o politické (proti zahraniční politice suverénního státu) a náboženské (proti tzv. křesťansko-judaistické expanzi) cíle. Hlubší kořeny politického a náboženského terorismu, je-li vůbec možné tato dvě slova spojit, však spočívají v bezprostřední situaci milionů muslimů po celém světě: v jejich chudobě, marginalizaci a frustraci. Současná mezinárodní krize tak má své výrazné ekonomické a sociálně-kulturní příčiny, o kterých se však zdaleka nediskutuje tolik jako o těch náboženských a politických. Seriózní a kritická diskuse o těchto aspektech, která se začíná objevovat v evropských i amerických médiích, zatím chybí v našich médiích. Je nutná nejen

jako součást širšího rámce boje proti extremismu, ale je nevyhnutelná i jako součást budování udržitelnějšího a spravedlivějšího mezinárodního uspořádání po rozpadu bipolárního systému.

Válečná rétorika versus kritický demokratický dialog

Jsou-li teroristické útoky skutečně útoky na civilizační hodnoty, proč je hněv islámských fundamentalistů namířen právě proti USA, když podobné kulturní a civilizační hodnoty reprezentují i jiné země – např. Kanada či Německo? Proč se islámský terorismus neobrací například i proti Norsku, které se tak výrazně angažovalo v blízkovýchodní politice, nebo proti dalším zemím, jež byly součástí mezinárodního vojenského kontingentu ve válce v Perském zálivu? Je-li důvodem napadení fakt, že Spojené státy jsou hegemonek současných mezinárodních vztahů, nejbohatší a nejmočnější zemí světa, proč se tedy závist, odboj či hrozby nezaměřují i proti Švýcarsku, Číně či NATO? Či je to ještě něco jiného, co USA od ostatních zemí odlišuje a přitahuje hněv a odpor jiných? Neměří-li USA všem stejným měřem a neřídí-li se vždy deklarovanými hodnotami, je pak naprosto nepodložené označovat některé americké politiky jako panovačné, povýšené či hrubé?

Možná, že ještě důležitější než samotné odpovědi na tyto a podobné komplikované a mediálně nepřijemné otázky je otázka, proč jsou v USA, na Západě – tím méně u nás – vůbec tak málo kladeny a zodpovídaný veřejně. A také, zda je možné vynést je na povrch za jiných než mimořádných okolností. Neklademe-li si podobné otázky my, neznamená to, že si je nekladou například lidé v muslimských zemích či že nejsou relevantní. A jsou-li pro ně důležité a nemají-li na ně uspokojivé odpovědi, není jen logické, že si je vykládají po svém? Navíc prezentujeme-li se jako otevřené a de-

stále není vhodná doba na tyto otázky a je spíše čas na solidaritu s oběmi a spolupráci s USA v boji proti terorismu. Podle mého názoru však kontroverze současné situace poukazují na tyto hlubší kořeny konfliktu a byla by velká škoda nevěnovat pozornost i těmto otázkám jen proto, že by taková reflexe mohla vyvolat dojem, že teroristické útoky přece jen byly nějak oprávněné. Nebyly a nejsou ospravedlnitelné ničím. Nejde o falešnou empatii s teroristy, relativizující intelektualismus či zbabělou a pohodlnou kritiku z bezpečí našich domovů. V daleko větší míře – a to je klíčové rozlišení – jde o důvody a důsledky reakce statisíců muslimů po celém světě a podporu, kterou teroristé u nich nacházejí. Jde o rezervuár hněvu a zcela jinou optiku, které vyvěrají i na mnoha jiných místech nezápadního světa.

V tomto a následujícím článku se proto chci pokusit osvětlit hlubší důvody teroristických útoků, jejich souvislost se silnou kritikou americké vojenské odplaty a v obecnější rovině i s kritikou celé západní civilizace ve třech rovinách: 1. vnímání americké zahraniční politiky, 2. mezinárodní politika, instituce a lidská práva a 3. pluralita a globální filosofie rozvoje.

1. VNÍMÁNÍ AMERICKÉ ZAHRAJNIČNÍ POLITIKY

Mezi běžnými muslimy i mezi muslimskými intelektuály, podnikateli, bankéři a profesionály s blízkými kontakty na USA je velmi rozšířeno kritické vnímání³ americké, potažmo západní zahraniční politiky na Blízkém východě.⁴ Ať již hodnotíme tuto politiku jakkoliv, faktem je, že především podpora Izraele, sankce vůči Iráku a vojenská přítomnost v regionu vyvolávají silnou averzi mezi arabskými vládami. Mezi informovanějšími a progresivnějšími proudy v arabských společnostech⁵ pak vzbuzuje hněv i podpora represivních autoritativních režimů a podkopávání rozvoje občanské společnosti a demokratizačních hnutí v arabských zemích, jako je Saúdská Arábie, Bahrajn, Kuvajt či Alžírsko, dvojí standard pro kritiku dodržování lidských práv, ekonomickou pomoc a vojenskou podporu a obraty v politice v souladu s aktuálními americkými zájmy.

Muslimové si nezačali stěžovat na americkou zahraniční politiku za prezidentsví G. W. Bushe a nekončí svou kritiku na hranicích regionu. Pamatují si, kdo podporoval Írán za dob šáha a Saddáma Husajna v jeho největších

zločinech včetně války proti Íránu a plynových útoků na kurdské obyvatelstvo. Vědí, kdo pomáhal sešikovat a financovat armády nejradikálnějších mudžáhidů z islámského světa pro boje proti bývalému SSSR v Afghánistánu. A také mají přehled o metodách a dopadech americké zahraniční politiky mimo arabský svět. Přes veškeré diplomatické úsilí a zdroje, které Spojené státy trvale investují do regionu a do mezinárodní bezpečnosti, mnozí zpochybňují nejen motivaci, ale i konkrétní provádění a důsledky americké blízkovýchodní politiky.

Dvojitý metr a rozporné zájmy

Mnozí arabští představitelé se ptají, zda Spojeným státům jde skutečně o stabilitu a mír na Blízkém východě, o prosazování demokracie a lidských práv, o rozvoj občanské společnosti, volného trhu a ekonomický rozvoj. Či zda se za intervencemi v regionu neskryvá i záležitost k podstatně vojenské přítomnosti a politickému vlivu v oblasti. Do jaké míry je americká politika stále pod vlivem studenoválečnické logiky a do jaké míry se v ní promítá hledání nové zahraničněpolitické a bezpečnostní doktríny? Po 35 letech silné angažovanosti USA v regionu je nutné se ptát, zda jsou přetrvávající napětí a konflikty v regionu neúspěchem americké zahraniční politiky, anebo spíše vedlejším cílem či skrytým úspěchem mocných nátlakových skupin uvnitř americké vnitřní politiky.

Politika všude na světě je tvořena pouze lidmi a ani americká politika není výjimkou, není uniformní a nerozporná. Netvoří ji pouze prezident, jeho poradci a siloví ministři, ale velmi výrazný vliv mají i kongresmani a různé lobbistické skupiny. Všichni tyto lidé reprezentují různá přesvědčení a hájí různé zájmy. Mezi jinými i potřebu uplatnění stále silného zbrojního průmyslu a nového ospravedlnění pro užití amerických vojenských sil, odbytu amerických zbraní, či kontroly cen ropy. Po ztrátě starého nepřítele v socialistickém táboře a procesu demokratizace v Latinské Americe se „nehodné“ islámské režimy a posléze islámský fundamentalismus a terorismus mnohým jeví jako nová hrozba. Nový nepřítel, který může dobře posloužit jako zástupný problém i zástěrka pro prosazení partikulárních zájmů.

O tom, jaký vliv mají vazby například George W. Bushe, Dicka Cheneyho či Donalda Rumsfelda na velké americké zbrojní (např. Halliburton a Carlyle) a ropné (Unocal) korporace na tvorbu zásadních rozhodnutí v současné americké zahraniční politice, je možné jen spekulovat. Stejně tak nebudeme asi nikdy disponovat úplnými a ověřitelnými informacemi o rozsahu použití nových zbraní, bojových látek a typu škod, které nejrůznější vojenské operace v afghánské válce způsobily. Nicméně i přes snahu o důslednou informační blokádu se po každé další válce podobné odstrašující zprávy objevují a opět dokazují, že každá válka je špatná a žádná strana z ní nemůže vyjít s čistým štítem. Z principu veřejné kontroly je tedy nejen intelektuální, ale i morální povinností vnášet do veřejné debaty jako protiváhu oficiálních informací i tyto neoblíbené argumenty, které sice

nemohou být objektivně doloženy, ale mohou sehrát důležitou roli při rozhodování o lidských životech. I proto, že ve válce nelze očekávat otevřenost a průhlednost informací a války mají tendenci ubírat se vlastní cestou, je třeba k nim přistupovat jako ke krajnímu řešení po vyčerpání všech ostatních prostředků řešení.

K věrohodnosti cílů americké zahraniční politiky v posledním čtvrtstoletí nepřispívá ani výčet a výběr cílů amerických vojenských operací mimo arabský svět. Vnější pozorovatelům je těžké vysvětlit, proč USA zaútočily proti trpasličí Grenadě a bez váhání napadly Irák po invazi do Kuvajtu, ale dlouho se zdráhaly s pomocí bosenským muslimům a bez oficiálního zásahu zůstala např. zvěrstva občanských válek v Sierra Leone a Rwandě.

Samozřejmě je možné argumentovat proti těmto pozicím. Je možné poukázat na to, že mezinárodní politika není hrou s vítězným koncem a že komplikované problémy, jako je palestínská otázka, nemají žádná optimální řešení, oběti a ústupky je třeba přinášet na obou stranách. Spojené státy nejsou jediným vývozcem zbraní a zdaleka jedinou vládou, která provádí pochybné operace mimo své území. Zájem na určité míře kontroly nad oblastí Blízkého východu a na určité pozice v rámci mezinárodním systému mají i další země. Konečně stejně jako islámský svět ani americká politika není monolitem, odráží se v ní vliv a zájmy mnoha často protichůdných zájmových skupin a ideologických orientací. Co však USA odlišuje, je rozsah, způsob provádění a následky jejich zahraniční politiky, zejména zahraničních vojenských operací.

Agrese, necitlivost a povýšenost

Nicméně, i kdyby cíle a motivace americké politiky byly zcela legitimní či představovaly nejlepší dosažitelný výstup protichůdných vnitřních a vnějších tlaků, stále zůstává otázka, zda je optimální i způsob, jakým je prováděna. Navíc samotná retorika Spojených států a vedoucí postavení, které v rámci mezinárodního systému zastávají, opravňují bdělé pozorovatele požadovat od nich vyšší zodpovědnost a morální standardy při jejich globálním působení. Jakkoli globální firma by při takto negativní reakci na své působení na určitém teritoriu uvažovala o stažení, revizi obchodní strategie či alespoň výrazné investici do svých „public relations“, tedy vztahů s lokální veřejností.

Srovnání USA se světem globálních korporací z mnoha důvodů pokulhává, avšak rozsáhlá odezva na teroristické útoky na Světové obchodní centrum a následnou vojenskou operaci by měla Spojené státy přimět minimálně k zamyšlení nad stavem „image“ jejich zahraniční politiky. Nemluvě o tom, že způsob provádění a vlastní důsledky amerických aktivit ve vztahu k Blízkému východu jsou pro mnohé Araby daleko směřodatnější než deklarované cíle a oficiální prohlášení. Dvojitý standard americké zahraniční politiky, rozpor mezi cíli a metodami, arogance a povyšování vlastních hodnot nad hodnoty jiných při provádění americké politiky obrušují v tomto regionu kdysi tak impozantní „měkkou sílu“ USA a činí je snadným objektem nenávisti

a opovržení u lidí nacházejících se v složitých osobních i společenských podmínkách.

Dokonale a ironickou ilustrací těchto prohrěšků je Saúdská Arábie. Strategická důležitost saúdské ropy a silného spojence v oblasti dovedla americkou vládu k podpoře jednoho z nejkonzervativnějších a nejméně demokratických režimů světa. Svým porušováním základních lidských práv a náboženskou rigiditou je saúdská monarchie zcela srovnatelná s Tálíbanem, který také monarchie jako jedna z mála zemí uznávala a podporovala. Na rozdíl od Iráku, Íránu či Afghánistánu se však nikdy nedočkala otevřené americké kritiky za to, jak málo se blíží k hodnotám, které USA považují za tak důležité. Nedávná návštěva saúdského prince Ibn-Talála v New Yorku pak ukázala, že vůči rozporům v americké politice není imunní ani tak dlouholetý a důležitý spojenc USA, když (již bývalý) newyorský starosta Rudy Guliani nediplomaticky vrátil princovi šek na 10 milionů dolarů, určený na rekonstrukci poškozeného města. Guliani samozřejmě není bezprostředně odpovědný za americkou zahraniční politiku a je znám svým impulzivním chováním. Způsob, jakým vedl své město po tragédii, byl příkladný a je pochopitelné, že odmítá jakoukoli vinu za neospravedlnitelný zločin, který postihl New York. Nicméně princova výzva k přehodnocení americké zahraniční politiky v regionu, která přišla až po jednoznačném odsouzení teroristických útoků, jistě nebyla míněna jako výčitka či omluva teroru, ale jako přátelská snaha naznačit USA kořen problémů. Bez ohledu na princovo jmění, pro muslimy představuje charita jeden z pěti pilířů jejich náboženství. Zamítnuté gesto arabské solidarity a nepřijatá kritika (od koho jiného by už měla být přijatelnější?) sice mohou být záplatou na pochroumané sebevědomí newyorských voličů, ale navenek, zvláště pro muslimskou veřejnost, Guliani jen potvrdil, jak necitlivá a povýšená Amerika umí být.

Za poslední čtvrtstoletí Spojené státy zaútočily na arabské území otevřeně čtyřikrát: v roce 1986 bombardovaly Libyi, od roku 1991 útočí na Irák a v roce 1998 bombardovaly americké vojenské síly domnělé teroristické objekty v Súdánu a Afghánistánu. Nicméně všeobecně jsou známé i vojenské operace na záchranu rukojmích v Íránu (1980) a intervence v občanské válce v Libanonu (1982–84). Kromě toho USA intervenovaly na straně Iráku ve válce s Íránem (1987–88) a sestřelily íránské (1984) a libyjské (1981 a 1989) letouny. Během války v Perském zálivu bylo rozmístěno 540 000 vojáků nejen na území Saúdské Arábie, ale také v Ománu, Kataru, Bahrajnu, SAE a Izraeli. Izrael a Turecko (společně s Kolumbií) patří mezi největší příjemce americké vojenské pomoci. Americká vojenská pomoc v Turecku vyvrcholila v roce 1997, kdy představovala 80 procent zbraní použitých při etnických čistkách proti Kurdům. Během války, kterou Turecko vedlo s Kurdy, zahynulo několik desítek tisíc lidí, přes 3500 měst a vesnic bylo zničeno a v regionu přibýly 2–3 miliony uprchlíků.⁶⁾

Víceméně tajné či polooficiální operace pod rouškou boje proti komunismu prováděly

USA ve většině zemí Latinské Ameriky, od konce druhé světové války pak vojensky intervenovaly ve dvanácti zemích amerického kontinentu.⁷⁾ Vrásky vyvolávají zejména války v Nikaragui (1981–1990) a Salvadoru (1981–1992) a neobyčejně ničivý útok na Panama City v prosinci 1989. Při honu na Manuela Noriegu, jistě ne nejhoršího ze všech dříve USA podporovaných latinskoamerických diktátorů, obchodníků s drogami a zbraněmi, zahynulo podle různých odhadů 1–7 tisíc civilistů. Při následném odvlčení bývalého spolupracovníka CIA do Spojených států a pseudosoudním procesu došlo k flagrantnímu porušení mezinárodního práva. V Nikaragui pak došlo k eskalaci tlaku na svržení sandinistické vlády do té míry, že guerillová armáda podléhající americkému vedení se zaměřovala i na tzv. „měkké cíle“, tj. nechráněné civilní obyvatelstvo.

Nemůže být proto žádným překvapením, že velká část světa se na současnou situaci dívá daleko kritičtěji, než je obraz, jaký vidíme v našich médiích. Nejen „nehodné“ (rogue) režimy, u kterých je to pochopitelné, ale i mnohé další, zejména menší a chudé země, které kdy byly objektem tajných operací či otevřené agrese ze strany jiného (většinou většího a bohatšího) státu, se těžko mohou shodnout na definici teroru, jak ji prezentují velké a mocné státy tohoto světa. Vzhledem k velmi pochybným násilným operacím, které vedou či vedly vlády těchto zemí proti svým vlastním obyvatelům, není divu, že svou účast a pomoc protiteroristické koalici briskně nabídl i Rusko, Turecko, Čína a Indonésie. Velmi odlišné interpretace teroru a terorismu jsou i důvodem, proč USA nepodpíjely rezoluci OSN o terorismu v roce 1987 a proč poslední rezoluce OSN o zamezení podpory terorismu (1373/2001) neobsahuje jeho definici.

Civilní oběti a nedostatečný tlak na reformy

Připočteme k tomu konkrétní dopady Spojenými státy podporovaných či iniciovaných politik – izraelské výpady na palestinská území a tisíce mrtvých v důsledku potírání intifády, tisíce arabského civilního obyvatelstva, které padlo za obětí náletům na Bagdád či Tripolis, roky humanitární krize a nevinné děti, které umírají v Iráku v důsledku embarga na léky a zdravotnickou pomoc na nemoci, jež je i jinde v regionu možné běžně léčit či jim předcházet – či vojenskou přítomnost Spojených států v zemi islámských nejsvatějších míst. Potom již není tak složité pochopit hněv a ponížení řadových Arabů a jejich podporu a sympatie komukoliv, kdo se v jejich jménu této nepřátelské velmoci odváží postavit.

Je pravda, že mnohé vlády arabských zemí, ať již podporované Spojenými státy či nikoliv, nedělají mnoho proto, aby situaci svých obyvatel zlepšily. Naopak Spojenými státy nepodporované vlády využívají politiky USA (a svévolné interpretace islámu) jako zástupného problému k tomu, aby odvedly pozornost od vážných vnitřních nedostatků, jako jsou: strnulost, uzavřenost a nedemokratičnost politických struktur, zastaralost společenských institucí, korupce, nepřehlednost a nezodpovědnost politické

keho vedení, cenzura a pošlapávání základních lidských práv, investice do vojenské výzbroje namísto podpory vzdělání, zdravotnictví a rozvoje infrastruktury, odkládání sociálních, ekonomických a politických reforem.

Teroristický útok na New York a Washington jistě byl útokem na naši civilizaci a její hodnoty. Sebevražední fanatici a jejich teroristické podhoubí s největší pravděpodobností nemohou vystát šíření hodnot, jako je svobodné podnikání a svoboda slova, demokracie, individualismus a sekularismus. Nicméně to není univerzální prosazování těchto hodnot, pro které ostatní muslimové opovrhují americkou zahraniční politikou a pro které se proti-americká hnutí odporu, byť teroristická, těší široké popularitě. Nejsou to hodnoty Spojených států, nýbrž právě zpronevěření se svým hodnotám, není to moc, ale její necitlivé, rozporné a nezodpovědné užití, nejsou to oficiální národní zájmy, nýbrž zájmy postranní a partikulární, které v tomto regionu, ale i jiných částech Asie, Latinské Ameriky a Afriky americkou zahraniční politikou diskreditují. Nicméně současná krize kolem situace v Afghánistánu poukazuje na hlubší problémy i v oblasti amerického přístupu k mezinárodnímu právu a mezinárodním institucím.

(Pokračování v příštím čísle)

lebeda@iir.cz

¹⁾ V celém článku používám slov náš/e a západní záměrně jako synonyma. Jakkoliv by analýza českého přístupu k současné situaci byla zájímavým a přínosným počinem a jednotlivé západní země k ní zaujímají odlišná stanoviska, považují následující problémy za relevantní pro celý okruh západní civilizace a ČR, nejen kvůli členství v NATO, za její součást.

²⁾ Je otázkou, do jaké míry skutečně všechny nashromážděné důkazní materiály o vazbách bin Láďina na teroristické útoky na USA mohou ohrozit probíhající vojenskou operaci a do jaké míry je přes největší zpravodajskou operaci v dějinách možné předložit opravdu průkazné důkazy o spojitosti tohoto otrěsného, ale velmi propracovaného zločinu se silně autonomními aktivitami decentralizovaných buněk sítě al-Kajdá.

³⁾ V první části článku nechci (a v daném formátu ani nemohu) provést vyčerpávající politickou analýzu těchto problémů. Naopak, jde o krok mimo zaběhnutý rámec mezinárodněpolitického diskurzu, o sociálně-psychologický rozměr americké zahraniční politiky, právě o běžný pohled z islámského a nezápadního světa, který je pro reakce a důvody k odporu daleko důležitější než intelektuální úvahy západních vědců a mediální prohlášení politiků. Není to snaha o objektivní hodnocení, nýbrž o zpřístupnění subjektivní reality a chybějícího alternativního pohledu.

⁴⁾ Srov. např. série průzkumu arabských názorů ve Wall Street Journal po zářijových atentátech.

⁵⁾ Viz Muqtadar Khan: „US foreign policy in the Middle East – a barrier to democracy“, The Jordan Times, 6. října 2001.

⁶⁾ Viz „The New War Against Terror“, přednáška Noama Chomského na MIT, Boston 18. října 2001, na: www.zmag.org/GlobalWatch/chomsky-mit.htm

⁷⁾ Viz Zoltan Grossman: „A Century of U. S. Military Interventions: From Wounded Knee to Afghanistan!“, též na: <http://zena.secureforum.com/znet/CrisesCurEvts/interventions.htm>

Z pohledu antropologa spatřuji ve studiu terorismu značné mezery. Mnohé studie se omezují na strohé, nevyargumentované a předpojaté popisování faktů. Postrádám v nich pohled globální, reflektující terorismus z aspektu strukturálně-funkcionálního, v jeho nejširších systémových vazbách a funkčních souvislostech. Tvrdím, že jen tímto způsobem budeme schopni metodologicky nalézt efektivní cestu řešení konfliktu.

Taktická typologie terorismu

Jednoduchá typologie terorismu je zavádějící. Aby prováděná analýza skutečně odhalila podstatu celého systému, je nutné typologii terorismu rozpracovávat s přihlédnutím ke kulturně-společensko-politickému souvislostem. Prací s funkčními systémy jsme schopni odhalit široké spektrum konfliktních vztahů a navrhnout možnou metodiku jejich řešení.

Pokud kdokoli ve svých hypotézách dospívá k chápání terorismu jako jednoduchého mezistupně mezi civilními nepokoji a gerilovou válkou, jako například profesor White (White:1997), pak se dopouští zásadní chyby. To je past typologické analýzy. Profesor White naproti tomu ale velmi dobře rozpoznal, že konflikt mezi sociálními skupinami má dynamickou formu. Existuje totiž právě tolik právních systémů uvnitř dané společnosti, kolik je v ní fungujících podskupin. Tyto systémy vytvářejí celkovou konfiguraci, která přesně odráží uspořádání podskupin ve společnosti – sociální struktury (Pospíšil, 1997:112). Otázkou zůstává míra komplexnosti forem konfliktu. Strukturu konfliktu proto považuji za multiplicitní. Forma konfliktu je podle mého názoru interstrukturální, a nikoliv unilineární.

Různé organizace potom aplikují různé prostředky a metody, aby naplnily svou vlastní vizi reality. Tyto prostředky a používané metody interakce jsou ve funkčním komplexu institucí vzájemně propojeny. Funkční komplexnost v rámci celého systému vztahů je možné pochytit pouze na základě strukturálně-funkcionální analýzy organizace.

Strukturálně-funkcionální analýza organizace

Z aspektu strukturálně-funkcionálního je jakákoliv organizace institucí, pomocí níž člověk realizuje naplnění určitého cíle či účelu. Jde tedy o vztahový soulad ve společnosti za účelem uspokojení jejich žádostí při vykonávání vlivu na své okolí s použitím materiálního aparátu. Poslušnost určitých norem je přitom základním pravidlem organizace, která je integrovaná na celém komplexu dalších principů. Každá změna podmínek nutně vyvolává také změnu institucionální. (Malinowski, 1960: 39–40). Jakákoliv inkorporace do systému organizovaného chování způsobí celkové přemodelování této instituce. S tím také souvisejí teorie vztahů, které jsou zásadním faktorem při realizaci jakékoliv institucionální změny. To, domnívám se, potvrzuje správnost mé teorie multiplicitně proměnných forem konfliktů, neboť v případě unili-

Antropologie: Strukturálně-funkcionální analýza teroristické organizace

FRANTIŠEK BUREŠ

neárního evolucionismu vyvstale potřeby posouvají konflikt vždy pouze o jeden evoluční stupeň a neumožňují žádanou dynamickou multiplikaci systému.

Abychom dokázali uchopit jednotlivé formy konfliktů a z toho vyplývajících institucí, je nutné určit, jaké vztahy jsou zde naplňovány a jaká služba je prokazována. Každá z institucí je založena na konstituovaném právu, soustavě hodnot a dohod a uspokojování řady potřeb svých participantů i společnosti jako celku (Malinowski, 1960:47–48). A právě tím naplňuje svou funkci! Je proto nutné se seznámit s právními, technickými a administrativními pravidly, určujícími a usměrňujícími činnost organizace a jejích členů. Pravidla a normy instituce jsou stylizovány tak, aby

určovaly ideální model chování jejich příslušníků. Je však nutné umět zřetelně rozlišovat pravidla a normy od následně skutečné činnosti, tedy ideální stav od stavu reálného.

Základní myšlenka instituce – interní char- ta – determinuje celou danou společnost, zatímco její funkcí je role této instituce v rámci vymezené kulturní soustavy. Postulováním těchto premis se dostáváme do funkčně propojeného systému vztahů, který nám pro svou strukturální přehlednost již nedovolí zabřednout do nekonečných diskusí o hledání prvotních či pravých příčin vzniku a existence instituce, v našem případě terorismu.

Na základě možných pravidel, za přispění systému lidských zdrojů a za použití dostupných prostředků pak teroristická organizace

realizuje svou aktivitu. Instituce se funkčně spojuje s celkem, v němž si vynutí prostor a navazuje další funkční vztahy multiplicitní povahy (viz schéma).

Každá teroristická organizace má vlastní sociální strukturu, kterou, pokud se snažíme jí porozumět, musíme detailně pozorovat, popisovat ji a analyzovat pouze s ohledem na její funkční specifickou a konektivitu. Forma a funkce jsou neoddělitelné.

Teorie ospravedlnitelného násilí

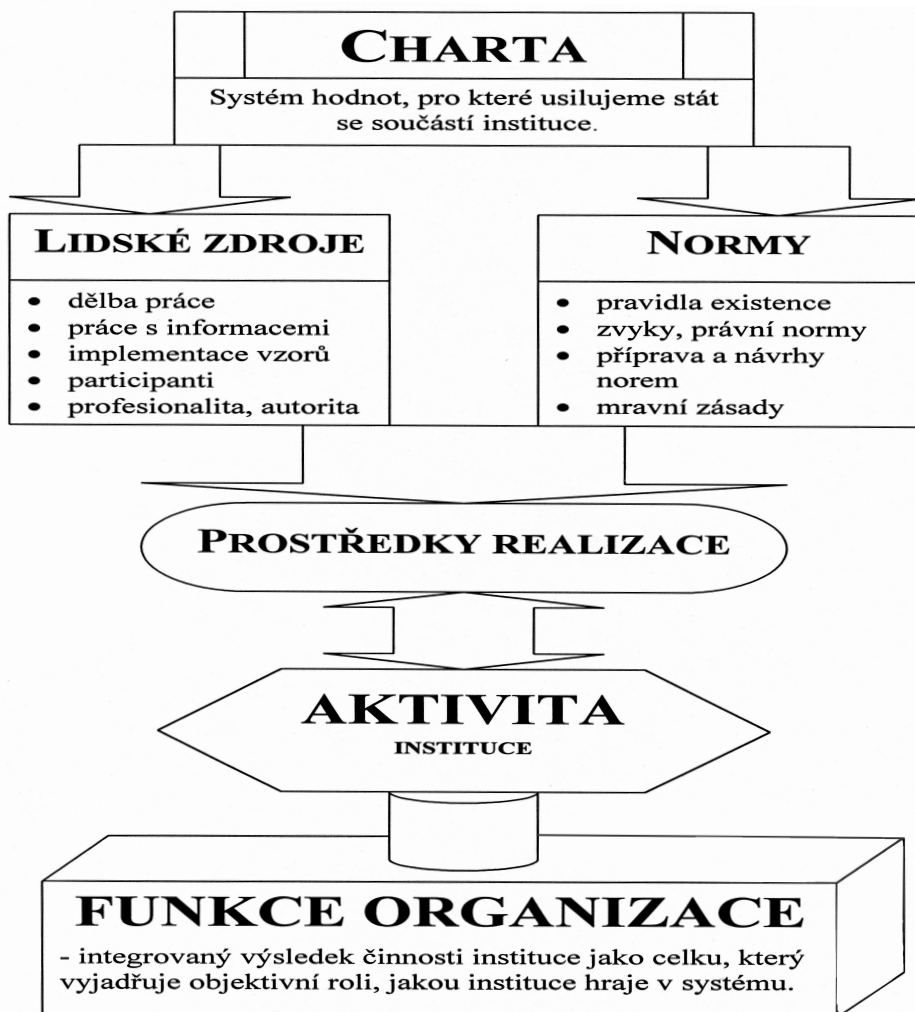
Každá činnost, každý vztah, násilí a konflikt nevyjímaje, má svou funkci. Ta je zasa- zena v systému hodnot dané společnosti. Funkce může být jak skrytá, tak evidentní. Každý z participantů si může nalézt právě to ospravedlnění své činnosti, které z jeho subjektivního pohledu vhodně plní tvůrčí funkci v systému. Své jednání vztahují ke vzorům chování a jednání, pramenící z ideologie apriorně zakotvené v chartě dané organizace a považované za jednání referenční.

Abyste mohla teroristická skupina plně realizovat svou činnost, potřebuje se do společnosti nikoli včlenit, ale naopak se z ní vydělit. Odmítnutím norem obecných se skupina stává svobodnou a na okolí do jisté míry nezávislou, s normami vlastními. Komunikací uvnitř vlastní společnosti se pak participantů utvrzují v ideálnosti své charty a svých pravidel. Skupina se stává jediným zdrojem ocenění. Dochází k utváření vlastních morálních pravidel. Tento fakt považují v případě teroristických organizací za naprosto klíčový, a to z důvodu možného postupu obranných organizací. Obecně platnou tezi „Trest musí být rychlý a účinný“ v tomto případě totiž nelze vůbec aplikovat. Rozdílné charty proti sobě stojících institucí neumožní, aby tato protiakce měla žádoucí, do budoucna preventivní účinek. Byť rychlá, odvetná akce může mít za následek trest anebo i eliminaci ohniska, a tím i technickou prevenci vůči dalším potenciálním konfliktním střetům. Nebude však mít vliv na chartu opoziční instituce! Navíc, rozdílné úrovně vnímání norem a pravidel jednání způsobí aposteriorní zpětnou vazbu, která poté způsobí jako re-verifikační faktor oprávněnosti a nezbytnosti existence dané instituce. Nekonečný kruh akce a reakce se tím uzavírá.

Na základě studia organizačních struktur různých teroristických organizací jsem zjistil, že jejich organizační struktura je velmi obdobná organizační struktura kterékoli obecné distribuční společnosti. Teroristická organizace přitom pracuje na vysokém stupni utajení a pod neustálým tlakem oponujících institucí. Struktura takové organizace musí být rozvržena a proorganizována tak, aby umožnila bezproblémovou distribuci ideologie, informací, materiálu a lidského potenciálu v rámci celé organizace i mimo ni. Tím se z ní stává referenční instituce, jejíž podpora ze strany veřejnosti je maximálně možná, a takovou organizaci lze eliminovat jen velmi obtížně.

Shrnutí a závěr

Terorismus je v základě skupinovou aktivitou a jako taková vyžaduje i tato určité formy

sociální organizace. Teroristická organizace je jakýmsi oponentem konkurenční ideologie, nejčastěji etablované politické síly. Základním předpokladem efektivní činnosti teroristické organizace je kampaň zaměřená na manipulaci s veřejným míněním. Proto je velmi důležitá efektivní činnost celé struktury lidských zdrojů teroristické organizace. Poslušnost určitých norem je jejím základním pravidlem. Teroristická organizace se v prvopočátku své existence jeví být velkou a mocnou a posléze, na základě své efektivní činnosti, se velkou a mocnou skutečně stává.

Aby se tak ale opravdu stalo, používá různé techniky zaměřené na dosažení cíle a tvořící celý komplex nástrojů a různých forem jejich aplikace. V počátečních fázích existence teroristické organizace musí nově vznikající instituce prokázat svou životaschopnost a odhodlání realizovat vlastní ideologickou koncepci – tzv. chartu instituce. Většina teroristických organizací touto zkouškou neprojde a svou činnost není schopna efektivně proorganizovat. Nefunkční systém řízení lidských zdrojů teroristické organizace se pak stane snadným cílem obranných institucí (policie, zpravodajské služby), aplikujících fatální perzekuční opatření.

Pokud se ale teroristická organizace nejprve zaměří na efektivní vybudování vlastního vnitřního organizačního systému založeného na kvalitních pravidlech s efektivní kontrolou a propracovanými technikami řízení, pak její hlavní činnost – realizace ideologie, naplnění cíle vykonáváním vlivu na své okolí za použití materiálního aparátu – bude s velkou pravděpodobností úspěšná.

Struktura lidských zdrojů teroristické organizace přitom může mít nejrůznější podoby. Řízení systémem (1) velení, (2) aktivní přímí účastníci, (3) aktivní základna a (4) pasivní podpora považují za základní. Protože kvalitní manažer výkonné teroristické organizace k dosažení svého cíle synchronně využívá všech možných dostupných prostředků, nejsme schopni přesně identifikovat rámec možných teroristických akcí. Ty mohou být kombinovány s činy zločineckými, majícími primární povahu hospodářského zisku, anebo s činy jevícími se jako bezesmyslové.

Je očividné, že terorismus není možné zjednodušit na černé a bílé. Jedná se o systém nesmírně složitý a přístup k němu vyžaduje rovněž tak specifické nástroje. Jsem přesvědčen, že tyto nástroje mohou být nalezeny právě metodou strukturálně-funkcionální analýzy.

Obě strany konfliktu, tedy jak teroristická organizace, tak oficiální společenské, obranné a bezpečnostní instituce (policie, armáda, zpravodajská služba), mají vzájemně odlišný systém životních, společenských, právních a morálních hodnot, jež vyznávají a na jejichž základě jsou etablovány. Tyto normy umožňují používání specifického, omezeného nástrojového aparátu sloužícího k realizaci ideologie, resp. charty dané instituce. Ve vzájemné opozici stojící instituce tedy používají obdobný strukturální systém organizace. Rozdílné jsou však metody interakce. Jestliže je kterákoliv ze stran konfliktu založena na kvalitním, profesionálním a systematicky kultivovaném managementu, pak likvidace přímých účastní-

ků konfliktu činnost této instituce omezí, nikoli však trvale eradikuje.

Má-li jedna ze stran konfliktu nezvratně získat převahu nad stranou druhou, je nezbytné, aby si osvojila odpovídající úroveň a metody interakce. Pokud systém norem profesionální teroristické organizace dovoluje při řešení konfliktu s oponující bezpečnostní institucí aplikaci všech možných nástrojů, pak západní společnost, založená na striktně demokratických a humanitních pravidlech, nemá příliš mnoho šancí na úspěch. S ohledem na Západem osvojené morální normy a etablovaný systém lidských práv se šance na eradikaci teroristické organizace jeví jako nulová.

Použitím logiky binárních opozic spatříme obě strany konfliktu, jak instituci etablovanou, tak instituci opoziční, ve vzájemné permanentní funkční interakci, kdy jsou proti sobě navzájem realizovány rozdílné ideologie – charty toho kterého společenství.

V tomto světle se adaptace nového přístupu k řešení konfliktu nejen odpovědnými bezpečnostními institucemi, ale celou společností, jeví jako nevyhnutelná. V porovnání s teroristickou organizací jsou bez této změny oficiální bezpečnostní instituce bezmocné. Pokud by změna legislativy, společenských norem a morálních pohledů na svět umožnila bezpečnostním institucím používání efektivního nástrojového aparátu, teprve pak bude jejich interakce s teroristickými organizacemi úspěšná.

anthropology@quiet.cz

Literatura:

- Bedrnová, E., Nový, I.: *Psychologie a soc. v řízení firmy*. Praha: Prospektrum, 1994.
Bell, J. Bowyer: *Transnational Terror*. Washington, DC, 1975.
Brzybohatý, Marian: *Terrorismus I a II*. Praha: Police history, 1999.
Budil, Ivo: *Mýtus jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 1995.
Crenshaw, Martha: *Terrorism, Legitimacy, and Power*. Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1983.
DeFleur, L. Melvin: *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996.
Hann, Christopher: *Social Anthropology*. UK: TY Books, 2000.
Hoffman, Bruce: *Inside Terrorism*. Great Britain: Victor Gollancz, 1998.
Chomsky, Noam: *Přeložil Calda, M. Perspektivy moci*. Praha: Karolinum, 1998.
Laqueur, Walter: *The Age of Terrorism*. Boston: Little, Brown, 1987.
Malinowski, Bronislaw: *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. New York: Oxford University Press, 1960.
Malinowski, Bronislaw: *Freedom and Civilization*. London: George Allen, 1947.
McGill, M. Ann: *Překlad Havlík, J. Řízení konfliktů*. Praha: Grada Publishing, 1996.
Nash, Jay Robert: *Terrorism in the 20th Century*. New York: M. Evans and Co., 1998.
Pospíšil, J. Leopold: *Etnologie práva*. Praha: Set out, 1997.
Schmid, P. Alex: *Political Terrorism*. New Brunswick, CT: Transaction, 1983.
White, R. Jonathan: *Terrorism*. New York: ITP Company, 1997.

Nebezpečná bezpečnostní politika

OTTO PICK

Teroristický útok na Spojené státy ovládl světová média a vyvolal přehnané reakce vševědoucích komentátorů. Svět se prý změnil od základů a už nic nebude tak, jak to bylo. Tento nesmysl obsahuje vlastní nebezpečí – nadsazená odezva překrývá problémy, které existovaly před 11. zářím 2001 a které existují nadále, jenže veškerá pozornost se soustředila na boj proti terorismu. Vsadit vše na kartu boje proti terorismu by vedlo k přehlížení jiných bezpečnostních rizik.

„Terorismus“ najdeme v každém seznamu bezpečnostních rizik a ohrožení, v analýzách a dokumentech, které například chrlí řada českých institucí. Nikde se však nenajde návod, jak terorismu účinně čelit. Terorismus není nic nového; co je nové, je jeho současný rozměr a intenzita. Tato hrozba vyžaduje protiopatření, která by nebyla vždy v souladu se způsobem života demokratické společnosti. Tragické události ve Spojených státech odhalily její zásadní slabiny. Šlo především o neuvěřitelné selhání zpravodajců. Ukázalo se, že meziresortní soutěžení zpravodajských služeb znemožňuje účinnou výměnu informací – například americká Immigration and Naturalization Service (INS) neměla k dispozici obsáhlý seznam případných teroristů, který pracně sestavila FBI. Konec studené války vzbudil v západních službách přehnaný pocit uspokojení; vznikl snad dojem, že dobrá věc se konečně podařila a že nastala doba klidu a pohody. Zpravodajské služby se prostě nedovedly reorientovat na nové úkoly.

Bez revize bezpečnostní politiky a bez nového vyhodnocení priorit to nepůjde. K čemu bude protiraketová obrana v boji proti terorismu, když se v USA nepodařilo dostat do vzdušného prostoru nad New Yorkem nadzvukové stíhačky během těch 18 minut, které uplynuly mezi prvním a druhým úderem na World Trade Center?

Nebezpečí terorismu neodstraní ani konec vlády Tálibánu v Afghánistánu, i když se to dá považovat za kladný následek americké reakce. Terorismus má hlubší kořeny i mimo Afghánistán – vyrůstá převážně z neukojených frustrací lidí. Ani dopadení Usámy bin Ládina by neznamenalo ukončení teroristických akcí a všeobecného pocitu nejistoty, který ve světě vyvolal. Objevil se další mezinárodní problém – budoucnost Afghánistánu. Povídání o demokratickém uspořádání této nešťastné země nelze brát

Budování ozbrojených sil pro asymetrická ohrožení

FRANTIŠEK ŠULC

Pouze skvělý vládce nebo moudrý generál, který může použít obratné zvědy pro špionáž, si může být jistý úspěchem. To je podstatné pro vojenské operace a armády jsou na špiónských informacích závislé.

Sun-c', 500 let před Kristem

Musíme nejenom myslet rychleji než náš oponent, musíme být také schopni se pohybovat rychleji než on. Pohyb sám o sobě ale nemusí přinést ovoce nebo může být i kontraproduktivní. Jestliže je newtonovská hybnost definovaná jako hmota násobená rychlostí, agilnost informačního věku bude nejlépe definovat jako pohyb násobený zpravodajskými informacemi.

John Shanahan, květen 2001¹⁾

vážně – na to nejsou předpoklady a teprve zkušenost ukáže, do jaké míry je současná garnitura v Kábulu pro Západ výhodnější než ta předchozí. Pád Tálibánu tedy nezažehnal nebezpečí terorismu. Spíše naopak – mohlo by to vyústit v Pyrrhovo vítězství.

Těžiště aktivit Usámy bin Ládina, anebo jeho spojenců by se mohlo přesunout do sousedního Pákistánu, kde saúdský terorista jemenského původu má velkou podporu mezi Paštuny na severu země. Destabilizace Pákistánu a případný pád režimu generála Mušarafa by mohl rozpoutat střet civilizací, o kterém píše Huntington. Chvástání bin Ládina, že má jaderné zbraně, nelze opomenout, ale je jisté, že protálibánská vláda v Islámábádu by opravdu měla prst na jaderné spoušti. Teorie vzájemného zastrašování by asi ztratila platnost. Uplatnění bezpečnostních zájmů tzv. civilizovaného světa v Afghánistánu by mohlo způsobit mnohem nebezpečnější situaci v celé jižní a jihovýchodní Asii.

Usáma bin Ládín též ukázal, do jaké míry je západní způsob života napadnutelný. Platí to především o Americe, kde veřejnost prostě nebyla na násilí tohoto typu připravena – byl to první přímý útok zvenčí na území Spojených států v posledních 180 letech, od dob, kdy Britové zapálili Bílý dům.

Rétorika o křížáckém tažení, chaos na amerických letištích, rozpačitá bezradnost vůči poštovním zásilkám sněti, o kterých se ani neví s jistotou, že jsou propojeny na islámskou teroristickou organizaci, kontrastuje s odvahou newyorských hasičů a policistů, s postupem newyorského starosty a s všeobecnou velkorysostí velké většiny amerických občanů. Problém je v tom, že řada účinných opatření by mohla ohrozit základní svobody demokratické společnosti, kterou chceme hájit. Je to paradox, jehož řešení představuje obtížný politický úkol.

Evropská unie se nevyhne přehodnocení své bezpečnostní politiky, která se teprve rozjíždí. Relevance 60 000 vojáků připravovaných v roce 2003 řešit standardní krizové situace typu Bosna nebo Kosovo není příliš hodnověrná v boji proti terorismu. Neznamena to, že nepotřebujeme evropskou bezpečnostní politiku, ale že chybí životně důležitá dimenze. Dojde k prolínání druhého a třetího pilíře Evropské unie a k přehodnocení priorit při využití lidských a finančních zdrojů.

Neexistuje model, který by mohl přesně určit budoucí směr a tvar bezpečnostní politiky. Bez prohloubení a posílení zpravodajských aktivit to nepůjde. Pohybujeme se v šedé zóně mezi klasickým zpravodajstvím a nestandardním vedením polovojskových operací. Je to prostor, kde se terorista cítí doma. Hledáme nový přístup, který vyžaduje vyšší míru bezohlednosti a důslednosti a nové uspořádání bezpečnostních priorit. Současná dílčí bezpečnostní politika je nebezpečná – její přehodnocení teprve začíná.

Náraz letounů unesených teroristy do budov Světového obchodního střediska v New Yorku a Pentagonu ve Washingtonu vyvolal šok. Šok zcela opodstatněný. Po těchto bezprecedentních útocích došlo i ke změně bezpečnostního prostředí, alespoň mentálně, protože ve skutečnosti se prostředí mění kontinuálně už více než deset let. Narychlo se začaly hledat mechanismy, jak s terorismem bojovat. Nyní se tedy dá říci, že stojíme na prahu nové éry budování bezpečnostních sil schopných čelit asymetrickým nebezpečím války čtvrté generace. Mohlo by se říci: konečně. Protože varování jsme v posledních deseti letech dostali více než dost.

Slova o tom, že se svět po útocích v USA změnil, jsou pravdivá pouze do té míry, do jaké věříme tomu, že dějiny začaly 11. září. Mezi lety 1968–1989 bylo celosvětově zaznamenáno 33 150 aktů domácího i mezinárodního terorismu. V průměru tedy vychází 1673 incidentů do roka. V letech 1990–1996 došlo pro srovnání k 30 725 teroristickým útokům, což je průměrně 4389 za rok. To je nárůst o 162 procenta ve srovnání se studenou válkou. Procentní nárůst bude nyní ještě vyšší, přibližně dvěstěprocentní, což je dáno eskalací konfliktů v letech 1996–2001 v Africe, jižní a jihovýchodní Asii, jihovýchodní Evropě a zemích bývalého Sovětského svazu. Při teroristických útocích zahynulo v letech 1990–1996 padesát tisíc lidí. To je dvakrát více než během čtrnácti předchozích let.²⁾

Od Lockerbie v roce 1988 se roztočila spirála nového typu násilí, které bylo naprosto odlišné od toho, čemu svět čelil od šedesátých let minulého století. Terorismus se stával, bráno z pohledu politického, nebezpečím číslo jedna, ale až na dílčí opatření pro boj s ním se v devadesátých letech v praktické oblasti neudělovalo téměř nic. Vzhledem k liknavosti a neochotě přistoupit k razantním opatřením muselo k tragédii v USA dojít. A kdyby teroristé nezaútočili letouny na New York a Washington, zaútočili by dříve nebo později jinde a jinak, třeba i za použití zbraní hromadného ničení s daleko katastrofálnějšími důsledky. 11. září bylo posledním varováním a snad je vyslyšíme.

Čtyři generace válek

Americký prezident George W. Bush prohlásil, že jde o první válku 21. století. Ministr obrany Donald Rumsfeld k tomu dodal, že to bude válka jiná. Bude muset být, jinak nebude možné snížit hrozbu terorismu na minimum. Použití pouze konvenční vojenské síly nezaručí úspěch. Válka čtvrté generace, charakteristická svou asymetrií, nemůže být vedena pouze masovým nasazením sil, včetně síly letecké.

Historie čtyř generací vedení válek začala v době, kdy se dominantními v Evropě staly národní státy a kdy evropské armády byly vyzbrojeny střelnými zbraněmi. Až do poloviny 19. století byly střelné zbraně primitivní, což dávalo prostor pro použití zbraní jako meč či bajonet. I přes zranitelnost se využívaly sevrené formace a bojiště byla natolik malá, že umožňovala generálům mít stále kontrolu nad svými muži.

Válka druhé generace je výsledkem kombinace dvou faktorů – průmyslové revoluce a zdokonalení střelných zbraní. Objevilo se dělostřelectvo, které mohlo likvidovat nepřátelské síly na velkou vzdálenost. Změnu dokonale průmyslový systém mobilizace, který byl všeobecně přejat. Bojiště se zvětšila, takže manévrování s obrovskými armádami začalo být komplikované. Přesuny jednotek se zejména díky železnici značně urychlily. Styl vedení této války byl však lineární a pomalý – nepřítel byl zastrašován masami vojáků a materiálu a pokud neustoupil, byl obvykle silnějším rozdrčen. Průmyslová, neboli válka druhé generace závisí na masové mobilizaci, výcviku, vybavení a rozmístění vojenských sil. Typickým příkladem je opotřebovací první světová válka.

Pro úspěch ve válce třetí generace je důležitá decentralizace velení a kontroly. Efekt může být pro nepřítel devastující na taktické a operační úrovni. Podstatou je narušení linearit využíváním kombinace „místa a času“ – vytváření nebo vyhledávání slabých bodů v myšlení a možnostech nepřítelů a vedení útoků na tyto body dříve, než oponent jejich slabost odstraní. Cílem je hned v počátku narušit nepřítelovo odhodlání bojovat prostřed-

nictvím vyvolání chaosu v jeho strukturách. Toho je možné dosáhnout narušováním akcí nepřítele útoky a protiútoky s využitím vysoce mobilních, kombinovaných sil. Jednotlivé jejich části jsou schopné se rychle spojit a po skončení operace zase rozdělit. Mobilní kombinované jednotky jsou schopné rychle způsobit změny na bojišti, takže je pro nepřítele velice složité na tyto změny reagovat. Tento způsob vedení války do jisté míry snižuje závislost na podpoře struktur charakteristických pro válku druhé (průmyslové) generace. To však neznamená, že síly třetí generace nemožou být poraženy jednotkami druhé generace dlouhou opotřebenou válkou.

Mezi první akce války třetí generace patří německé ofenzivy proti Italům a Rusům v roce 1917 a Ludendorffova ofenziva proti Francouzům a Britům v roce 1918. Tyto akce byly v počátcích úspěšné, ale kvůli vyčerpání Německa neměly naději na úspěch. Úspěchem však skončily první operace druhé světové války – Polsko, Francie, Řecko a Sovětský svaz v roce 1941 byly snadno dobyty německými silami. Spojenecké vítězství ve druhé světové válce, kterého bylo mimo jiné dosaženo právě průmyslovou a lidskou převahou, jinými slovy válkou druhé generace, mělo za následek, že se hlavní průmyslové země jenom neochotně přizpůsobovaly zásadám vedení boje ve stylu války třetí generace. Projevilo se to například během konfliktů v Koreji či Vietnamu.

Válka čtvrté generace je asymetrická. Rozdíl mezi válkou a mírem mizí, stejně tak může mizet rozdíl mezi vojenským a civilním, nemá definovaná bojiště ani fronty. Účastní se jí nepravdělné nebo gerilové jednotky vedené motivy ideologickými, náboženskými, etnickými, pomstou, touhou po moci a dalšími zájmy. Jednotky jsou často napojené či podporované regulérními vojenskými silami. Jde o malé skupiny či volně propojené organizace, které využívají hrozeb či provádějí teroristické útoky na civilní obyvatelstvo a infrastrukturu. Některým zajišťují podporu a útočiště státy, zatímco jiné operují více méně na vlastní pěst.³⁾

Důležitost zpravodajských informací

Přechod z války druhé generace na válku třetí generace byl charakterizován značnou nechtivostí. Podobně je to i s přechodem z třetí generace na čtvrtou. Tento proces však nyní urychlily teroristické útoky na USA a nutnost jim čelit. Je však důležité pouze přehodnotovat priority při budování vojenských sil, nikoli zahrnout vše, čeho bylo dosaženo, a soustředit se jenom na asymetrické hrozby. Pouze kombinací jednotlivých složek ozbrojených sil a způsobů vedení války je možné dosáhnout nadvlády, která zajišťuje bezpečnost.

Spojené státy a díky spojenectví i Evropa mají dominanci v případě války druhé generace. Útoky na jejich moc se proto budou odehrávat zejména způsobem války třetí (za použití konvenčních, snadno manévrovatelných sil), a hlavně čtvrté generace. Přitom vedení asymetrické války není nic nového. Tímto problémem se už zabýval čínský strateg Sun-c' a ve dvacátém století zejména John Boyd.

Z jejich učení vyplývá několik bodů, jejichž naplněním lze úspěšně čelit asymetrickým hrozbám. Zejména jde o pochopení, že vojenská síla nemusí být tím nejlepším, co po-

vede k odstranění nebezpečí představovaného například teroristy. Důležitá je také harmonická spolupráce se spojenci, a naopak vytváření chaosu a ochromení nepřítele. Úspěch nezávisí na technickém vybavení, ale na lidech a nápadech. Je nutné proto ukončit rozsáhlé technické projekty, které jsou nejenom těžce dosažitelné a drahé, ale vyžadují rozsáhlou byrokracii, aby mohly být vybudovány, rozmístěny, provozovány, zásobovány a opravovány. Problémem je i to, že tyto projekty (včetně rozsáhlého aparátu kolem nich) nesplňují základní podmínky pro vedení války čtvrté generace – agilnost, rychlost, flexibilitu, schopnost reagovat, kreativitu a iniciativu.

První bitvou „nové války“ vedené pomocí vojenských prostředků je Afghánistán. Byť útokům předcházela intenzivní diplomatická jednání, byla nakonec použita konvenční vojenská síla – letecké nálety kombinované s omezeným nasazením speciálních jednotek. Důvodů k zahájení vojenské operace v Afghánistánu bylo několik. Za prvé mediální – nutnost viditelně zasáhnout proti pachatelům teroristických útoků a těm, kteří jim napomáhají. A za druhé, viditelná ukázka síly – výstraha pro další země ukrývající teroristy. Jde o válku druhé generace – s cílem opotřebovat nepřítele a psychologicky jej zlomit. Konečným důkazem nepřizpůsobení se nové situaci by bylo nasazení velkých pozemních jednotek, které by se pokusily konvenčním způsobem dosáhnout cíle – svržení vládního hnutí Tálibán a zajištění likvidaci lidí podezřelých z teroristických činů v USA.

Speciální jednotky, které mají všechny předpoklady pro vedení asymetrických konfliktů, mohou být v Afghánistánu nasazovány pouze omezeně, protože spojenci nemají dostatek zpravodajských informací. Důsledkem toho je i neschopnost úspěšně vést psychologické operace. Tento styl boje proti terorismu bude dlouhodobě k ničemu a budoucí akce (mají-li mít smysl, bez ohledu na mediální ohlas) musejí probíhat především na úrovni zpravodajsko-diplomaticko-ekonomické, tedy až do skončení poslední fáze nesmějí být viditelné, a k nasazení vojenských sil (v první řadě speciálních a teprve poté konvenčních) musí dojít až nakonec, ve chvíli, kdy nebude jiná možnost.

Evropa zaostává

K tomu, aby byla válka proti terorismu úspěšná, je zapotřebí řady změn v různých oblastech. Především jde o zlepšení komunikace a spolupráce jednotlivých vládních složek – civilních a vojenských. Bez této spolupráce bude boj proti terorismu vždy jen částečný.

Zpravodajské služby musejí začít jinak pracovat a myslet. Musejí se soustředit na zvýšenou činnost nikoli z hlediska stále novější technologie, ale znovu se vrátit ke starému a osvědčenému způsobu využívání lidí v terénu. Zároveň je důležité pro službu ve zpravodajských službách získat dostatek lidí pocházejících ze zemí, které jsou podezřelé z podpory teroristů. Jde jak o špióny nasazené přímo na nepřátelském území, tak zejména o lidi, kteří z daných států pocházejí a rozumějí proto jejich kulturu, sociální situaci a jazyku. Ti jsou nezbytní pro přípravu a vedení psychologických operací, které mohou být předehrou k zásahu speciálních sil, či dokonce předejít jakékoli vojenské intervenci.

Je nutné posílit na mezinárodní i národní úrovni boj proti organizovanému zločinu. Ten slouží teroristickým organizacím jako servisní organizace. Teroristé často získávají peníze z obchodu drogami, podsvětí je zásobuje zbraněmi a falšnými dokumenty. Musejí se zpřísnit pravidla pro kontrolu finančních toků bez toho, aby byl zásadně narušen tok kapitálu v globalizovaném světě.

Rada věcí se musí změnit v ozbrojených silách:

1. Lidé: vyřešit personální problémy, adekvátně začít financovat vojenskou přípravu a „kvalitu života“.

2. Doktrína a výcvik: adekvátně financovat výcvik a předefinovat doktrínu pro válku třetí a čtvrté generace a pro společné operace s dalšími zeměmi, civilními úřady, mezinárodními tělesy a nevládními organizacemi.

3. Technické vybavení: vylepšit mobilitu prostřednictvím jak letadel, tak lodí, zlepšit vojenskou infrastrukturu v zahraničí a transformaci sil, vyvinout vybavení, díky kterému budou síly USA a spojenci interoperabilní, soustředí se na zpravodajskou činnost.

4. Další nástroje pro národní bezpečnost: adekvátní financování dalších komponentů národní bezpečnosti, včetně ministerstva zahraničí, ekonomických podpůrných programů a úřadů zabývajících se transnacionálními záležitostmi.⁴⁾

Nepůjde o jednoduché změny. Jak těžce jdou některé důležité věci prosadit, ukazují devadesátá léta. Po pádu železné opony zaplatily všechny bezpečnostní složky ve Spojených státech a v Evropě tak vysokou mírovou dividendu, která je téměř znehynula. Evropských vojenských sil (až na výjimky) se to týká zvláště. Jejich adaptování na válku čtvrté generace bude proto časově i finančně náročné.

V devadesátých letech proběhlo značné seškrtávání vojenských rozpočtů a snižování stavů. Základna a opráven se to však zdaleka tolik nedotklo. Důvody byly zejména politické. Ozbrojené síly jsou tak vytíženy hlídáním a spravováním základen, které nepotřebují a na které se zbytečně vynakládají miliardy dolarů (a to nejenom v USA). Akviziční odbor amerického ministerstva obrany se stále řídí podle federálních regulací, které jsou tlusté jako telefonní seznam velkého města. Jednotlivé části sil, které mají být schopné provádět společné operace, jsou stále vybavovány mnohdy nekompatibilní technikou, různými oddělenými organizacemi a úřady. A v neposlední řadě, kvůli komercializaci výzkumu a vývoje, zaostávají ozbrojené síly za nejmodernějšími technologiemi.⁵⁾

I přes všechny nedostatky jsou americké ozbrojené síly připraveny na asymetrickou válku lépe než Evropané. Ačkoli země Evropské unie vydávají na obranu dvě třetiny amerického rozpočtu, jejich síly dosahují desetinové kapacity a schopnosti sil amerických. Mají nedostatky speciálních jednotek, přepravních kapacit a průzkumných prostředků, národní armády jsou vytíženy mírovými operacemi, zejména na Balkáně, peníze se vydávaly jednak na udržování armád připravených na odražení vojsk Varšavské smlouvy (Německo) jednak na programy, jejichž cílem je zejména podpořit domácí průmysl. Klesá tak připravenost a schopnost vést společné operace je kvů-

Bezpečnost pro 21. století

– naděje, nebo obava?

KAREL PEZL

li nekompatibilnímu vybavení velice nízká.

Není proto divu, že Spojené státy vedou boj proti terorismu samy, pouze s pomocí Velké Británie, která má výhodu v tradiční úzké spolupráci s Washingtonem. To je však nutné změnit. Evropa není ohrožena terorismem méně než Spojené státy a musí být schopna reagovat na asymetrická ohrožení. Evropské země budou muset zvýšit vojenské rozpočty (což bude krajně nepopulární a náročné v době sjednocování, reforem a zavádění eura), některé z nich budou muset provést radikální reformu, aby měly k dispozici síly, které budou schopné zasáhnout spolu se spojenci velice rychle kdekoli na světě. Zároveň však budou muset být schopny udržovat mírové kontingenty, či je nahradit jednotkami z jiných zemí, které nebudou vytíženy bojem s terorismem.

A nakonec, válka proti terorismu zřejmě poznamená i Severoatlantickou alianci. Ta se nyní ocitla na druhé koleji. Aliance podpořila Spojené státy politicky (poprvé v historii uvedla v platnost článek pět Washingtonské smlouvy), ale vojensky je Washingtonu pramálo platná, protože je závislá na příspěvcích od členských zemí, z nichž většina nemůže nabídnout to, co je pro válku čtvrté generace potřeba. Naposledy proběhla válka pod hlavičkou NATO v roce 1998 při bombardování Jugoslávie. Ale nyní, v souvislosti s akcí v Afghánistánu, nemají plánovači Aliance příliš práce. Američané vedou válku sami a je nepravděpodobné, že by ještě někdy v budoucnu chtěli NATO použít ve vážném konfliktu.⁶⁾

Boj proti terorismu je nutný, a to i za použití vojenské síly. Ta však musí být adekvátní, tak, aby po skončení operace nehrázilo, že daná země bude v budoucnu znovu ohrožovat spojence. Z valné části však nebude protiteroristický boj ležet na bedrech ozbrojených sil. Přesto se musejí připravit na vedení asymetrické války kdekoli na světě, protože jedinou účinnou zbraní proti globalizovaným gerilám je předsunutá obrana.

fsulc@mbox.dkm.cz

¹⁾ John N.T. Shanan: Shock-based operations, New Wine in Old Jar, 2. května 2001, <http://www.d-n-i.net/FCS-Folder/shock-based.doc>

²⁾ The World Today, October 2001, David Martin Jones a Michael LR Smith – Frenchising Terror.

³⁾ O válkách čtyř generací pojednávají například Chester W. Richards – A Swift, Elusive Sword (2001) (<http://www.cdi.org/mrp/swift-elusive-sword.pdf>), Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton a Wilson – The Changing Face of War: Into the Fourth Generation (1989) (<http://www.d-n-i.net/FCS-Folder/4th-gen-war-gazette.htm>), Thomas X. Hammes – The Evolution of War: The Fourth Generation (1994) (<http://www.d-n-i.net/FCS-Folder/hammes.htm>) a další práce, které se dají nalézt zejména na internetové adrese <http://www.d-n-i.net>

⁴⁾ Daniel Smith, Marcus Corbin, Christopher Hellman – Reforming the sword – Forces for a 21st century security strategy.

⁵⁾ Ashton B. Carter – Keeping America's Military Edge, Foreign Affairs January/February 2001.

⁶⁾ Charles Grant – Does this war show that NATO no longer has a serious military role? The Independent, 16. října 2001.

Místo úvodu

Teroristický útok z 11. září 2001 na Spojené státy postavil demokratický svět před nové dilema: Co je vůbec možné a co myslitelné dnes a v budoucnosti. Můžeme vůbec usínat, aniž nám hrozí něco, co doposud se mohlo odehrát jen ve filmu a na televizních obrazovkách koncipováno do hororových vizí futuristických režisérů. Myslím, že nezbytným lékem a prevencí je zrealnění pohledu na současný globalizující se svět, se všemi jeho dosud viditelnými, ale často i nepostihnutelnými proměnami, jimiž prochází kolem nás pod působením sil, jejichž pravidla chování někdy jen obtížně sledujeme, snažíme se jim porozumět, tu více či méně jsme schopni, ale i připraveni je reflektovat v racionálním jejich využití, nebo i účelně se proti nim vzepřít a uchránit.

Svět žijící v interaktivním *real timu* událostí, v provázaném, někdy i vratkém finančním toku mezi burzovními centry, v propojeném trhu, výměně surovin a zboží, kdy mnohdy nadnárodní korporace mají větší vliv na chod života než státní mechanismy, je dnes již skutečně jiný. S nevidaným tempem se proměňuje ve všech sférách, o kterých jsme se dosud domnívali, že jsou pod kontrolou a umíme s nimi zacházet.

Nejinak tomu zřejmě je a bude i v oblasti globální bezpečnosti.

Bude snad proto vhodné se nad některými aktuálními problémy zamyslet, podívat se na ně ze současného pohledu, zrealnit víze vývoje, ale i hledat východiska.

Jistě nelze od takové omezené úvahy čekat něco víc, než je schopná – tj. dát podnět hlubšímu a fundovanějšímu analytickému zkoumání tohoto tématu, oživit diskusi a hledat pevnější jistoty do budoucnosti. Svět se po 11. září nezměnil. Je fyzikálně stejný, různorodý, plný protikladů, různých zájmů a tendencí, je takový, jako byl i předtím, jen má blíže k nepředvídatelnosti. A právě ty musíme vnímat a připravovat se na ně. Svět v dnešním prostředí se musí naučit rychleji reagovat a být akčně účinnější.

Jak se mění svět – strategické prostředí

Posledním zlomem 20. století ve světovém řádu, který znamenal změnu strategického prostředí, byla poslední dekáda 20. století – konec bipolárního rozděleného světa, odumírání studené války. Ale přesto v tomto desetiletí ve světě proběhlo více než 50 místních etnických konfliktů, 170 střetů v hra-

ničních sporech a dvě větší sražení, která si vyžádala nasazení mimoregionální síly. Většinu z nich se pod vlivem velmocí nebo společných mezinárodních akcí podařilo utlumit.

Lze tedy na základě tohoto trendu jednoznačně předvídat vývoj alespoň s perspektivou dvaceti let? Je zapotřebí se o to pokusit, ale naděje je jen dílčí, o to spíše, že vývoj světových přeměn má trvale se zvyšující dynamiku. Tak jako v roce 1900 bylo obtížné předvídat 1. světovou válku a v roce 1925 2. světovou válku, tím více je dnes nutné uváženě a zřejmě variabilně s širším rozptylem předvídat vývoj světového bezpečnostního prostředí v nejbližších dvaceti letech.

Bude se svět vytvářet spíše pod vlivem multipolární, nebo monopolární dominance? Bude směřovat současně k ekonomické integraci nebo politické fragmentaci? Bude více lokální destabilizace a nejistoty?

Jaké můžeme hledat v tomto smyslu obecnější odpovědi:

Lze očekávat, že ze současného počtu šest miliard obyvatel planety vzroste jejich počet na 9 miliard, přičemž 95 procent přírůstku bude v rozvojových zemích. To přinese silný tlak na užitné potraviny a vodní zdroje, zdravotní a vzdělávací péči. Zvýší se požadavky na kultivaci půdy, zrychlí se urbanizace, rozvine se infrastruktura a s tím bude spojená i široká migrace obyvatelstva za prací a za přežitím. Vzniknou závažné problémy s udržitelností životního prostředí. To povede k silnému pnutí v těchto státech a regionech, které přesáhne možnosti jejich vnitřní eliminace.

Státní hranice a regionální teritoria se stanou méně fixována ať již vzhledem k propojením, která s sebou přináší informatizace, technologický pokrok, výměna zboží, práce, služeb a neomezený tok kapitálu. Současně s tím dojde k vzrůstající nerovnoměrnosti tvorby hodnot, k zvětšujícím se rozdílům mezi bohatým a chudým světem. Důsledkem nemůže být, a to i při vstřícných krocích k snížení jeho nebezpečnosti, nic jiného než vzrůstající pnutí. Dosud se tomu zjednodušeně říkalo potenciální střet mezi bohatým severem a chudým jihem. To je jen zjednodušení daleko širšího, více dimenzionálního problému.

Rychle se šířící technologický pokrok může na jedné straně pozitivně ovlivnit schopnosti postupně se vyrovnávat s potravinovým schodkem, eventuálně i s problemati-

kou životního prostředí, ale na druhé straně umožní, zejména při nízké úrovni kontroly mezinárodního obchodu se zbraněmi zvyšovat militární potenciál některých i chudých zemí. Zejména však toto nebezpečí vzroste u států nebo nestátních organizací vyznačujících se agresivním chováním, které se vymykají statutu kontrolního mechanismu. Některé demografické ukazatele, geopolitický a ekonomický vývoj mohou tyto tendence akcelerovaly.

Proliferace zbraní hromadného zničení dostává další nebezpečný rys, a to nejen proto, že se zvyšujícím se počtem států vlastních tyto prostředky se zvyšuje riziko jejich dalšího šíření a snižuje se účinnost kontrolních mechanismů. Ještě nebezpečnější se jeví možnosti jejich vlastnictví nadstátními teroristickými skupinami, a to ať již jde o jaderný materiál, chemické, nebo zejména o zákeřné biologické prostředky.

Státy, zejména ty, které se nebudou sdružovat ve vyšší politicky, ekonomicky a bezpečnostně odolnější uskupení, se budou snažit uchovat zdání své potenciální schopnosti funkčního státu. Budou se stále více dostávat pod tlak a vliv nadnárodních korporací, ale i dalších politických, náboženských, etnických a kulturních korporací působících v nestátních strukturách a přesahujících regionální zájmy. Tyto, v rámci svých cílových ambicí, budou představovat mezinárodně organizovanou, často teroristicky orientovanou společnost s potřebnými ekonomickými zdroji, s nestandardní strukturou, s netypickými formami a metodami prostorově a časově rozprostřených činností s obtížně predikovatelným cílovým chováním.

Jaké tendence lze očekávat v chování jednotlivých dominantních subjektů a světových oblastí v nejbližší etapě?

- **Politika USA**, opírající se o svůj ekonomický a technologický potenciál i demokratické hodnoty, zůstane určujícím subjektem vývoje mezinárodních politických, ekonomických i bezpečnostních vazeb. I když s časem se bude její zahraniční orientace více přiklánět národním zájmům do asijského širšího prostoru, především pod tlakem ekonomických ambicí uplatnit se na rozsáhlém trhu, nelze předpokládat její vyvážení z evropské sounáležitosti, a to i z důvodu historických vazeb. Přesto lze očekávat, že fyzická přítomnost ozbrojených sil na území členských států NATO poklesne, nadále lze však předpokládat, že do doby obranné konsolidace Evropské obranné a bezpečnostní politiky zůstane její vojenská strategická podpora a prostředky stabilizující sílu pro evropský region s určujícím vlivem ve strukturách NATO i pro potenciální vojenské síly EU. Tuto tendenci bude i pro nejbližší období podporovat nezbytnost silového a trvalého vlivu na vývoj v Ruské federaci, jakkoliv se může zdát, že po 11. září lze očekávat řadu vzájemně vstřícnějších kroků mezi USA a Ruskou federací jak při řešení snižování strategického jaderného potenciálu na úroveň postačující odstrašující

síly, i když prvek odstrašení nemusí mít charakter jen vzájemné kontraakce. Lze očekávat i vyřešení statutu ABM a toleranci určitého nového systému individuální obrany proti balistickým raketám jiných, nepředvídatelně se chovajících subjektů. Významnější tím může být i ovlivnění koosponzoring USA a Ruska při řešení krizí nebezpečného charakteru v jiných oblastech zejména Asie a islámského světa.

Lze předpokládat, že i vzhledem k tomu může vývoj strategických vztahů mezi USA a Ruskem více ovlivňovat klima v asijském prostoru.

I silná Amerika, zejména poté, co se ukázala být zranitelná i na svém teritoriu, potřebuje pro své budoucí jistoty opírat se o pevná a ověřená přátelství tak, aby byla eliminována možnost tendencí k určitému vnitřnímu izolacionismu, a to i bez ohledu na skutečnost, že globalizující se svět sám svou podstatou vývoje takovýto proces silně omezuje.

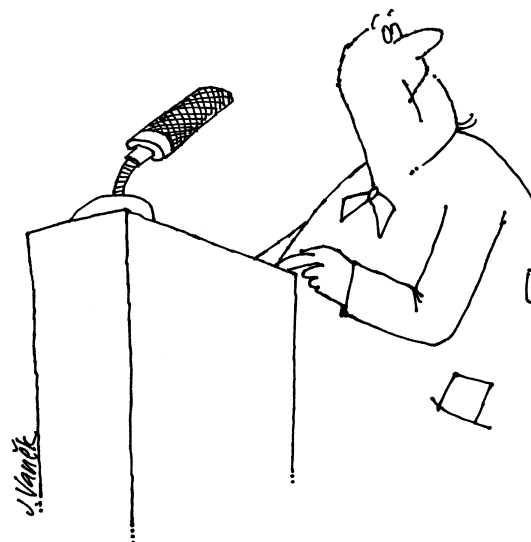
- **Politika Evropy** je závislá na úspěšnosti integračních procesů. Integrovaná Evropa – EU s populací větší o 50 procent, než mají USA, a s úrovní HDP o 40 procent větší, může v bližší budoucnosti zaujímat ve světové politice, ekonomice i bezpečnosti výraznější místo. Závisí především na ní, jak tuto svou příležitost uchopí. Rozpory, oddalování rozšiřovacího procesu, nezdravé ambice by mohly výrazně uškodit jejímu celkovému postavení, a to především při nezvládnutí stabilizačního procesu ve východní Evropě a na Balkáně.

Evropa musí najít, a to i při ekonomickém soutěžení, svou pevnou vazbu na USA. Posilovat ji rozvojem vlastní stability, ekonomické prosperity a racionálně strukturované obranné a bezpečnostní schopnosti. V obranném smyslu jde nejen o zvýšení efektivnosti jejích militárních sil, ale o smysluplné uspořádání struktur a vazeb členských států EU a NATO.

- **Ruská federace** svým geopolitickým významem s kořeny v Evropě a narůstajícím asijským zájmem bude hrát i v tomto období významnou roli ve světové politice. Větší význam bude vyplývat spíše z ekonomického dosud latentního, především surovinového potenciálu než z militárního hlediska, i když oživení tvorby zdrojů může udržovat její vojenský potenciál na potřebném stupni modernosti, zejména pokud se podaří v kratším období prosadit zásadní restrukturalizaci, snížení sil a stabilizaci sociálního prostředí v ozbrojených silách.

Důležitým vnitřním momentem bude upevnění kontroly nad ozbrojenými silami jako projev schopnosti fungujícího mocenského státního mechanismu.

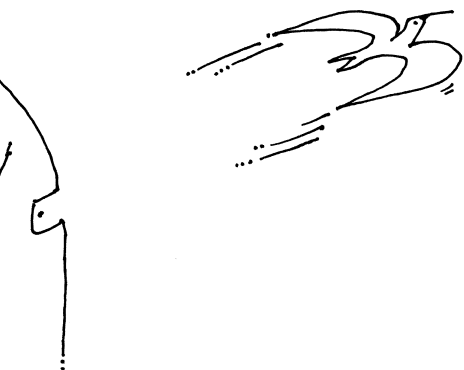
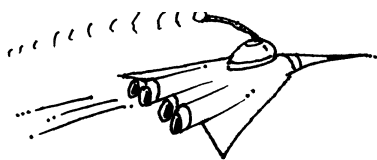
Pozici Ruska může posílit úspěšnost vnitřních reforem, především nastoupení růstu HDP a operativně manévrující politika na mezinárodní scéně, zejména vyjasnění vazeb s USA při posilování forem kooperace v asijské politice a vstřícnějším postojem Ruska k EU. Tím se může Rusko strategicky upevnit na určující rovnoběžkové ose a uvolnit se i pro uplatnění vlivu v krizových prostorech definovaných jako oblastí ruského národního bezpečnostního zájmu.

Tento optimistický výhled, pro světové bezpečnostní prostředí bezesporu pozitivní, se může však stát vratkým, především v případě, že politické a ekonomické reformy nedosáhnou v bližším období svých cílů, budou zpomalovány, nebo se nerozprostírají po celém teritoriu zejména ve východních guberniích. Takovýto průběh by výrazně ovlivnil i bezpečnostní situaci v jihovýchodní Evropě, v balkánském a černoamořském prostoru, na Kavkaze a na Blízkém východě. Proto i nadále jak Evropa, především EU a NATO, tak Severní Amerika budou podporovat modernizační procesy s demokratickými prvky v Rusku se snahou, aby současně se definující politika Ruska nebyla jen taktickým manévrem, ale postupně se stala strategickou realitou.

- **Střední východ** zůstane i nadále místem otevřeného střetu jak zájmu těch, kteří výrazně ovlivňují globalizující se svět, tak nepřekonatelného vnitřního napětí mezi jednotlivými státy tohoto regionu. Rozdílnost politických aspirací, ideologií, nacionalismu, náboženství, životních kultur, ale i zdrojů nafty a vody, rozdílnosti ekonomického potenciálu a historických reminiscencí budou i nadále zdrojem dlouhodobě přetrvávajících rozporů. To bude vyčerpávat a znerozňovat samotný region i mezinárodní aktivity a stane se i pro budoucnost místem střetu zájmů a manévrovacím polem pro stále širší okruh vnějších politických sil usilujících o posílení vlastních pozic v regionu propojujícím svou polohou tři kontinenty a řadu různorodých ambicí.

- **Oblast Asie a Pacifiku** posílí svůj vliv na dění ve světě především na základě ekonomické dynamiky jak Japonska, tak výrazně i Číny. Demograficky nasycený prostor, různorodost ideologických vlivů, nevyjasně-

nost vlivových pozic dominantních subjektů regionu, vysoká koncentrace kapitálových obchodů v asijských centrech, široká sféra islámského vlivu, různorodost životních filosofii budou ovlivňovat vratkost této nejlidnatější oblasti světa. Proto i možnost jednoznačněji určit vývojové trendy a odhadnout, zda politický pohyb v této části světa bude více ovlivňován prosazujícími se hegemony této oblasti (Čína, Japonsko) nebo širšími globálními zájmy z vnějška této sféry (USA – kapitálové trhy, Rusko – vyrovnávání postoje na dvou nohách, Evropy a Asie).

Z mezinárodního a bezpečnostního pohledu je nutné brát v úvahu, že v této oblasti je nejvíce držitelů jaderných zbraní, prostředků jejich dopravy na cíl a ostatních prostředků hromadného ničení (Čína, Indie, Pákistán, Rusko a potenciálně i další – Severní Korea, Irák, Írán, teroristická uskupení). V tomto prostoru dochází k nejrychlejší militarizaci států s mnohamilionovými lidskými zdroji.

To s sebou přináší prvek nepředvídatelnosti posunu mocenských vlivů, nebo i iracionálnosti především pod silnou ideologizací, která má možnost čerpat ekonomické zdroje nejen z naftových zásob, ale i z nekontrolovatelného obchodu s narkotiky.

Je proto jen přirozené, že z globálního hlediska tento kontinent spolu s pacifickou oblastí (zóna strategického manévru) bude do značné míry ovlivňovat bezpečnostní zájmy velmocí, ale i ekonomické zájmy nadnárodních institucí.

• **Africký kontinent** zůstane i v nastávajícím období oblastí bídy, etnických, kmenných a lokálních konfliktů s nestabilizovatelným formátem, z něhož se snad výrazněji bude odlišovat jen pás severních středomořských států udržujících bližší vazby s evropským prostředím a států pod vlivem arabského Blízkého východu.

Subsaharská Afrika bude i nadále nestá-

bilním prostorem, který se bude jen pomalu ekonomicky vzpamatovávat a pomalu získávat schopnost vyrovnávat se s vysokou natalitou a ještě vyšší úmrtností. Proto i nadále bude prostředím nekončící humanitární intervence.

Nové hrozby a rizika – jsme připraveni jim čelit?

Bezpečnostní a vojenská strategie České republiky se podrobněji zabývají hrozbami a riziky, před nimiž v současné době stojí demokratické společenství, tedy i ČR jako člen NATO.

Z hlediska jejich charakteru a vzhledem k vývoji bezpečnostního prostředí rozdělují rizika do čtyř základních skupin: vojenská rizika, destabilizační rizika, proliferační rizika, globalizační rizika.

Vzhledem k aktuálnosti některých typů rizik si blíže všimneme těch, která jsou spojena s možnostmi v asymetrickém střetnutí a při globálním terorismu.

Ministr obrany Spojených států W. Cohen již v roce 1997 v oficiálním materiálu MO „Proliferation: Threat and response“ uvádí o možnosti použití zbraní hromadného ničení toto:

„To nejsou scénáře daleké budoucnosti, jsou to skutečné scénáře – a jsou tu dnes. Zbraně hromadného ničení (ZHN) se rozšířily do nových rukou. S blížícím se miléniem USA čelí výhledu, že regionální agresori, armády třetího řádu, teroristické buňky a regionální sekty budou disponovat nepoměrnou silou – užitím, nebo vyhrožováním užití nukleárních, biologických, nebo chemických zbraní proti našim jednotkám v poli, nebo proti našim občanům doma.“

Neuplynulo mnoho času a teroristé, i když jiným způsobem; udeřili na občany USA v nejcitlivějších místech států.

Zřetelnými signály této reality byly již teroristické útoky v Bejrútu r. 1983 (241 mrtvých příslušníků americké námořní pěchoty a 58 francouzských vojáků), chemický úder náboženské sekty v tokijském metru, útok na World Trade Centrum v roce 1995 a úder v Oklahomě v roce 1995. Jejím vyvrcholením pak teroristický útok 11. 9. 2001 na New York a Washington. Různé cíle v různých teritoriích a provedené různými teroristickými skupinami.

Je proto pochopitelné, že tato nová nebezpečí vedla k zintenzivnění pozornosti zejména vlády USA tomuto novému nebezpečnému fenoménu a soustředila se na oblasti:

• **prevence šíření zbraní hromadného ničení** zahrnující řadu programů orientovaných na redukci společenského ohrožení, speciálního programu FBI ke zjišťování potenciálních cest a zdrojů šíření a speciálního technologického programu;

• **cíle a úkoly ochrany** proti takovémuuto napadení byly zformulovány v „The Quadrennial Defence Review“, v programu integrace a odpovědnosti při protiproliferačních misích, byl vytvořen speciální protiproliferační výbor, v rámci NATO vznikla „Senior Defence Group on Proliferation“ a byly rozvíjeny aktivity pro spolupráci s dalšími státy;

• nejrozsáhleji se tento nový program dotkl **akviziční politiky** Spojených států, především ministerstva obrany. Zahrnul široce a perspektivně pojaté projekty jako „obrana proti balistickým raketám“, „program ochrany proti chemickým a biologickým látkám“, „program technické podpory boje s terorismem“, „program zvyšování schopností proti nukleární chemické a biologické infrastruktuře“, „program zdokonalení schopnosti ničení odolných cílů“ a řadu dalších aktivit;

• v neposlední řadě jako odpověď proti terorismu využívajícího potenciálu ZHN byl vypracován „**program posílení kapacit jako reakce na použití ZHN terorismem**“.

Program zahrnuje formulaci státní politiky v boji proti terorismu, posílení kapacit ministerstva obrany a rozsáhlý projekt přípravy obyvatel a domácích národních institucí při boji s terorismem.

Již tento stručný přehled oblastí, témat a programů naznačuje, že boj s terorismem se stal nedílnou součástí bezpečnostní politiky, strategie, a to nejen USA, ale i NATO a řady dalších států. Má svá systémová řešení, programy a finanční zdroje. Má však i své reálné praktické konsekvence od nezbytnosti zdokonalení široké mezinárodní a vnitrostátní kooperace a koordinace zpravodajských služeb, úpravy mezinárodního práva a omezení z něho vyplývajících, zdokonalení systémů krizového řízení až po speciální přípravu a sladování součinnosti řídicích a výkonných subjektů zapojených do těchto aktivit, včetně přímého vojenského působení při fyzické likvidaci terorismu.

Jsmo na samotném počátku uvědomění si toho, že terorismus není již jen fiktivní hrozba, ale jako disperse pronikl do globální společnosti v nekonvenční podobě a je dnes trvalým zdrojem asymetrického nebezpečí.

Jeho nebezpečnost je dána nejen ideologickým fanatismem, ale i obtížností boje s ním, především pro jeho systémově netypickou strukturalizaci vymykající se klasickým hierarchickým strukturám a metodám práce.

A abych v závěru odpověděl na název tohoto článku:

Svět, ve kterém dnes žijeme, je stejný. Jen 11. září 2001 zanechal hlubší stopu v našem vědomí. Musí nás vést k vyšší odpovědnosti, politiky i občany, při zvažování příštích kroků, zbavit nás malicherností dne a učinit nás odpovědnějšími vůči budoucnosti. Obavy přetrvávají, ale naděje je silnější.

Literatura:

- Strategická koncepce Aliance – 1999 – Washington – překlad ÚMV.
- Bezpečnostní strategie ČR – 2001 – MZV.
- Vojenská strategie ČR – 2001 – materiál MO.
- Analýza požadovaných schopností, cílové struktury a snížení ozbrojených sil ČR – 2001 – materiál MO.
- Proliferation: Threat and Response – 1997 – US Department of Defence.
- Conflict in a Changing World – 2000 – C. J. Dick – Conflict Studies Research Centre.
- War and Peace in Post-Soviet Europe – 2000 – dr. Sally Cummings – Conflict Studies Research Centre.

Fórum 2000: letos naposled

Ve třetím říjnovém týdnu hostil Pražský hrad pátý, patrně již poslední ročník svého druhu ojedinělé konference politických, náboženských a intelektuálních autorit celého světa – Fóra 2000. Hlavním cílem pořádání těchto konferencí původně bylo, jak řekl jeden z „duchovních otců“ Fóra 2000 prezident Havel, „aby jeho účastníci... vyjevil co nejoriginálnější a nejpoutavější své vlastní názory na otázky, které nás všechny trápí, a aby vzájemná výměna a konfrontace těchto názorů vytvořily skutečné fórum“¹. Cíl to byl vskutku skromný. Ohlas této pražské intelektuální platformy však přesáhl její zamýšlenou formu v mnoha směrech.

VÁCLAV V. NEKVAPIL

Pět ročníků

Jednotlivým tématem celého cyklu byla problematika „duchovních, kulturních a politických otázek procesu globalizace“, analýza jejich příčin a důsledků.² Jednotlivé ročníky se programově věnovaly vždy jednomu z dílčích aspektů daných tímto rámcem.

Nečekaný úspěch první, tematicky nepřilíživě vyhraněné konference přiměl její organizátory – prezidenta Václava Havla a Yohei Sasakawu, prezidenta sponzorující Nadace Nippon – rozšířit původně jednorázový projekt o další čtyři pražská setkání. Druhý ročník se již uskutečnil s podtitulem „Globalizace – zkušenosti, instrumenty, procedury“, třetí byl na téma „Proces světové integrace – alternativní vize“ a čtvrtý – v roce 2000 – se soustředil na otázku *role vzdělání, kultury a duchovních hodnot v době globalizace*. Letošními tématy konference byla „Lidská práva a naše globální zodpovědnost“.

Autoři programové koncepce Fóra 2000 – Václav Havel a Elie Wiesel – zamýšleli vytvořit v Praze prostor, na němž by se jednotlivá konkrétní a specializovaná témata summitů různých mezinárodních a nevládních organizací navzájem setkávala a prolínala.³ Vědomi si nesmírné šíře i hloubky stále se vyhrcoujících problémů současného světa i toho, že cesta k jejich praktickému řešení je většinou závislá na konsenzuálním jednání *konkrétních* politiků a expertů, očekávali pořadatelé od pražských fór spíše přínos v *abstraktním* smyslu. Účelem Fóra 2000 bylo inspirovat lidi odpovědné za chod našeho světa, aby dokázali zobecnit vlastní (lidskou, politickou, náboženskou či civilizační) zkušenost – v dialogu se zkušenostmi druhých – ve prospěch lidstva obecně. Konkrétní a praktická řešení těchto problémů Fórum 2000 pochopitelně nemůže učinit (za což si vysloužilo v posledních letech v českém tisku řadu odsudků), ale může je jen *navrhnout* těm, kteří by je činit měli. Těmi jsou především politici.

Henry Kissinger, někdejší americký diplomat a politik, k dilematu svého stavu v roce 1998 na Fóru 2000 uvedl: „Je jednoduché posmívat se politikům. Potíž politiků je však

*v tom, že jsou vždy sledováni, kterak se zabývají věcmi urgentními, a nemají příležitost zabývat se věcmi důležitými.“*⁴) Filozofy a myslitele, kteří mezi účastníky Fóra 2000 převažují, jsme z valné většiny nevolili. Proto se právě oni mohou zabývat věcmi důležitými, které jsou však – a v tom je také naléhavost apelu pražské konference – v dnešní době tak urgentní.

West and the Rest

Více než měsíc, který dělil spáchání teroristického útoku na New York a Washington od zahájení letošního Fóra 2000, se ukázal jako čas dostatečně dlouhý k tomu, aby vychladly vybuzené emoce, a zároveň příliš krátký na to, aby téma terorismu nedominovalo v panelu i kuloárech konference.

Ve svém úvodním projevu při zahájení pracovní části Fóra varoval Elie Wiesel v souvislosti s 11. zářím 2001 před „globalizací zla“, proti níž je třeba postavit „globální reakci“. Prostředky a cíle této reakce, která začala ve formě amerických útoků na Afghánistán pouhý týden před konferencí, byly na Fóru 2000 zpochybnovány kupodivu jen velmi zřídka. Diskuse, u mnohých řečníků (bohužel včetně zmíněného Elieho Wiesla) místy plná frází a banalit, se soustředila hlavně kolem otázek po příčinách vzniku terorismu a růstu jeho podhoubí v mnoha oblastech tzv. třetího světa. Nejpřesvědčivějšími řečníky se ukázali být právě delegáti z těchto chudých zemí, kteří upoutali pozornost ke svým myšlenkám právě autenticitou své vlastní zkušenosti.

S velmi emotivním a ostře polemickým projevem vystoupila indická ekoložka Vandana Shiva. Svou „filipickou“ proti globalizaci poukazovala na „*nesmyslné zužování pohledu na tragédii, ke které došlo 11. září*“. Na příkladu zemědělství (a nejen indického, ale rovněž amerického) demonstrovala některé zhubné následky politicky importované globální ekonomiky, „*jejíž nehospodárnost je stále ospravedlňována slovy o konkurenci a efektivitě, přitom však jde spíše o globální neefektivitu. Myslím, že je to spjato také s faktem, že naše mýtické hledání efektivit je zalo-*

ženo výhradně na monokulturách.“ Právě v tomto jevu, provázejícím expanzi západní civilizace, může paradoxně spočívat její omezenost: „*Čím více se snažíme vytvářet monokultury v přírodě, tím spíše jsme schopni tolerovat už jen jednu kulturu ve společnosti.*“ Vandana Shiva použila pro dopady ekonomické globalizace termín „*talibanizace*“ světa: „*Myslím tím nárůst fundamentalismu... [včetně fundamentalismu volného trhu]... a vlnu nového násilí – fenomény, které hledají oporu ve víře, ačkoli s ní nemají nic společného.*“ Ministr zahraničí dočasné vlády Východního Timoru José Ramos-Horta se ve svém vystoupení zabýval všeobecně známým, avšak málo reflektovaným jevem globální ekonomiky, jkým je nekontrolovaný transfer konvenčních zbraní. Ke krutým následkům vleklých válek ve třetím světě nepochybně velmi významně přispívá snadnost vyzbrojování namnoze nelegitímních armád podporujících či přímo praktikujících teror špičkovou západní vojenskou technikou. Za příklad může sloužit jak hnutí Tálibán, z části vyzbrojené Spojenými státy, tak mnohé válčící režimy centrální a subsaharské Afriky. José Ramos-Horta se vyslovil na konferenci pro to, aby „*svět zastavil vývoz zbraní do chudých zemí... tyto chudé země vydávají obrovské částky na nákup konvenčních zbraní. Potřebujeme zpřísnit kritéria... zavést přísnou kontrolu a... stanovit etický kodex v oblasti transferu zbraní.*“ (Demilitarizace byla rovněž jedním z témat poselství zasláného Fóru 2000 tibetským dalajlámou, který se rozhodl z bezpečnostních důvodů zrušit svou účast na letošní konferenci.)

Pohledem z druhé strany ekonomické a sociální bariéry, rozdělující svět, přispěli do diskuse Fóra 2000 Bill Clinton a harvardský ekonom Jeffrey Sachs. Bývalý americký prezident vystoupil s projevem, který by si ve své někdejší funkci mohl dovolit patrně jen stěží.⁵ Jeho proslov byl analytický, otevřený i sebekritický.

Nejprve se Clinton snažil pojmenovat pozitivní a negativní stránky světa jedenadvacátého století: „*[Vezměme si] čtyři pozitivní věci, to znamená ekonomiku, lékařský pokrok, technický pokrok a demokracii... a čtyři negativní věci, to znamená chudobu, klimatické změny, krizi zdravotnictví a konflikty*“. Definoval tak soudobé fenomény v pojmech téměř antonymických, které ilustrují rozpory ekonomicko-sociální struktury světa, v níž jedni (Západ či „sever“) využívají téměř všech pozitiv, o která připravují ty druhé (tzv. třetí svět či „jih“). Bill Clinton v této souvislosti apeloval na „*zvýšení prahu vědomí mezi vůdčími osobnostmi (among our leaders)*“. Aby bylo možné „*zvýšit počet lidí, kteří mají výhody z toho, čeho bylo dosaženo*“, je třeba „*bojovat proti lidské chudobě... dostat všechny děti do školy... financovat lepší zdravotnictví... My v bohatých zemích si totiž musíme uvědomit, že už si nemůžeme dělat právo na něco, co odmítáme jiným.*“

Lze spekulovat o tom, nakolik myslel Clinton svá slova vskutku upřímně a nakolik se jednalo o řečnickou stylizaci. Není ale třeba mu zazlívát lehkovážně vyslovené fráze – nebyl by ostatně prvním na této konferenci – jako spíše to, co za osm let ve funkci nejmocnějšího muže planety sám neučinil.

Pomocí videopřenosu se do Španělského sálu připojil přímo z Harvardské univerzity slavný americký ekonom Jeffrey D. Sachs. Ve svém vystoupení mj. prohlásil, že je „jednou z nejhroších stránek globalizačního procesu...když svět pouze přihlíží tomu, jak ročně umírá šestnáct milionů lidí na nemoci, které lze léčit...[např. jen na malárii denně 8000 lidí] ...a to kvůli tomu, že chybějí minimální zdravotní služby“. Sachs dále řekl to, co Bill Clinton vyslovit nedokázal, totiž své zklamání z politiky USA vůči chudým regionům, protože „nejbohatší, technologicky nejrozvinutější země na světě dělá pro chudé světa úplně nejméně [podle podílu HDP]“. Spojené státy plní závazek bohatých zemí poskytovat na pomoc chudým zemím 0,7 % ze svého HDP pouze z jedné desetiny.

Ředitel Harvardského institutu pro mezinárodní rozvoj Sachs nevěří, že západní svět může z této situace nadále politicky a bezpečnostně – tedy ani ekonomicky – profitovat: „Nebude míru, pokud se bohaté země neujmou iniciativy v této věci...Nevěřím, že se globalizace postará sama o sebe, nevěřím, že můžeme nadále akumulovat své bohatství a svět bude pokračovat bez nás, bez naší pomoci...Spojené státy si to stále ještě neuvědomují, ani po 11. září.“

„Vulgární huntingtonismus“

Většina dalších vystoupení se nesla v mírnějším tónu. Řečníci se obratem vyhýbali dnes v médiích tak populární konstrukci Samuela P. Huntingtona o „střetu civilizací“, polemizovali s ní, nebo ji cíleně popírali. Timothy Garton Ash označil soudobý veřejný diskurs za „vulgární huntingtonismus.“⁽⁶⁾

Ve svém úvodním vystoupení (jehož podstatnou část publikovaly již některé české deníky) se k teorii svého učitele Huntingtona vyjádřil i známý americký politolog Francis Fukuyama. Označil ji za „úplně mylnou“ a oporu k tomuto tvrzení mu byla víra v univerzálnost lidských práv, která existuje v prostředí univerzální civilizace. Fukuyama popisuje „jakýsi organizující princip v lidské historii, jímž je všeobecný pokrok modernizace, který se institucionálně odráží v politické demokracii a tržní ekonomice... Lidská práva jsou morálním principem této civilizace.“ Onen – tak svůdný – Huntingtonův „střet“ neprobíhá vzájemně mezi těmi osmi „civilizacemi“, které ve své publikaci definoval, ale konfrontaci podněcují síly, jež se tímto procesem modernizace cítí ohroženy, soudí Fukuyama.

Výzva, která nyní stojí před islámskou civilizací, spočívá podle Fukuyamy v otázce jejího „trvání na jednotě náboženství a politiky, které nejenže nyní odděluje muslimy od křesťanů a od sekulárního světa, ale povede i k oddělení muslimů mezi sebou navzájem“. V posledních týdnech zaznávají stále častěji hlasy proti paušálnímu odsuzování islámu a proti jeho jednorozměrnému, nekontextuálnímu posuzování. Většina islámských duchovních i muslimských politiků označuje „tálibánský“ výklad Koránu za svévolný, archaický či – přinejmenším – za účelově zkrslý. Podle vývodů Francise Fukuyamy z toho plyne, že tedy není ani zcela samozřejmé, „že by islám automaticky vedl k nějakému fundamentalis-

tickému vnímání světa, které souvisí také s politickou mocí“. Pro tuto (spornou) teorii svědčí množství liberálních či „osvícených“ proudů, které nalezneme téměř všude v muslimském světě, působících někde s větším (Turecko, Írán, Egypt), jinde s menším (Saúdská Arábie, Súdán) úspěchem.

Jedním z významných zastánců demokratické islámských zemí je jordánský princ a filosof Hassan bin Talal. Ve své knize esejů zpochybňuje princ Hassan fenomén islámského fundamentalismu redukováného pouze na odpor proti modernizaci, jak o něm mluvil Francis Fukuyama: „[Problém fundamentalismu] je inherentní náboženskému odkazu, vyplývající z tendence spoléhání se na doslovnou, spíše než na kontextuální interpretaci posvátných knih. Fundamentalistický trend je v islámu primárně soustředěn na politiku. Není to západní civilizace, kterou odmítá, ale je to politická dominance vykonávaná Západem v jiných společnostech.“⁽⁷⁾

Podle Fukuyamy není důvod přijmout kulturně relativistickou argumentaci o lidských právech jako doméne západní civilizace, neboť náleží k bohatství globální civilizace stejně neodmyslitelně jako moderní věda. V obou případech se jedná o hodnoty vzniklé na Západě, které se staly „univerzálním vlastnictvím lidstva“. Princ Hassan je ve své knize doplňuje tímto: „Fundamentalisté nejsou proti moderní vědě a technologii. Vítají pokrok v lékařství, zdravotní péči a telekomunikační technice. Sami se velmi zajímají o moderní zbraňové systémy.“⁽⁸⁾ Ovšem západní principy univerzality lidských práv v tomto „balíku“ civilizačních vymožeností přijmout nechtějí.

Ve svém projevu na Fóru 2000 navrhl princ Hassan „ustavení nového mezinárodního parlamentu kultur“, k dosažení toho, „aby se všechny kultury spolupodílely na utváření agendy jednoho světa“. Myšlenku interkulturního dialogu popsal princ šfeji ve své výše citované knize s tím, že se inspiroval ideály amerického židovského houslisty Jehudi Menuhina. Píše v ní: „Dialog je efektivním nástrojem schopným vybudovat mosty pro spolupráci mezi zástupci různých kultur a věř, vedoucí k odbourání stereotypů... Především však dialog přiměje zastánce rozdílných názorů k poznání, že žádná ze stran nemá monopol na pravdu.“⁽⁹⁾ Se svými myšlenkami měl princ Hassan na konferenci velký úspěch. Politika Blízkého východu je však kolbištěm mnohem tvrdším, na němž si na nadšený aplaus moudrému politikovi budeme asi muset ještě dlouho počkat.

Vstřícný až harmonický průběh tohoto dialogu narušil vnučující se paralelou někdejší polský disident a nynější šéfredaktor listu Gazeta Wyborcza Adam Michnik. Podle něj tzv. reformní komunisté vždy rádi hledali „deformace“ vznešených myšlenek Karla Marxe (ti drzejší či naivnější V. I. Lenina) v činech vynavatelů zrůdných činů, kteří těmito ideály svou špinavou práci prý neprávem zaštiťovali. Podobně se nyní ozývá obhajoba islámské teologie proti paušálnímu nálepkování jako ideologie terorismu. Michnik položil své otázky takto: Je, či není islám odpovědný za činy teroristů v jeho jméně páchajících zlo? Kterak si máme vysvětlit jásající davy v ulicích měst na Blízkém východě záhy po útoku na USA?

Na Michnikovu výzvu reagovali tři přítomní muslimové sedící v panelu: princ Hassan, irácký učenec a opoziční politik šejk Muhammad Muhammad Alí a Yousif Al-Khoei, ředitel islámské charitativní nadace. Všichni tři již ve svých dřívějších vystoupeních vyvrátili teologickou odpovědnost islámské víry za činy teroristů. Zatímco druzí dva jmenovaní se proti vzneseným obviněním muslimstva bránili tím, že upozorňovali na nedostatečnou pozornost, kterou věnovala média (zvláště v prvních týdnech po útoku) upřímně soustrastné reakci muslimského světa, princ Hassan se pustil do obecnější politické úvahy. Její podstatou byla definovaná distinkce mezi ostrým nesouhlasem s americkou politikou na Blízkém východě a pohnutkami, které vedly teroristy.

Pražská deklarace

Ve svém zahajovacím vystoupení na první konferenci Fóra 2000 v roce 1997 prezident Václav Havel prohlásil: „Nejde přece o to, abychom se všichni na něčem neutrálním a kompromisním shodli a pak to vydali jako společný manifest, který nikdo pro jeho vágnost nebude číst.“⁽¹⁰⁾ Letos přijatá Pražská deklarace, bohužel, takovým vágním a nevágním manifestem je.

Nutno však říci, že to nikterak nesnižuje její účel, byla-li tímto účelem jen sumarizace nejdůležitějších myšlenek, které na pěti ročních konferencích zazněly. Pokud její autoři neměli vyšší ambice než dát dohromady otázky, nikoli odpovědi na problémy soudobého světa, pak se jim jejich záměr podařil. Není to však málo?

Pražské deklaraci se dostalo v českých médiích minimální pozornosti. Někteří novináři nedošli dál než ke druhé větě, poněkud šroubované popisující proces globalizace. Další část textu však již vyjadřuje jasný politický názor: „Příslib univerzální prosperity a blahobytu, stojící v jádru moderního věku, se ukázal jako iluze... Čím je ekonomická a technologická globalizace lidstva dominantnější, tím obtížnější je kontrolovat ji prostředky demokratické politiky.“ Toto jsou premisy, o něž se další text deklarace opírá.

Vytyčuje-li Pražská deklarace novou cestu vývoje současné civilizace, pak jejím prvním a nejdůležitějším milníkem je „globální demokracie“: „Úkol globální demokracie spočívá v tom, hledat takové instituce a mechanismy, které budou současně chránit hodnoty společné celému světu i lokální rozdílnosti.“ Tato politická forma by se měla opírat o novou, „odpovědnější“ formu globální ekonomiky: „Hlavní úkoly globální ekonomiky, totiž podpora efektivnosti a rozvoje při zajištěné ochraně životního prostředí a těch, kteří v globální soutěži dosud ztrácejí, nejsou čistě ekonomickými problémy, nýbrž musí být řešeny i v rámci politických a společenských institucí.“

V paragrafu „Co změnit“ jmenuje Pražská deklarace hlavně požadavek na reformu OSN,⁽¹¹⁾ zefektivnění činnosti dnes tolik kritizovaných bretonwoodských institucí a nalezení účinného mechanismu vynucování mezinárodního práva. Jediným vskutku konkrétním a jednoznačným požadavkem je do deklarace zakomponovaná výzva z projevu Billa Clintona k přípravě „programu zaručující-

ciho bezplatné základní školství pro všechny děti na světě“.

Pražská deklarace apeluje na představitel světových náboženství, aby se výrazněji angažovali v „usmiřování kultur, v šíření univerzální etiky...a prohlubování dialogu, vzájemného poznání, porozumění a spolupráce“. K tomuto záměru bylo ve Svatovítské katedrále opět uspořádáno tradiční Multireligiózní shromáždění zástupců světových náboženství.

Závěrem

Cyklus konferencí Fórum 2000 pravděpodobně letošním rokem v této formě skončil. Prezident Havel se ve svém závěrečném vystoupení vyslovil pro pokračování jeho slibné tradice ve formě menších skupin, které by se mohly scházet častěji.

Fórum 2000 si za pět let svého konání získalo ve světě značné renomé, které se jistě odrazilo i v posílení prestiže České republiky. Je škoda, že domácí politická scéna tento fakt většinou ignoruje, a co je ještě horší, neoceňuje jej ani česká diplomacie. Právě ve dnech konání letošní konference vystoupil ministr Kavan v médiích s jakousi další „instantní“ česko-řeckou iniciativou, která si prý klade za cíl napomoci vzájemnému dialogu evropské a islámské civilizace. Ve Španělském sále se však pan ministr letos neukázal. Zvláštní. Neměl to tak daleko...

vvv@volny.cz

Citace z projevů pronesených na letošním Fóru 2000, kterých ve svém textu užívám, jsou v kompletní podobě dostupné na internetu na adrese: www.forum2000.cz ve formě stenografických záznamů a jejich překladů do češtiny. Sborník z letošní konference dosud nevyšel.

¹⁾ Z úvodního vystoupení Václava Havla při zahájení prvního ročníku konference Fórum 2000 dne 4. září 1997. Citováno z: Havel, Václav: Spisy/7, Torst, Praha 1999, s. 712.

²⁾ Musil, Jiří: Úvodní slovo, in: Fórum 2000 – Sborník konference 11.–14. října 1998, vyd. Nadace Fórum 2000, Praha 1998, s. 5.

³⁾ Havel, V.: Slavnostní zahájení, in: Fórum 2000 – ibid., s. 9.

⁴⁾ Fórum 2000 – Sborník konference 11.–14. října 1998, ibid., s. 23.

⁵⁾ Hned v úvodu svého vystoupení řekl: „Dovolené, abych nejdříve prohlásil, že cokoliv, co zde dnes řeknu, je zapotřebí vnímat v kontextu mého současného postavení. Jsem pouhým občanem své země, obyčejným občanem, který podporuje spojené úsilí našeho národa...“.

⁶⁾ Na popularitě Samuela P. Huntingtona v Čechách se obratně přizivilo také nakladatelství Rybka Publishers, které vydalo jeho slavnou knihu s aktuální předmlouvou Michaela Žantovského již necelý měsíc po útoku na USA. (ISBN 80-86182-49-5)

⁷⁾ El Hassan bin Talal: Continuity, Innovation and Change, Majlis El Hassan, Amman 2001, s. 33.

⁸⁾ El Hassan bin Talal: cit. dílo, str. 3–4.

⁹⁾ El Hassan bin Talal: cit. dílo, ibid.

¹⁰⁾ Citováno z: Havel, Václav: Spisy / 7, Torst, Praha 1999, s. 711–712.

¹¹⁾ K Havlově představě reformy Spojených národů viz jeho projev na Valném shromáždění OSN, 24. 10. 1995 (cit. dílo, s. 515–518) či na Summitu tisíciletí, 8. 9. 2000. (<http://hrad.cz/president/havel/speeches>)

Mäkká bezpečnosť a nevojenská bezpečnostné hrozby

FRANTIŠEK ŠKVRNDA

Zánik bipolárneho mocenskopolitického usporiadania vo svete vyvolal procesy, ktoré priniesli do bezpečnostného prostredia viacero paradoxných momentov. Prakticky síce zanikla hrozba svetovej raketovojadrovej vojny, ale prebiehalo množstvo ozbrojených konfliktov menšieho územného rozsahu s obmedzeným nasadením ozbrojených síl.¹⁾Vlani bolo podľa ročenky SIPRI 2001 vo svete 25 veľkých ozbrojených konfliktov, z ktorých boli dva medzinárodné – medzi Eritreou a Etiópiou a v Kašmíre medzi Indiou a Pakistanom. Podľa hodnotenia SIPRI v rokoch 1990 až 2000 bolo 56 veľkých ozbrojených konfliktov na 44 rôznych územiach.²⁾

Výrazný pokles globálnych vojenskopolitických bezpečnostných hrozieb akoby vyvolal nárast nových hrozieb najmä v regionálnych a lokálnych dimenziách. Dochádza pritom k zvyšovaniu počtu a druhov bezpečnostných hrozieb nevojenského charakteru a k znižovaniu prahu ich pôsobenia.

Pokusy o vymedzenie a podrobnejšiu charakteristiku nevojenskej stránky súdobej bezpečnosti narážajú na úskalia trojakého druhu. Prvá zložitost spočíva v tom, že pojem bezpečnosti nie je interpretovaný jednoznačne. Druhá je spojená s tým, že nie je možné určiť presné hranice oddeľujúce nevojenskú stránku bezpečnosti od jej stránky vojenskej. Tretia sa prejavuje v tom, že v globalizačných procesoch sa objavili nové fenomény, ktoré sa vymykajú z rámca „tradičného“ chápania bezpečnosti.

Bezpečnosť sa pojmovo charakterizuje dvomi spôsobmi. V užšom zmysle slova ako neexistencia vojen a ozbrojeného násillia, či ich hrozieb. V širšom zmysle slova sa za ňu považuje najmä stabilita, určitost, poriadok, spoľahlivosť, rovnovážnosť, existencia (život) subjektu bez hrozieb, stav a pocit istoty.³⁾ V novej teoretickej literatúre sa bezpečnosť vymedzuje ako systémový fenomén, ktorého základom je absencia vojenskej hrozby, ochrana štátu proti zmene vlády zvonku a úsilie o zachovanie politického a spoločenského sebaurčenia a blahobytu štátu. Za súčasť bezpečnosti sa považuje aj udržiavanie ekonomického rozvoja, prístup k moderným technológiám a prírodným zdrojom a zabránenie environmentálnej degradácii.⁴⁾ Systémové chápanie bezpečnosti považujeme za podnetné aj pre analýzu nevojenskej stránky bezpečnosti.

Nevojenská stránka bezpečnosti v systémovom chápaní predstavuje výrazne rozsiahlejší a zložitejší fenomén ako jej stránka vojenská. V tomto pohľade sa dostáva na novú kvalitatívnu úroveň aj aspekt nedeliteľnosti bezpečnosti, predovšetkým pri zaistení požiadaviek rozvojových procesov ako súčasti bezpečnosti. Najmä v postsocialistických štátoch sa prejavuje, že sociálno-ekonomický úpadok či stagnácia a iné spoločenské ťažkosti môžu prinášať aj bezpečnostné hrozby. Tento fakt potvrdzujú aj výsledky sociologických výskumov, kde sa dlhodobejšie ukazuje, že

respondenti sa z hľadiska bezpečnosti viac obávajú sociálno-ekonomických ťažkostí, kriminality, spoločenského neporiadku a chaosu, ako ozbrojených konfliktov.

Na označenie nevojenskej stránky bezpečnosti sa používa aj pojem mäkkej bezpečnosti. Východiskovú otázku rozpracovania jej koncepcie predstavuje problém inštitucionalizácie jej zaistenia. Rozhodujúcu úlohu v nej by mali zohrávať nevojenské zložky tzv. silových rezortov – polícia, justícia, väznenstvo vrátane špecifického pôsobenia spravodajských služieb. Rozsiahlost úloh zaisťovania mäkkej bezpečnosti predpokladá aj výraznú zainteresovanost nesilových sociálno-ekonomických, vzdelávacích a kultúrnych organizácií štátu, ako aj verejnoprávnych médií. Priestor pre aktivity v tejto oblasti majú aj mimovládne organizácie. Mäkká bezpečnosť má tiež vonkajšiu a vnútornú stránku, a preto je nevyhnutná aj medzinárodná spolupráca v tejto oblasti.

Zmeny si vyžaduje aj zloženie bezpečnostnej komunity a zameranie diskusie v nej. Okrem odborníkov z oblastí, v ktorých sa bezpečnostnou problematikou tradične zaoberali – politických, diplomatických, vojenských, policajných, spravodajských, justičných a mediálnych – je nevyhnutná rozširujúca sa účasť predstaviteľov akademických kruhov z rôznych vedných odborov, mimovládnych i ďalších organizácií.

Poukážeme na niektoré aspekty sociologického pohľadu na bezpečnosť, predovšetkým na základe doposiaľ menej uplatňovaného antropocentrického pohľadu. Chápanie bezpečnosti ako antropocentrického problému⁵⁾ súvisí s pohľadom na existenciu a rozvoj človeka ako individua i sociálnej bytosti. Bezpečnosť sa ani pri tomto prístupe nedá chápať absolútne alebo dichotomicky. Môže byť dosiahnutá a zaručená len do určitej miery (viac či menej). Táto miera sa nedá exaktne zmerať a vhodné je stanovovať ju len v kvalitatívnych charakteristikách. Relevantná otázka najčastejšie znie, koľko bezpečnosti postačuje v daných podmienkach, situácii, čase a pod. Vnímanie bezpečnosti má konkrétne podoby, predovšetkým v závislosti na podmienkach existencie a rozvoja subjektov.

Rozdielne spôsoby percepcie bezpečnosti umožňujú zo sociologického hľadiska vyčle-

niť až štyri jej úrovne: medzinárodnú (globálnu), štátnu (národnú), skupinovú a individuálnu. Jednotlivé úrovne bezpečnosti sa navzájom podmieňujú, ale rozdiely medzi nimi spôsobujú, že ich vzťahy nie sú priamočiare. Vysoká hladina bezpečnosti na jednej úrovni neznamena automaticky rovnakú hladinu, či odstránenie hrozieb aj na ďalších úrovniach.

Za základ bezpečnosti v antropocentrickom pohľade považujeme zaistenie bezpečnosti občanov, ktoré predstavuje aj výrazný aspekt právneho štátu. Zrejme z kultúrno-historických dôvodov je však v súčasnosti formálne (právne, ale aj politicky) viac upravená a inštitucionálne zaistená štátna a medzinárodná úroveň bezpečnosti. Úprava a zaistenie bezpečnosti na skupinovej a individuálnej úrovni má viac pospolitostný a morálny charakter.

Potrebu bezpečnosti, pri antropocentrickom pohľade na ňu, je možné považovať aj za základnú ľudskú potrebu. Absenciu bezpečia si jednotlivci uvedomujú spravidla až vtedy, keď sa cítia ohrození. Tendencia vytvárania a udržiavania vzťahov osobnej a sociálnej bezpečnosti predstavuje prirodzenú tendenciu ľudí pri vytváraní a rozvíjaní medzisobných vzťahov. Situácie, v ktorých dochádza k narušeniu vzťahov bezpečnosti a rozvíjajú sa konfliktné interakcie, predstavujú patologickú formu medziľudských vzťahov.⁶⁾ Pri analýze bezpečnosti ako fenoménu sociálnej interakcie sa používajú kategórie, ktoré zaradíme do troch skupín.

Prvú skupinu kategórií spojíme do stupnice napätia, ktorá sa používa pri hodnotení stupňa bezpečnostnej situácie. Z rozdielov medzi subjektmi vychádza stret hodnôt a záujmov, ktorý môže na základe rôznych príčin (historických, aktuálnych, ekonomických, sociálnych, politických, národnostných, náboženských a pod.) viesť k vzniku napätia. Pri jeho gradácii sa objavujú konfrontácie, krízy, konflikty a vojny. Do tejto skupiny kategórií zaradíme aj násilie, ktoré v rôznej podobe môže sprevádzať všetky stupne napätia. Vzhľadom na to, že kladieme dôraz na nevojenskú stránku bezpečnosti, zdôrazníme, že násilie nemá len ozbrojený charakter.

Druhú skupinu kategórií predstavujú pojmy vzťahujúce sa k prejavom nebezpečnosti, fenoménom, ktoré rôznym spôsobom bezpečnosť ohrozujú. Ide predovšetkým o bezpečnostné hrozby, ktoré sa zvyknú diferencovať na ohrozenia a riziká. Analýza fenoménu hrozieb predstavuje v súčasnosti ústrednú tému definovania bezpečnosti.⁷⁾ Dôkladnejšie je rozpracovaná problematika rizika⁸⁾, ktoré sa chápe ako možnosť, že nastane nepriaznivý jav. Považuje sa za sprievodný jav každého rozhodnutia. Pozornosť sa mu venuje najmä v ekonomickej teórii. Riziko je spojené s dejom a činnosťou subjektu a odlišuje sa od neurčitosti, ktorá súvisí najmä so stavom prostredia.⁹⁾ Neurčitost však závisí aj na konaní subjektu, ktoré je podmienené neúplným poznaním budúceho vývoja, nedostatočným množstvom informácií o priebehu budúcej činnosti a pod. Ak sa riziko považuje za potenciálne nebezpečenstvo, ku ktorému môže dojsť v určitom čase, ohrozenie sa často chápe ako aktuálne nebezpečenstvo, ktoré pôsobí už bezprostredne. Pôsobeniu ohrozenia by teda mala predchádzať existencia rizika. Bezpečnostné hrozby v tomto koncepte predstavujú zložito

diferencovaný súhrn rizík a ohrození, ktorý sa nachádza v neustálom pohybe.

Tretia skupina kategórií sa sústreďuje okolo systémovej analýzy bezpečnosti. Ústrednými pojmami sú bezpečnostná situácia (stav bezpečnosti), bezpečnostné prostredie a bezpečnostný systém. Zjednodušene je možné uviesť, že bezpečnostné prostredie vyjadruje predovšetkým objektívne sa utvárajúci a existujúci stav bezpečnosti a bezpečnostný systém je rámcom, v ktorom sa riešenie jej problémov uskutočňuje. Do tejto skupiny pojmov patrí aj bezpečnostná politika a jej jednotlivé prvky, ktorými sa realizuje. Špecifický a doposiaľ málo preskúmaný problém predstavujú bezpečnostné záruky, garancie, ktorých vytvorenie by malo byť výsledkom pôsobenia bezpečnostného systému a realizácie bezpečnostnej politiky.

V súčasnej sociologickej literatúre sa stretávame s tromi pohľadmi na sociálny fenomén bezpečnosti:

1. Sociológia medzinárodných vzťahov – na medzinárodné vzťahy s ich markantnou bezpečnostnou dimenziou sa pozerá ako na globálny sociálny systém,¹⁰⁾ v ktorom výrazne pôsobia najmä záujmy subjektov, spravidla štátov, či iných veľkých organizácií, prípadne skupín (národov).

2. Vojenská sociológia, prípadne sociológia armády – pri pohľade na bezpečnosť výrazne preferujú problematiku ozbrojeného násillia na štátnej a medzinárodnej úrovni.

3. Sociálna patológia (sociálne deviácie) – do popredia vystupujú problémy bezpečnosti individuálov a skupín prostredníctvom skúmania porušovania zákonov a noriem, ktoré spôsobujú sociálne dysfunkcie.

Sociálnopatologický pohľad sociológie sa dá uplatniť aj pri analýze nevojenských bezpečnostných hrozieb, pretože medzinárodná organizovaná zločinnosť a rast kriminality vo vnútri štátu tvoria ich významnú súčasť. Medzinárodné organizovaná zločinnosť sa stáva vážnou bezpečnostnou hrozbou zhruba v posledných tridsiatich rokoch a rad krajín sveta čelí týmto hrozbám najmä v posledných dvoch desaťročiach.¹¹⁾ Organizovaná zločinnosť v štátnom i medzinárodnom rozmere sa rozvinula do zložito diferencovanej štruktúry.

Nie všetky nevojenské bezpečnostné hrozby majú len sociálnopatologický charakter. Môžeme v nich vyčleniť niekoľko ďalších typov (skupín) hrozieb:

- ekonomicky podmienené – rozsiahle ekonomické a finančné podvody (najmä pranie špinavých peňazí); dlhodobá sociálno-ekonomická stagnácia či úpadok; zásobovanie štátov strategickými surovinami (najmä ropou) a energiou (surovinová a energetická nedostatnosť); zásobovanie vodou a potravinami;

- politicky (politicko-ideologicky) podmienené – terorizmus; politický, národnostný a náboženský extrémizmus (radikalizmus); nebezpečenstvo ďalšieho delenia štátov (separatizmus a irendenta);

- sociálne (sociálne-diferenciačne) podmienené – rasová, etnická, náboženská a kultúrna neznášanlivosť; demografické a migračné problémy;

- technologicky podmienené – nezákonná proliferácia konvenčných zbraní, zbraní hromadného ničenia a materiálov dvojakeho použitia; narušenie informačných systémov

a zneužívanie informácií; technologické havárie;

- enviromentálne podmienené – znečisťovanie životného prostredia; prírodné katastrofy.

Pre úplnosť, najmä z metodického hľadiska, je potrebné dodať, že táto klasifikácia nie je vyčerpávajúca. Považujeme ju za pracovnú, polemickú (vyžadujúcu si diskusiu). Hranice medzi jednotlivými vymedzenými typmi (skupinami) preto nie sú absolútne a neprechodné. Pôsobenie týchto hrozieb môže nadohnuti aj synergický charakter. Žiadna klasifikácia nie je vyčerpávajúca bez kategórie iné, kam v našom prípade môžeme zaradiť napríklad pôsobenie spravodajských služieb i ďalšie fenomény, ktoré sme nespomenuli.

Narastanie množstva a vplyvu nevojenských bezpečnostných hrozieb vyvoláva potrebu nových prístupov pri koncipovaní bezpečnostných stratégií jednotlivých štátov, ale aj pri vytváraní nového európskeho bezpečnostného systému, v ktorých doteraz dominujú vojenské aspekty. Najnovšia ročenka SIPRI poukázala aj na nový jav v oblasti vojenských výdavkov. Napriek zlepšovaniu bezpečnosti vo veľkej časti sveta vojenské výdavky od 1998 rástli vo všetkých regiónoch. Desaťročie po skončení studenej vojny sa pokles vojenských výdavkov zmenil na rast. Vláňajší nárast (ktorý sa prejavil už druhý rok po sebe) skoro na 800 mld. USD vojenských výdavkov vo svete je aj výsledkom vytvárania strachu z rôznych typov nových hrozieb, zatiaľ viac menej neznámej povahy, ktoré by sa v budúcnosti mohli objaviť. Otázne však je, či práve vojenské výdavky idúce týmto smerom budú predstavovať účinnú hrázku a záruku proti týmto hrozbám.

skvrnda@ba.telecom.sk

¹⁾ Bližšiu charakteristiku týchto konfliktov pozri V. Bílková: Klasifikace ozbrojených konfliktů devadesátých let. Mezinárodní politika, 2001, č. 7, s. 14–16.

²⁾ Pozri SIPRI YEARBOOK 2001 Armaments, Disarmament and International Security. Oxford University Press 2001, s. 25–40.

³⁾ Pozri dtv-Lexikon, Bd.16, Deutsche Taschenbuch Verlag, Muenchen 1992, s. 335; Meyers Neues Lexikon. Band 12. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1975, s. 495.

⁴⁾ Pozri Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict, Vol. 3, Academic Press, San Diego 1999, s. 273.

⁵⁾ J. Stanczyk: Wspólczesne pojmovanie bezpieczeństwa. Instytut studiów politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 15–20.

⁶⁾ Joža Spurný: Psychologie násillí, Eurounion, Praha 1996, s. 27.

⁷⁾ Pozri Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict, Vol. 3, s. 273. Pojem hrozieb do bezpečnostnopolitickej terminológie zaviedol americký národnobezpečnostný expert J. D. Singer v článku Threat-Perception and the Armament Tension Dilemma uverejnenom v časopise Journal of Conflict Resolution v marci 1958.

⁸⁾ Za prvú publikáciu, ktorá ucelene charakterizovala riziko, sa považuje práca F. H. Knighta: Risk, Uncertainty and Profit. Boston, Houghton Mifflin Co., 1921.

⁹⁾ J. Mikołaj: Teoria rizik, FŠI ŽU, Žilina 1998, s. 15–16.

¹⁰⁾ Pozri B. MacSweeney: Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations, Cambridge 1999. Porovnaj aj L. Sklair: Sociology of the Global system, Prentice Hall, London, 1995, s. 2–11.

¹¹⁾ M. Nožina: Globální zločin v malých zemích – případ České republiky, Mezinárodní otázky, ročník X, 2001, č. 2, s. 6.

Globální terorismus

JAN EICHLER

V důsledku událostí z 11. 9. 2001 se diskutuje o tom, jak vlastně vymezovat terorismus. Na nezbytnost dobrat se přesné definice tohoto jevu upozorňuje i generální tajemník OSN.¹⁾ Etymologické kořeny pojmu terorismus sahají až k Velké francouzské revoluci, k politice strachu, kterou uplatňoval termidorský konvent proti stoupenkům Robespiera. Šlo tedy o *vnitropolitický terorismus*, který v různých podobách přetrvává až do současnosti. Autokratické režimy zneužívají tajné služby, polovojsenské organizace či eskadry smrti k zatýkání, mučení či dokonce zabíjení svých odpůrců – nejznámějšími případy z posledních let jsou Argentina, Chile, Irák, Irán, Sýrie, Alžírsko, Barma, Indie, Indonésie, Pákistán, někdejší SSSR, který neblaze proslul zvláštní formou terorismu – zavíráním disidentů do blázinců.

Terorismus jako nová forma války

V 70. letech 20. století se dospělo k vymezení terorismu jako nové formy války s odlišným složením hlavních aktérů. V případě klasické války jimi jsou státy či koalice, jejich armády a ve stále větší míře také jejich obyvatelstvo. Státy či koalice vystupují v roli hlavních aktérů bezpečnostní politiky a odvolávají se na životní zájmy svého obyvatelstva jako na hlavní referenční objekt.²⁾ Po skončení studené války se referenčním objektem staly i všeobecně uznávané hodnoty a roli aktéra bezpečnostní politiky na sebe bere mezinárodní společenství – na tomto základě se uskutečnily akce Pouštní bouře nebo Spojenecká síla.

Terorismus a klasická válka jako dvě různé podoby násilného konfliktu mají také společného jednoho aktéra – stát. Ten v případě klasické války hraje úlohu aktivního subjektu, zatímco teroristé mu ji upírají, vystavují ho do role napadeného a vydíraného objektu. Pasivní roli vnucují i obyvatelstvu – manipulují s jeho veřejným míněním a vyvolávají reakce odpovídající zájmům, cílům a představám třetího aktéra, kterým jsou teroristické organizace jako jediný aktivní subjekt ve chvíli zahájení konfrontace. Teroristé útočí s cílem přilákat na sebe pozornost, vytvořit atmosféru strachu, destabilizovat stát, jeho věrohodnost a autoritu, nebo si vynutit změnu jeho zahraniční politiky.³⁾ Sami sobě přisuzují roli činitelů bezpečnostní politiky a za referenční objekt své strategie vydávají zájmy určitých skupin obyvatelstva. Doposud se nejčastěji odvolávali na národnostní menšiny (např. ETA na zájmy ve Španělsku a ve Francii žijících Basků) nebo na zájmy určitých vrstev obyvatelstva (Action directe ve Francii či RAF v SRN).

Rozdíly v přípravách na válku a ve způsobech jejího vedení

V případě klasické války není možné skrýt před ostatními státy přípravu na zahájení války. Před jejím vyhlášením probíhá mobilizace lidských i ekonomických zdrojů, ohrožené státy mají více či méně času, aby se připravily k odrazení agrese. Státy soustředěně působí

na obyvatelstvo, vytvářejí předválečnou atmosféru, politici a spolu s nimi i sdělovací prostředky zesilují kampaň proti státu, který má být napaden. Teprve potom zpravidla dochází k oficiálnímu vyhlášení války. Její vypuknutí se očekává, překvapením bývá pouze záminka pro napadení jiného státu⁴⁾ nebo doba jeho uskutečnění.⁵⁾

Naproti tomu teroristické skupiny útočí bez předchozího vyhlášení války. Začínají soustředěnými útoky v tisku, na plakátech či na webových stránkách. Jejich přípravy na útok či na úder probíhají velmi skrytě, za podmínek přísného utajení typického pro málo početné a uzavřené komunity spikleneckých organizací. Je velmi těžké, ne-li nemožné tyto přípravy postřehnout. Jejich úder je nečekaný, zasažené státy a jejich veřejné mínění jsou zaskočeny, šokovány, ochromeny – někdy i do takové míry, že teroristé mohou usilovat o zlomení jejich vůle k odporu.

Největší a nejvýraznější rozdíl mezi terorismem a klasickou válkou se odvíjí od způsobu vedení ozbrojeného boje. Klasické války se vyznačovaly přímými, čelními bojovými operacemi státu proti státu nebo koalice proti koalici, které se mohly odehrávat na jedné nebo více frontách. I v nich se usilovalo o dosažení výhody plynoucí z překvapení, ale v zásadě se vědělo, kdo je nepřítel, jaké jsou jeho cíle a síly, co může nasadit, kde může udeřit. Nebylo možné zcela obejít silné stránky protivníkovy sestavy. Němci se během 2. světové války nevyhnují takovým výhodám Ruska, jakými byly strategická hloubka jeho území, bohatost lidských zdrojů, úderná síla tankových armád či leteckých svazů. Rusové si zase nedokázali poradit s nástrahami afghánského terénu a s vůlí jeho obyvatelstva bránit svou svobodu a nezávislost. Zvláštním případem byla šestidenní válka na Blízkém východě v r. 1967, kdy se Izraeli podařil překvapivý letecký úder, kterým zcela ochromil letectvo svého protivníka, a tím takřkajíc bleskově rozhodl válku na samém jejím počátku. I to však byl přímý souboj, byla to přímá strategie, při které se mistrným způsobem dosáhlo maximálního využití momentu překvapení.

Neřímá strategie – základní rys terorismu

Válka je tedy definována jako „přímé, somatické násilí mezi státními činiteli“⁶⁾. Naproti tomu teroristické skupiny užívají nepřímou strategii, zásadně se vyhýbají přímému souboji, napadají zákeřně a nečekaně. Dlouho se schovávají ve stínu, aby udeřily tehdy, kdy se to nejméně očekává, kdy se to nejvíce hodí právě jim a nejméně jejich oběti. Zasažují společnost v těch nejcitlivějších a nejzranitelnějších bodech. Tak dosahují něčeho, co je v klasické válce téměř nemožné – zcela obcházejí nejsilnější prvky obrany své oběti. Ve chvíli teroristického úderu jsou mimo hru i ty nejnákladnější a nejsložitější systémy – mezikontinentální rakety, letadlové lodě, tanky, velitelské a štábní systémy. Tím teroristé dostávají výslednost svých úderů na úroveň, která ani zdaleka neodpovídá klasickému pojetí poměru sil. Při velmi nízkých početních stavech a relativně nízkých nákladech dosahují velkých ničivých účinků s ohromnými psychologickými dopady.

Násilí a strach jako hlavní nástroje terorismu

Společným rysem klasické války a terorismu je ozbrojené násilí, bez něhož nemohou dosáhnout svých cílů. Teroristé nejsou jedinými, kdo se k násilí uchylují, a stejně tak nemají monopol ani na krutosti – ty provázejí téměř každou válku vedenou ve smyslu přímé strategie. Teroristé však násilí uplatňují formou úderů bez vyhlášení války, útočí ze stínu a výlučně na civilní cíle. Dalším rozdílem je, že v řadě válek se násilí využívalo k vytváření států, zatímco teroristům násilí slouží pouze k oslabování, nebo dokonce k rozdělení států. Hlavními nástroji teroristů jsou vraždy, atentáty, braní rukojmích, únosy letadel a vydírání.⁷⁾

Dalším společným rysem válek i teroristických úderů je šíření strachu. Někdo v této souvislosti jako příklad terorismu připomíná např. heydrichiádu. Vzhledem k přímému charakteru strategie nacistického Německa bychom však měli hovořit spíše o zastrahování (intimidation), které bylo pomstou za atentát a mělo český národ zastrahit před dalším odporem (rezistencí). Pro teroristy strach představuje hlavní metodu působení na vytypovanou oběť, právě v atmosféře strachu se jim nejlépe působí – mohou předkládat své požadavky a vynucovat si jejich splnění. V tomto prostředí teroristé, stejně jako státy v případě klasické války, sahají po nástrojích psychologické války, aby nálady, pocity a stanoviska veřejného mínění ovlivňovali ve svůj vlastní prospěch. Při klasické válce se psychologické působení zaměřuje nejen na obyvatelstvo, ale i na příslušníky ozbrojených sil a státní činitele. Naproti tomu teroristé se doposud nesnažili soustředěně působit na ozbrojené síly, zaměřovali se především na vydírání státních činitelů, při kterém obyvatelstvo zneužívali jako rukojmí. Nechávají oběť v nejistotě, aby nevěděla, odkud útok přišel, a aby procházela těžkým rozhodováním, jak zareagovat.

Mezinárodní terorismus posledních tří desetiletí 20. století

Terorismus jako nepřímá strategie se počínaje sedmdesátými léty 20. století začal rozvíjet

jet i na mezinárodní či mezistátní úrovni. Jeden stát (činitel A) využil či spíše zneužil jiného státu či přímo teroristické organizace (činitel B) k tomu, aby zatlačil na stát C, který se odvolával na stát D. Jako konkrétní příklad můžeme uvést Sýrii (A), která si najala teroristy vyškolené ve státě B, aby zavraždili velvyslance Francie (stát C) v Bejrútu, čímž hodlala donutit Francii, aby se vzdala svých ambicí v Libanonu (stát E). Dalším příkladem je Irán (A), který sponzoroval šíitskou proiránskou organizaci Hizbaláh v jižním Libanonu (C). Ta zakázku na provedení atentátů (výbuchy náloží ve velkých obchodních domech a ve stanicích metra) zadala Tunisánům usazeným v Paříži a cílem této hry bylo vynutit si propuštění arménských teroristů uvězněných ve Francii (D).⁸⁾

Do mezinárodních bezpečnostních vztahů tak vstoupili noví aktéři, kteří dostali název „státy sponzorující terorismus“. Jejich sponzorství má dvě hlavní podoby – financování teroristických skupin a poskytování základů pro jejich výcvik. K nejnámějším sponzorským státům patří Pákistán, Saúdská Arábie, Irán, Sýrie, Súdán, Libye, Irák, v poslední době se často hovoří také o Bosně.⁹⁾ Referenčním objektem těchto států byly především arabsko-izraelský konflikt, palestinská otázka a integristické tendence islámských národů. Po nástupu mezinárodního terorismu se tak na konci 20. století vyhranil i druhý rozměr nepřímé teroristické strategie – vedle vyhýbání se přímému souboji to je najímání si organizací, aby na vytypovaný stát (v naprosté většině případů šlo o státy Západu) zaútočily buď na jeho území, nebo dokonce v jiném státě, kde je jeho přítomnost a vliv nežádoucí. Přitom se usilovalo jednak o co největší ztížení identifikace „objednatele“ teroristického činu, jednak o vyhnutí se přímému ozbrojenému konfliktu s napadeným státem.

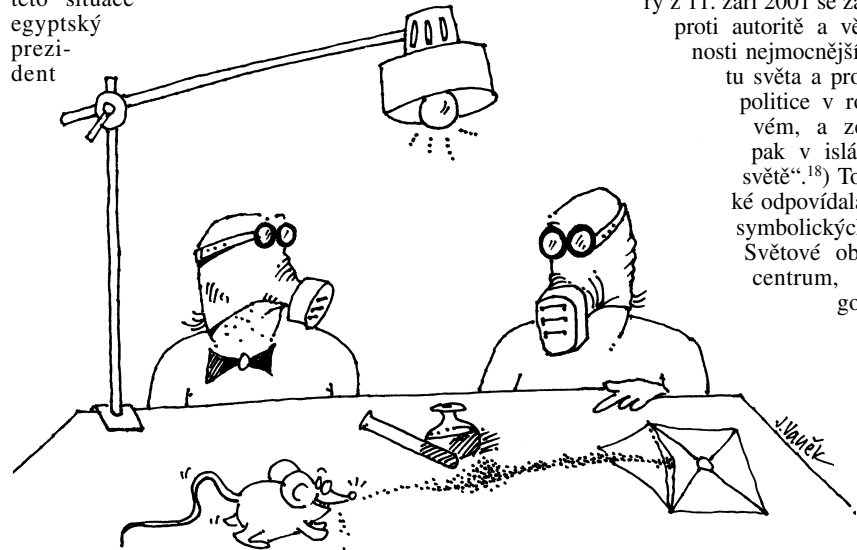
Globální terorismus, jeho činitelé a referenční objekty

Po úderech dne 11. září 2001 se hovoří o zcela nové etapě terorismu. Například François Heisbourg používá výraz hyperterorismus.¹⁰⁾ Na scénu totiž vstoupil terorismus v novém, globálním rozměru, který se vyznačuje několika základními charakteristickými rysy. Jeho referenčním objektem již nejsou zájmy národnostní menšiny nebo okrajové skupiny uvnitř jednoho státu. Globální teroristé se odvolávají na zájmy, utrpení, strádání a ponížení jedné pětiny všeho lidstva, která žije v mnoha státech dvou světadílů (Asie a Afriky) a která navíc má více či méně početné diasporu v Evropě a v Severní Americe.¹¹⁾ Jejich nejvyšší činitelé vytvořili pod vedením Usámy bin Ládina síť, která pokrývá tři kontinenty: Asii, Afriku a Ameriku.

Globální charakter referenčního objektu usámovského terorismu se odvíjí od využívání či spíše od zneužívání dvou skutečností. Tou první je nesporné utrpení desetimilionů prostých lidí v islámských zemích, v jehož důsledku se v celé této oblasti hromadí pocity frustrace, deprivace a naprosté beznaděje. Druhou skutečností je rozporuplnost politické situace v mnoha islámských zemích, zejména pak v Egyptě, v Saúdské Arábii a v Pákistánu,

kteří svou bezpečnost jednoznačně opírají o přímou angažovanost USA. Tamní režimy jsou politicky vyčerpané a morálně zdiskreditované. Jejich nejvyšší činitelé vládnou autokraticky, nemají východisko ze současných těžkostí, postrádají vizi dalšího rozvoje. A právě z těchto zemí se rekrutuje nejvíce členů stojících ve vedení bin Ládiny organizace al-Kajdá. Ti se profilují a prezentují jako negace zkompromitovaných režimů a jako východisko nabízejí boj za zásadní změnu poměrů. V protikladu ke strnulosti proamerických režimů volají do boje za zlepšení života těch, kteří se stali oběťmi globalizace. Způsob, jakým zneužívají situace svého referenčního objektu, proto dostal název „victomologie“.¹²⁾

Pro vztah mezi al-Kajdá a jejím referenčním objektem je příznačné, že po zahájení odvetných úderů dne 7. října se nikdo z islámských intelektuálů neodvážil vyjádřit solidaritu, přestože tak učinily jak Čína, tak i Rusko. Došlo naopak k silným protiamerickým demonstracím v islámských zemích, zejména pak v Pákistánu, kde se vytvořila skutečně výbušná politická situace, nebo mezi studenty v Egyptě. Za této situace egyptský prezident

spolu se svým ministrem zahraničí „podporují jak vojenskou akci USA a jejich spojenců, tak i politické pozice Usámy bin Ládina“.¹³⁾ Po spuštění boje proti organizaci al-Kajdá se ukázalo, že „arabské monarchie či republiky jsou rezervované. Uvědomují si, že část jejich poddaných souhlasí buď přímo s bin Ládinem, nebo přinejmenším s tématy, která on obratně využívá ve svém tmářském tažení“.¹⁴⁾

Referenční objekt současného globálního terorismu je nesmírně velký a velmi hluboce zakořeněný. Tamín Ansary, americký spisovatel afghánského původu, v této souvislosti varuje, že „pokud se Západ v těchto oblastech dopustí masakru, pak pozvedne miliardu lidí, kteří nemají co ztratit“.¹⁵⁾ I kdyby se tedy podařilo konečně dopadnout bin Ládina, znamenalo by to osobní konec pouze pro jednoho ze samozvaných, mimořádně nebezpečných a záluďných

securitizing actors globálního rozměru. Nebo to však znamená konec jím využívaného či spíše zneužívaného referenčního objektu. Extremistická ideologie typická pro al-Kajdá bude nadále moci těžit z toho, že získala značnou podporu, nadále bude moci zneužívat tento referenční objekt k securitizaci problémů spojených s bídou a pocity dlouhodobé křivdy, které se v islámském světě dlouhodobě hromadily.¹⁶⁾ Zjednodušeně řečeno: jeden bin Ládín může padnout, několik nových nastoupí místo něho, aby v jeho díle pokračovali.

Cíle globálního terorismu

Cílem globálních teroristů není jenom jeden stát a už vůbec ne jenom jeho vnitřní politika. Prvořadým cílem je vysoký počet obětí, který svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale na celém světě. Tím se globální terorismus zásadně odlišuje od doposud uplatňovaného terorismu na národní úrovni. Pokud udeří proti jednomu státu, pak se mu mstí nikoliv za jeho vnitřní, ale za jeho zahraniční politiku uplatňovanou v různých oblastech světa.¹⁷⁾ Teroristické úder z 11. září 2001 se zaměřily proti autoritě a věrohodnosti nejmocnějšího státu světa a proti jeho politice v rozvoje, a zejména pak v islámském světě.¹⁸⁾ Tomu také odpovídala volba symbolických cílů – Světové obchodní centrum, Pentagon, Bílý

dům (což se nepodařilo). Americký analytik William Pfaff je přesvědčen, že cílem útoků bylo „uškodit Spojeným státům a nikomu jinému. Byly odvetou za konkrétní věci učiněné Spojenými státy a za konkrétní, po léta uplatňovanou americkou politiku“.¹⁹⁾ Ještě přesněji se vyjádřil jeho kolega Jim Hoagland: „Útoky směřovaly nikoli na Západ a demokracii, ale na Spojené státy, a jejich příčinou byly specifické a propletené důvody, jejichž kořeny jsou v Perském zálivu“.²⁰⁾

Únosem letadel a sebevražednými atentáty al-Kajdá navázala na tradiční terorismus – nová však byla vzájemná kombinace těchto dvou dosud známých metod, a zejména pak masovost – jak v počtu nasazených komand, tak především v počtu obětí. Snahou přinutit Američany k odchodu ze Saúdské Arábie, k přehodnocení jejich dosavadní jednostranné podpory Izraele a ke změně jejich přístupu k palestínskému problému zase navázala na mezinárodní terorismus z 80. a 90. let minulého

VZTAHY A PROBLÉMY

ho století. V roli činitele A zorganizovala z území státu B (Afgánistán) mimořádně kruté útoky na stát C (USA), aby si vynutila změnu jeho chování vůči státům C, D, E (Saúdská Arábie, Izrael, Palestinská samospráva) a případně i dalším (Pákistán, Egypt). Stejně tak v prvních týdnech po 11. září měla zájem, aby nebyla identifikována jako iniciátor atentátů; to se změnilo až po zahájení odvetných úderů. Novým v postupu al-Kajdá bylo vyjádření zásadního nesouhlasu nejen s politikou jednoho státu, ale s celým současným mezinárodním uspořádáním. Tyto hlavní rysy globálního terorismu však nijak nezměnily, ba naopak ještě více zvýraznily základní charakteristiku terorismu, kterou je nepřímá strategie.

Tři základní charakteristiky globálního terorismu

Na počátku diskuse o definování globálního terorismu můžeme tento nový jev mezinárodních bezpečnostních vztahů charakterizovat ze tří základních hledisek. Z *historického hlediska* je výsledkem vývoje zahrnujícího téměř čtvrt století. Například kanadská analytička Naomi Kleinová dovozuje, že jde o zpožděnou vedlejší škodu studené války (jedna supervelmoc vsadila na Tálibán a na jeho džihád ve svém boji proti druhé supervelmoci), dále o vedlejší škodu války o Perský záliv (na posvátné islámské půdě zůstala americká vojska) a také o vedlejší účinek několika ozbrojených konfliktů z poslední doby (připomíná zejména nárůst dětské úmrtnosti v Iráku v důsledku amerického embarga, bombardování farmaceutické továrny v Súdánu a palestinsko-izraelský ozbrojený konflikt).²¹⁾

Z *hlediska geopolitického* můžeme hyperterrorismus charakterizovat jako jeden z důsledků napětí v oblasti Střední Asie, a především pak jako snahu o svržení zprofanovaných a nenáviděných proamerických režimů v této oblasti.²²⁾ Mezi jinými také James Rubin, kdysi první rádce Madeleine Albrightové, uznává, že „za příčinu těchto úderů se považuje americká zahraniční politika.“²³⁾ Cílem zákeřných teroristických úderů dne 11. září 2001 nebylo vyvážit všechny Američany. Sám bin Ládín ve svém poselství po zahájení odvetných úderů jasně řekl, že cílem jeho skupiny bylo vynutit si změny v zahraničněpolitické strategii USA vůči islámskému světu. To však nemuselo nutně znamenat, že globální teroristé se od počátku profilovali jako od základu a veskrze protiameričtí. Profilovali se spíše jako odpůrci politiky jediné existující supervelmoci.

Kdyby, hypoteticky vzato, bývala studená válka skončila opačně, pak by globální teroristé udeřili stejně. Můžeme se dokonce domnívat, že jejich úder by přišel ještě dříve než v roce 2001. V případě opačného výsledku bipolární konfrontace by totiž jednostrannost globální politiky jediné supervelmoci byla podstatně drsnější, hrubší a tvrdší. Promítneme-li si model někdejšího SSSR a jeho vnučování nejen v zemích tehdejší Varšavské smlouvy, ale i v Etiopii či v samotném Afgánistáně v první polovině 80. let, můžeme dojít k závěru, že vnučování ateismu v globálním měřítku by v islámském světě vyvolalo odpor ještě větší a ještě dříve, než je tomu v případě unilateralismu Spojených států. Po

odvetných úderech zahájených 7. října se ale motivace globálních teroristů může zásadně změnit a al-Kajdá může přejít do roviny boje kdo s koho.

Z *vojenského hlediska* současný hyperterrorismus stírá rozdíly mezi malými a velkými, mezi slabými a silnými. Stal se ideálním vyrovnávacím nástrojem, na který neplatí ani ty nejmodernější a nejsostifikovanější zbraňové systémy. Zjednodušeně se může uvažování teroristů ve vztahu ke Spojeným státům vyjádřit následovně: Zakázali jste nám atom, tak proti vám použijeme teror. Terorismus se stal jedinou možností, jak udeřit na tak silnou a bohatou zemi, jakou jsou USA, proti kterým nemá přímý střet či souboj sebemenší naději na úspěch. K přímému vojenskému úderu se žádný stát ani žádný režim neodhodlá, protože si dobře uvědomuje, že by to znamenalo sebevraždu. Nejistota ohledně původce úderu a jeho záměrů však teroristům vytváří jediný možný prostor k úderu proti mnohem silnějším nepříteli.²⁴⁾ Dosažený výsledek pak je mnohem větší, než by odpovídalo poměru vojenských sil – organizace čítající několik stovek, nanejvýš několik tisícovek členů dokázala krutě zasáhnout stát, který na svou obranu vydává 36 procent celosvětových vojenských výdajů.

Závěrem

Globální terorismus se stal nejmáňší hrozbou především pro Spojené státy, ale spolu s nimi i pro ostatní země euroatlantické oblasti. Ty se až do 11. září 2001 těšily mimořádně vysokému bezpečnostnímu statusu, dnes však jsou v situaci, kdy lze nákladně budované a zdokonalované nástroje obrany obejít a takřkajíc postavit mimo hru. Tváří v tvář zákeřnému a nevyzpytatelnému nepříteli musí řešit úkoly v několika úrovních. Krátkodobé úkoly souvisely především s vojenskými údery proti výcvikovým základnám al-Kajdá s cílem rozbit jejich síť jako takovou, ale vyhnout se přitom „plošnému bombardování, které by bylo mimořádně kontraproduktivní.“ zejména pak v případě obětí na civilních životech.²⁵⁾ Jako neúčinnější se ukázala kombinace leteckých úderů s akcemi speciálních sil a na ně navazující Severní aliance jakožto vnitřní ozbrojené opoziční síly. – Úkoly střednědobého dosahu se vází na přehrazení toků peněz pro globální teroristy a na nalezení východisek pro posttálibánský Afgánistán. Nejnáročnější budou úkoly dlouhodobého charakteru. Půjde o to, změnit poměry v islámském světě do takové míry, aby je globální teroristé již nemohli zneužívat jako referenční objekt své extremistické ideologie a strategie. Toho však nelze dosáhnout „prosazováním západních hodnot jako univerzálních hodnot pro všechna společenství, ale především cestou dlouhodobé, trpělivé politické, ekonomické a výchovné práce při silicím vzájemném ovlivňování společenství, což bude záležitost několika desetiletí.“²⁶⁾ Tyto úkoly mohou být splněny pouze za předpokladu sladěného postupu mezinárodního společenství, nikoli v dosavadním rámci působení státu proti státu.²⁷⁾

eichler@iir.cz

¹⁾ Kofi Annan: The Shock of Terrorist Crime In Unit-

ting the World. International Herald Tribune, 2. 10. 2001.

²⁾ Referenčním objektem nejčastěji bývá stát, který je nejlépe strukturován k tomu, aby čelil hrozbě.

³⁾ Dictionnaire de la Défense et des forces armées. Larousse, Paris 1988, s. 296.

⁴⁾ Gliwice v případě německé agrese proti Polsku, sudetská menšina při napadení ČSR, „pozvání domácích revolučních sil“ v případě invaze SSSR do Afgánistáně apod.

⁵⁾ Např. napadení SSSR v červnu 1941.

⁶⁾ Graham Evans: Dictionary of International Relations, s. 565–566.

⁷⁾ Blíže viz: Jan Chmelík: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha, 2001 s. 28–30.

⁸⁾ Blíže viz: Bertrand Gallet: Terrorisme. In: Pascal Boniface: Dictionnaire des relations internationales. Hatier, Paris 199, s. 310–315.

⁹⁾ Tamtéž, s. 313.

¹⁰⁾ Tento výraz použil François Heisbourg k označení závažnosti teroristického útoku z 11. 9. 2001 a jeho možných důsledků pro světovou ekonomiku – domnívá se, že bude následovat ještě větší celosvětová recese než po válce v Perském zálivu. Blíže viz: F. Heisbourg: De l'après – guerre froide a l'hyperterrorisme. Le Monde, 13. 9. 2001.

¹¹⁾ Např. ve Francii je to velmi početná menšina celkem 5 milionů lidí (téměř 10 % všeho obyvatelstva), v SRN je to celkem 3 miliony lidí, ve Velké Británii 1 milion, 6 milionů v USA a 8–20 milionů na území Ruska.

¹²⁾ Arabs and America. The Washington Post, 12. 10. 2001.

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Certaines silences. Le Monde, 10. 10. 2001, s. 15.

¹⁵⁾ Tamín Ansary: Un Américain – Afghan vous parle. Supplément du Monde 27. 9. 2001, s. VIII.

¹⁶⁾ Securitizace je samoreferenčním procesem, neboť hrozba ve skutečnosti nemusí existovat. Stačí, když nějaký vlivný politik nebo vláda ve své rétorice používají pojem životní hrozba; tím daný problém vyjímají z podmínek, ve kterých se jedná o „normální politiku“, a tím dochází k „securitizaci“. A pokud se s tím ztotožní většina společnosti, pak můžeme podle autorů hovořit o securitizačním pohybu, jehož výsledkem je securitizace daného problému. Následuje přijímání mimořádných opatření, přestávají se dodržovat zavedená pravidla hry a generují se nová pravidla a nové způsoby jednání.

¹⁷⁾ Např. William Pfaff v této souvislosti připomíná, že USA po dobu více než 30 let „odmítaly skutečně nestraně usilovat o hledání řešení konfliktů... nikdy na sebe nevzaly zodpovědnost nezaujatého jednání s oběma stranami“. In: Attacks Show That Political Courage Is the Only Real Defense. International Herald Tribune, 14. 10. 2001.

¹⁸⁾ V první řadě pak proti tomu, že vojensky podporuje zkompromitovanou klanovou petromonarchii v zemi Alláhova narození i skonu.

¹⁹⁾ William Pfaff: Would-Be Allies Use U.S. War on Terrorism for Their Own Ends. Internationale Herald Tribune, 24. 9. 2001.

²⁰⁾ Jim Hoagland: America Can No Longer Decide to Opt Out of Global Conflict. Internationale Herald Tribune, 25. 9. 2001.

²¹⁾ Naomi Klein: Les sondeurs d'opinion ne font pas de bons généraux. Le nouveau désordre mondial. Supplément du Monde 27. 9. 2001, s. X.

²²⁾ Christophe Jaffrelot: Une nouvelle donne en Asie. Le nouveau désordre mondial. Supplément du Monde 27. 9. 2001, s. IX. Le nouveau désordre mondial. Supplément du Monde 27. 9. 2001, s. X.

²³⁾ James Rubin: L'an I d'une coalition contre le terrorisme a sonné.

²⁴⁾ Blíže viz: Gérard Chaliand: Ce n'est pas une guerre, c'est le stade ultime du terrorisme classique. Le Monde, 18. 9. 2001.

²⁵⁾ International Herald Tribune, 3. 10. 2001.

²⁶⁾ Frederick Bonarrat: Don't Blast Afghanistan and Set Off a Wider Conflagration. International Herald Tribune, 29. – 30. 9. 2001.

²⁷⁾ Terrorisme. In: Graham Evans: Dictionary of International Relations, s. 530–531.

Útok na Afghánistán

MILAN HAUNER

Když prezident Bush vyhlásil válku těm, kteří způsobili tragédii 11. září a dopustili se bezprecedentního zločinu masové vraždy v době míru, většina komentátorů se domnívala, že je to nešťastné a nemístné pojmenování, anebo že je alespoň zmatené. Reinterpretace prezidentova vyjádření pak zabraly několik dalších dní. Avšak jakýkoli návrh, že by země měla formálně vyhlásit válku, by byl neobvyklý zejména ze dvou hlavních důvodů.

První důvod je spíše triviální. Válka se vždy vyhláší mezi dvěma státy, vládami, a ne mezi vládou na jedné straně a skupinou spiklenců na straně druhé. Pohled na scénu zločinu z pohledu domácího je pak spíše věcí trestního práva, dokonce i tehdy, kdy zločinci jsou majiteli cizích pasů, a užití slova válka je jen metaforou pro akci organizovanou policejními jednotkami, FBI nebo Národní gardou. Převedením tragédie do mezinárodních rozměrů se však celá záležitost stává složitější. Která vláda nebo země by měla vyhlásit válku? A komu? Duchovní vůdce únosců Usáma bin Ládín byl oficiálně vyhnán ze Saúdské Arábie a od té doby byl prominentním hostem afghánské vládnoucí strany Tálibán. Ačkoli mezi devatenácti sebevražednými teroristy zářijové tragédie nebyl žádný Paštun, neznamená to mnoho. Stejně jako bin Ládín pocházela většina únosců ze Saúdské Arábie a z jiných blízkovýchodních zemí. Protože máme omezenou možnost přímých důkazů, zdá se být spojení mezi únosci a Afghánistánem méně pevné než spojení mezi Gavrilem Principem, bosenským vrahem arcibiskupa, a srbským generálním štábem v roce 1914.

Druhý důvod pro nazvání těchto událostí válkou, aniž se obtěžujeme vyhlásit ji, má co dělat s nedávnou historií. Od roku 1941 Spojené státy nikdy formálně válku nevyhlásily, ačkoli se účastnily několika válek a mnoha ozbrojených konfliktů. Podle mých znalostí, třem nejzávažnějším americkým angažmá ve vojenských akcích po druhé světové válce – v Koreji, Vietnamu a Iráku – nepředcházelo formální vyhlášení války. Bylo to spíše důsledkem působení různých sil a existence různých zájmů, které byly ve hře. Zásadní byl fakt existence *studené války* a boj o moc, které ideologický konflikt mezi dvěma antagonistickými systémy učinily tak fundamentálním, že dodatečné vyhlášení války vycházející ze specifických územních sporů se mohlo jevit jako redundantní. Navíc bychom neměli zapomínat na důležitost rezolucí Spojených národů, odsuzujících iráckou agresi v Kuvajtu, po níž nutnost vyhlášení války státem státu byla značně nadbytečná. Velmi vzrušujícím důsledkem tohoto přehlédnutí bylo, že postavení válečných zajatců zůstalo po všech různých úvahách nejasné a mimo legitimní uvažování a stejně jako zájem takových organizací, jako jsou Mezinárodní červený kříž a různé nevládní organizace, které mohly být přítomny v krizových oblastech (tak, jako jsou

přítomny v současné době v Afghánistánu, kde byly i před útokem Spojených států).

Budou Spojené národy (nebo jiné mezinárodní organizace) schopné vstoupit zadními dveřmi do protiteroristické aliance vedené Spojenými státy? To je těžká otázka, od doby, kdy se zdají existovat stejně silné důvody držet OSN mimo nebo je více v celé záležitosti angažovat. Ale jednou z možných rolí OSN by mohlo být vytvoření neutrálních sil, které by bděly nad dodržováním zákonů a pořádku v prvním období posttálibánské fáze afghánské poválečné rekonstrukce. Po odchodu sovětské armády v roce 1989 zůstala země v rukou Afghánců samotných a mělo to katastrofické a ničivé důsledky. Nastala všeobecná anarchie, došlo k (občanské) válce různých soupeřících skupin mudžáhidů a konečně ke vzniku a vojenskému zásahu Tálibánu.

Můžeme tedy dojít k závěru, že v současné době se zdá, že Spojené státy a Spojené království bojují ve válce, nebo jsou zataženy do válečných operací bez formálního vyhlášení války, a není tomu tak poprvé. Je to důležité? Ano, je! Protože musíme vědět, kolik válek vedeme a kdo jsou naši nepřítelé.

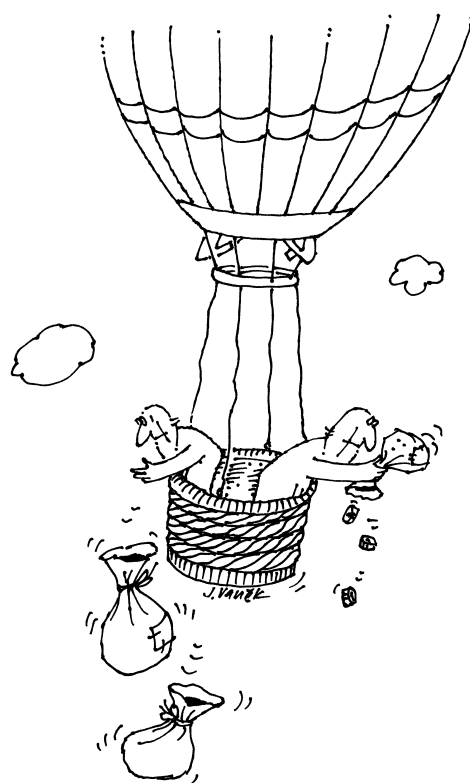
Útok na nepřitele

Téměř tři týdny po teroristickém útoku na New York a Washington, v sobotu 7. října 2001, se Spojené státy rozhodly udeřit. Následovala prohlášení prezidenta Bushe a jeho vlády, že nejméně čtyři nepřítelé byli ve spojení s *útokem na Ameriku*. Prvními v pořadí jsou samotní únosci, dnes samozřejmě mrtví, ale věří se, že FBI zadržela asi 650 osob, jež mají nějaký vztah k útoku. Protože se však většina útočnicků rozhodla zemřít, je obtížné vyhlásovati válku mrtvým. To, co měl prezident na mysli, když mluvil o válce, je onen zvláštní případ, kdy říká *válka* a myslí tím rozsáhlou *policejní akci* na území Spojených států a snad i Kanady.

Druhým nepřitelem, okamžitě zmiňovaným v médiích po sebevražedném útoku, je Usáma bin Ládín, *zlověstný Saúdský Arab na útěku*. Zorganizovat a uskutečnit plán jeho zajetí vyžaduje víc než vyhlášení mezinárodní lovecké expedice, která vlastně probíhá od doby, kdy se před pěti lety začal ukrývat v Afghánistánu pod ochranou Tálibánu – studentů a kleriků islámské teologie, kteří de facto vládli celé zemi. Tálibán sám byl vyhlášen za nepřitele třetího a tím také je, jak z toho vyplývá, i země a její obyvatelstvo, jemuž Tálibové vládou.

Konečně čtvrtou skupinou nepřátel, proti nimž chce prezident vést válku, a my si stále ještě nejsme jisti, zda to může udělat, jsou země, které v minulosti podporovaly terorismus a mohly by se podílet na spiknutí. Nejdříve byly za takové země označeny Irák, Libye, Súdán a Írán. Po několika dnech byl Írán, který byl v minulosti nejprinciálnějším nepřítelem Tálibánu, v tichosti ze seznamu vypuštěn. V poslední době byl dokonce i Irák – jehož diktátor Saddám Husajn je pro Ameriku veřejný nepřítel číslo jedna – nahrazen Usámu bin Ládínem. Irák zdá se již být opominut jako prominentní cíl čtvrté skupiny nepřátel, nehledě na kategorickou denunciaci izraelské zpravodajské služby by a britské vlády, které Washingtonu dodaly informace, že Saddám se přímo účastnil příprav a snad i útoku dne 11. září.

Role Pákistánu, tvůrce Tálibánu a jeho neoddelitelného spojení a manipulátora, zůstává nejspletitější a ne dobře odhadnutelná. Hlavní důvod, proč tento stát, podporující terorismus (viz Kašmír) a nejbližší spojenc Tálibánu, nikdy nebyl zmíněn prezidentem Bushem jako náš nepřítel, je hrozivě pragmatický: Bez spolupráce s pákistánskou armádou by bylo mimořádně obtížné, ne-li nemožné, shromáždit zpravodajské informace a vést vojenské operace proti Tálibánu a bin Ládínovi uvnitř Afghánistánu. Intenzivní tlak Washingtonu po 11. září na Islámábád byl úspěšný, ale odhalil také dvě důležité skutečnosti. Vnitřní zpravodajská služba (ISI) pákistánské armády, která od sovětské okupace Afghánistánu kontrolovala většinu spojení a kanálů, jejichž prostřednictvím byly dodávány zbraně mudžáhidům, zřejmě odmítla podlehnout americkému tlaku a vydat Usámu a jeho síť. Odmítla také předat informace o bin Ládínových tajných úkrytech, a to ve stejné době, kdy nabídla bezpečný doprovod a úkryt v Islámábádu přinejmenším jedné jeho ženě a dětem, a navíc do-

volila jeho synovi Abdalláhovi chlubit se před západními novináři, že *Amerika a Británie nikdy nevypátrají jeho otce*. Nad tím jednoduše zůstává rozum stát. A tak hra na schovávanou s bin Ládinem bude pokračovat až do doby, než bude nutné znovu se k celé záležitosti vrátit.

Tádžiky ovládaná Severní aliance je pro ISI jiný vážný problém. Nehledě na ničivé letecké údery Spojených států a Velké Británie uvnitř Afghánistánu, žádné bomby dosud nepadaly 30 kilometrů severně od Kábulu, kde stála Severní aliance, připravená po výzvě spojenců zaútočit. Stejná kritika se týká i bombardování severní fronty za Hindukúšem, v blízkosti důležitého města Mazáre-Šáریف, kde se nacházejí garnizony Tálibánu. Tádžiky ovládaný Kábul musí být strašákem pro každého Paštuna. A pro ISI je to stejné, protože jako pákistánská vojenská jednotka je ovládaná Paštuny, a to znamená, že *tádžický Kábul* je nepřijatelný i pro Pákistán. Severní aliance je přinejlepším velmi křehká koalice. Jejím druhým největším seskupením jsou Uzbekové pod velením generála Dóstuma, jehož hlavním znakem se zdá být vysoká frekvence změn stran, na kterých kdy stál a stojí, a provádění etnických čistek, z nichž některé jsou svým rozsahem dokonce horší než nejstrašnější masakry v Bosně. Ve výhledu je ovšem i bývalý král Muhammad Záhir Šáh, o jehož návratu z téměř třicetiletého exilu se také hovoří a který sám je duráňjský Paštun, o němž se předpokládá, že by mohl smířit antagonisticke skupiny. Bez mezinárodní podpory, a dokonce snad i bez přímé angažovanosti OSN a jejich pořádkových sil, by se posttálibánská politika mohla snadno změnit v anarchii. Nástrojem usmiřování Záhir Šáha je návrat k tradici jednání s reprezentanty rodin, klanů a kmenů a významných osobností na úrovni instituce, která je známá pod názvem Lója džirga. Celý plán návratu bývalého krále do Afghánistánu je reminiscencí na nacisticko-sovětské schéma z roku 1939, kdy se obě strany snažily přivést zpět do Afghánistánu Záhirova předchůdce, krále Amánulláha, mimochodem také z Říma. Před šedesáti lety však Němci chtěli využít exkrále Amánulláha k vyhození Britů ze sedla v Indii. Dnes by měl Záhir Šáh pomoci nastolit právo a pořádek do válkou zničené země. Mohl by investovat své jméno do symbolické jednoty Afghánistánu a postupně pomalu rozvíjet konstituční monarchii. Všechna ostatní extrémní řešení, o něž se zde pokoušeli v minulosti, od kmenové konfederace po komunistickou diktaturu, se nezdařila a byla doprovázena nezměrným utrpením obyvatelstva.

Až téměř do poslední doby Pákistán a Spojené státy neochvějně oponovaly návratu bývalého krále. Většinu Afghánců se toto poslední čelem vzad v americkém postoji vůči exkráli musí jevit jako velmi pochybné. Záhir Šáh, svržený pučem v roce 1973, který vedl jeho bratranec princ Dáúd, zůstává populární postavou mezi Paštuny, zejména v oblasti Kandaháru, tradiční baštle duráňjských Paštunů. Od roku 1997 byl Kandahár ale také baštou Tálibánu a jeho chráněnce ze Saúdské Arábie Usáma bin Ládira. Tam také, díky jeho znalostem oboru veřejných prací a sta-

vebnictví, došlo v posledních třech letech k rekonstrukci infrastruktury Kandaháru a vytvoření množství potřebných pracovních příležitostí pro nezaměstnané. Avšak hluboké etnické rozdílnosti mezi Paštuny a nepaštunskými oblastmi a čerstvé vzpomínky na nedávné masakry, častá krevní msta a zrada, dokonce přesahující autoritu krále, mohou být příčinou nedostatečného konsenzu při obnovování i této oblasti Afghánistánu. I když Spojené státy i Pákistán užívají stejný termín *široká koalice* pro posttálibánský politický pořádek, znamená to pro obě strany dvě různé věci. Zatímco Pákistán nechce připustit, aby Severní aliance ovládla Kábul, Spojené státy si toto slovní spojení vysvětlují jako snahu omezit paštunskou nadvládu. V každém případě angažovanost Spojených států při vytváření míru ve Střední Asii, ve spojené s vojenskou přítomností, kterou zde právě demonstrovuje, může být rozsáhlá a nesnesitelná. Nejen pro svou reminiscenci na opovrhovanou britskou úlohu koloniální mocnosti v tomto regionu, ale také proto, že by mohlo dojít k překročení kapacity amerických schopností. Kongres Spojených států by se takové věci rád vyhnul, pokud není pozdě.

Bombardování a krmení Afghánců

Zatímco letecké útoky proti Srbsku na jaře 1999 trvaly 78 dní, v Afghánistánu byla infrastruktura v mimořádném rozsahu zničena již během předcházejících dvou desetiletí sovětské okupace a občanské války. Nezůstalo mnoho, co nebylo zničeno. Nedostatek vojenských cílů se nezdá trápit děsivou americkou leteckou silou, která byla do této oblasti přepravena. Když druhý den po zahájení leteckých úderů byl americký ministr obrany Donald Rumsfeld tázán, zda by Spojené státy neměly vynechat některé cíle, odpověděl charakteristicky: *Afghánistán by měl, my nikoli*.

Dva druhy vojenských operací byly zřejmé od samotného počátku – konvenční údery leteckých svazů a krycí operace speciálně vycvičených malých vojenských jednotek typu *commandos*. Doposud nemáme možnost komentovat krycí operace, protože jsou stále ještě v běhu, zůstávají v tajnosti a jakákoli spekulace o nich by mohla být předčasná. Avšak soustředíme-li se na prudký letecký útok proti Afghánistánu, vedený americkými a britskými silami, musíme rozlišit mezi politickými a psychologickými potřebami ukázat v záběrech kamer zničené cíle značné vojenské důležitosti, jako jsou opuštěná letiště se zastaralou protileteckou obranou a s nepoužitelnými letadly, opuštěné tábory teroristů, stejně jako správní a vojenské objekty, což umožňuje alespoň kompenzovat poškozenou národní prestiž, poníženou 11. září. Ukazuje se také skutečný zisk kontroly afghánského vzdušného prostoru, který je zřejmý a neoddiskutovatelný. Poselství je jasné: Kdokoli se bude protivit, bude zničen nebo zahnán do podzemí či do hor. A navíc, jestliže zvolená strategie byla strategií pomalých postupných kroků a byla méně telegonická, rozhodnější tlak na Pákistán by mohl dosáhnout stejných výsledků s menšími ztrátami na lidských životech a s menším množstvím *vedlejších škod*. Průměrný tálibánský voják je především studentem teologie, který je cvičen v memorování

veršů koránu a který se dostal do boje bez většího profesionálního výcviku. V tálibánském zbrojním arzenálu neexistuje nic hodnotnějšího než kalašnikov, s nímž se bojuje a který slouží od roku 1997, kdy byl dopraven do Afghánistánu pákistánskou armádou. Dokonce jej to staví i před účinnost leteckých sil, které potřebují vycvičené piloty, obsluhu radarů a radiových stanic, mechaniky atd. Podle *IISS Military Balance* letecké síly Tálibánu tvořilo na papíře v roce 2000 dvacet obstarožených MiG-21 a Su-22 a pět L-39. Nikdo je však v posledních měsících neviděl účastnit se bojových operací. Sedící kachna sice může být považována za cíl, ale útok proti ní vojenským útokem není. Když po 11. září pákistánská armáda zastavila dodávky paliva a munice Tálibánu, všechno co se pohybuje na kolech a co létá uvnitř Afghánistánu se zastavilo. To byl hlavní obsah poselství, které generál Valentin Varenikov, sovětský velitel a dřívější šéf sovětských vojenských poradců u vlády v Kábulu v době sovětské okupace, předal novinářům krátce po začátku anglo-amerických leteckých útoků. Opravdu, Tálibán může stále ještě mít několik amerických *stingerů*, protiletadlových raket odpalovaných z ramene individuálního bojovníka. Ty jsou však staré víc než deset let, ale mohou být nebezpečné pro nízko letící helikoptéry. Avšak i tyto rakety mohly být zničeny při leteckých útocích.

Letecké útoky nejsou jediným nástrojem americké strategie použité v Afghánistánu. Každý den bylo shazováno z letadel přes 35 tisíc potravinových balíčků. To by mohlo být snad cynicky připomenuto jako *duální strategie* – strategie bomb a chleba. Uspokojování humanitárních potřeb Afghánistánu, při jejich známé velikosti mělo zastínit vojenské dimenze zásahu ještě předtím, než se jakékoli bitevní letadlo nebo bitevní loď daly do pohybu. Nejen čtyři miliony afghánských uprchlíků v sousedních zemích, kteří tvoří největší počet bezdomovců na světě, ale i běženci uvnitř Afghánistánu jsou součástí odhadu, že v nadcházející zimě může hladovět na šest milionů lidí. Zabránit hladomoru znamená dodat 275 tisíc tun potravin, jichž bude zapotřebí v nejbližších čtyřech měsících. Shazované HDR (Human Daily Rates) s americkou vlnkou mohou uspokojit politiky, ale nemohou předejít hladomoru. Pouze rozsáhlá mobilizace pozemní a letecké přepravy může přinést humanitární pomoc do Afghánistánu a překonat jej. Proto potřebujeme nemnoho fungujících infrastruktur uvnitř země, potřebujeme otevřít cesty a letiště, které v úvahách našich vojenských plánovačů zmizely v čase i prostoru.

To jsou paradoxy duální strategie *Trvalé svobody*. Ale přesto si myslím, že Usáma bin Ládira musí být nalezen, zatčen a postaven před spravedlnost, jako byl dopaden v roce 1960 Adolf Eichmann Mosadem. Tázete-li se proč, pak zejména proto, že podobně jako Adolf Eichmann je to genocidní vrah připravený pustit ze řetězu nukleární a biologický teror. A teprve potom se budeme moci vrátit k lekcím z malých válek minulosti, které tvoří součást britské koloniální zkušenosti a které mohou být opět srozumitelnými a opět aktuálními analogiemi.

Text byl napsán 1. 11. 2001

SMUTNÝ ZÍTŘEK?

Krise britských konzervativců

Britští konzervativci musí řešit jednu z nejtěžších krizí, v jaké se kdy jejich strana ocitla. Dvě bezprecedentně drtivé porážky ve volbách od labouristů odsouvají tradiční britskou vládní stranu k politické bezvýznamnosti. Volby nového vůdce strany, kterým se v září stal Iain Duncan Smith, závažné rozštěpení na britské pravici znovu doložily.

JIRÍ ELLINGER

Všeobecné volby 7. června 2001 znovu vyhráli labouristé – získali 413 z 659 křesel v Dolní sněmovně, zatímco konzervativci pouhých 166.¹⁾ Vůbec poprvé v moderních britských politických dějinách, které se obvykle datují od volební reformy v roce 1832, tak ve všeobecných volbách dvakrát po sobě získala jedna strana pokaždé více než 400 křesel, zatímco hlavní strana opoziční méně než 200. Volební porážky konzervativců v letech 1997 a 2001 jsou vůbec nejdrtivějšími od roku 1906.²⁾ Konzervativní strana se ocitla v situaci, kterou ve 20. století, kdy byla většinu času stranou vládní, nikdy nezažila. Pro možné historické paralely útlumu britské pravice se musíme vrátit do 19. století.

Zpátky v roce 1846?

Tehdy byli přirozenou vládní stranou liberálové. Konzervativci prohráli troje volby za sebou ve 30. letech 19. století a mezi lety 1847–1868 prohráli dokonce šestery volby v řadě.³⁾ Blíží se snad podobná situace i nyní? Porovnejme příčiny tehdejšího a dnešního vyláčení do opozice.

Předně, v roce 1832 došlo k rozšíření volebního práva a toryové, strana pozemkové aristokracie, museli hledat nové voličské zázemí. Během několika dekád to konzervativci dokázali a přeorientovali se na střední třídu a částečně dokonce i na dělnické voličstvo. Ještě důležitějším faktorem však bylo vnitřní rozdělení strany na dvě nesmiřitelná křídla. V roce 1846 toryovský předák sir Robert Peel s podporou opozičních whigů prosadil zrušení obilních cel, čímž se Británie od obchodního protekcionismu posunula do éry svobodného obchodu. Zásadní nesouhlas s tímto krokem projevil Benjamin Disraeli, kterému se během následujících třiceti let podařilo vybudovat pro torye novou ideologii, postavenou na principech podpory imperialismu a postupných sociálních reforem, jež měly zlepšovat úděsné životní podmínky nejchudších obyvatel. Disraeliho ideály „toryovské demokracie“ a „jednoho národa“ (One Nation Toryism) tvoří od té doby základní ideová hesla konzervativců a velmi živě rezonují ve straně dodnes. Přesto faktický rozpad konzervativců po roce 1846 na třicet let odsoudil stranu k téměř trvalé a frustrující opozici.⁴⁾ Může se totéž přihodit toryům i dnes?

Voličská základna se po zavedení všeobecného volebního práva již v jejich neprospěch nezmění. Jako nevýhoda analogická posunu po roce 1832 však může působit skutečnost, že labouristé od roku 1997 velmi výrazně získali přízeň voličů střední vrstvy, dosud nakloněné převážně pravici. Mnohem podstatnější a hrozivější je paralela v druhém

bodě, který zapříčinil předchozí dlouhodobou marginalizaci toryů, a tou je hluboká a zásadní roztržka v klíčovém bodě politického programu.

V polovině 19. století se táhl spor po linii svobodný obchod versus protekcionismus. Dnes se konzervativci štěpí v postoji k evropské integraci, a především k evropské jednotné měně, euru. Renomovaný týdeník Economist dokonce napsal, že ve straně „zuří občanská válka kvůli vztahům Británie k Evropě“⁵⁾. Její počátky však zároveň mylně datuje do období po odchodu Margaret Thatcherové. Ve skutečnosti palčivé rozdělení konzervativců v této otázce začalo již s nástupem delorsovského prohloubení evropského sjednocování ve druhé polovině 80. let a demise „železné lady“ v roce 1990 byla důsledkem rozkolu mezi samotnými pravověrnými thatcheristy, když Geoffrey Howe, Nigel Lawson či John Major stále více pouštěli negativismus své učitelky.⁶⁾ Je však pravděpodobné, že stejně jako Disraeli musel nakonec přijmout coby nezměnitelný fakt princip volného obchodování, zavedený liberály, budou muset i konzervativci v blízké budoucnosti k Evropské unii a nejspíš i k euru přijmout postoj, který je zavede do mantinelů nepřekročitelně vymezených vládními labouristy. Otázkou je, zda se jim v mezičase podaří stranu tak ideově oživit a posunout, jako se to povedlo Disraelimu.

Tři verze konzervatismu

Hned po prohraných volbách v červnu 2001 odstoupil lídr William Hague. Nedávno potvrdil, že už byl dlouho rozhodnut odejít, pokud se mu ve volbách nepodaří získat více než 250 mandátů (čímž fakticky přiznal, že ani on realisticky vůbec nepomýšlel na vítězství, pouze na čestnou prohru).⁷⁾ Opakování debaklu z roku 1997 znamenalo konec jeho nevděčné

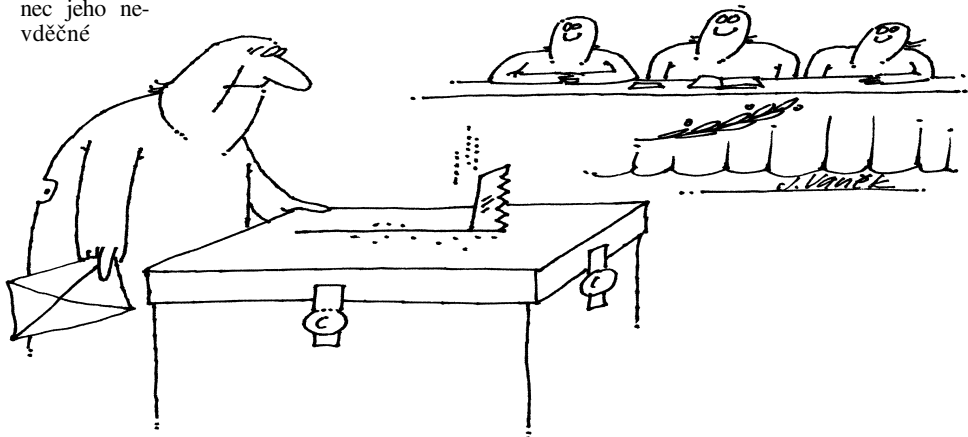
a krátké kariéry. Jeho koncentrace na odmítání eura a kampaň „zachraňme libru“ zřejmě neměřila na střed priorit britských voličů.

V červenci se konala první fáze voleb nového stranického vedení: 166 konzervativních poslanců vybíralo z pěti kandidátů. Pomíne-li „lehké váhy“ Michaela Ancrama a Davida Davise, kteří se s 21 hlasy podělili o čtvrté místo, zbývají tři muži, kteří do značné míry personifikují velmi vyhraněné proudy uvnitř strany – Kenneth Clarke, Michael Portillo a Iain Duncan Smith.⁸⁾

Třetí se umístil s 36 hlasy v prvním kole Kenneth Clarke. Ze všech uchazečů o předsednictví je zdaleka nejzkušenějším politikem. Poprvé se objevil v kabinetu ještě za Thatcherové v roce 1985. Za Majora se stal klíčovou postavou kabinetu a v letech 1993–1997 byl ministrem financí. Už v roce 1997 byl Clarke velkým favoritem voleb nového šéfa strany. Vyhrál sice první dvě kola, ovšem nakonec odešel velmi překvapivě poražen mladým a poměrně nezkušeným Haguem. Jeho názory příliš neladily s novou, ostře antievropskou Haguovou rétorikou, neboť Clarke je ze všech konzervativců nejpozitivněji nakloněn evropské integraci a v létě znovu potvrdil, že souhlasí s přistoupením Velké Británie k euru.⁹⁾

Druhou příčku v červencových poslancích volbách konzervativního vůdce překvapivě obsadil ziskem 39 hlasů skotský katolík Iain Duncan Smith.¹⁰⁾ Ten nemá téměř žádné politické zkušenosti, do parlamentu se dostal teprve v roce 1992 a nikdy nebyl členem vládního kabinetu. Pracoval pouze ve stínové Haguově vládě a právě na linii bývalého vůdce se rozhodl navázat (jeho sarkastičtí oponenti poznamenávají, že je sice stejně plešatý jako Hague, leč už ne tak výřečný a vtípný). Kategoricky vyloučil, že by pod jeho vedením někdy mohli konzervativci připojit Velkou Británii k euru. I v dalších důležitých otázkách, jakými byly vztahy k azylantům či etnickým nebo sexuálníím menšinám, se názory Duncana Smitha velmi blížily krajní pravici.

Vítěz úvodního kola voleb byl předpokládán dlouho dopředu. 49 stoupenců hlasovalo pro Michaela Portilla, který v onom konzervativním trojlístku může představovat střed. Portillo má vládní zkušenosti taktéž z éry Johna Majora a svého času byl vnímán jako dědic thatcheristického odkazu – ostrý, nekompromisní muž tvrdé pravice. Po ztrátě volebního mandátu v roce 1997 však začal překvapovat

změnami ve svém vystupování. Nejprve přiznal, že měl na vysoké škole homosexuální aféru. Vzhledem k tomu, jaká fobie v této věci uvnitř dnešní konzervativní strany panuje, to bylo prohlášení téměř sebevraždě odvažné. Na konci roku 1999 se v doplňovacích volbách do parlamentu vrátil a Hague byl nucen jednoho z nejschopnějších mužů strany přizvat do svého stínového týmu. Záhy se utvořila velmi silná skupina předních konzervativců (Francis Maude, Archie Norman, Steve Norris), kterou novináři přezdíli na „portillisty“ (portillistas). Jejich think-tanky začaly mediálně velmi obratně představovat Portilla jako umírněného a reformního politika, který souzní s úspěšnou ideologií Bushova zásadového, leč soucitného konzervatismu. Mnozí také uvažovali čistě pragmaticky, že pouze pohledný, sympatický a mediálně velmi atraktivní Portillo může konzervativce „zblairizovat“, tj. učinit z nich opět široce přijatelnou a volitelnou stranu. „Portillisté“ také argumentují, že jako Blair přiměl labouristy opustit stará stranická dogmata a akceptovat tržní hospodářství, může pouze Portillo podobně oživit vlastní stranu.

Ani ve druhém kole voleb 12. července znovu nezískal nikdo z pětic většinu hlasů, poslední dva však byli z dalšího klání vyřazeni.¹¹⁾ Třetí kolo 17. července mělo již rozhodnout o dvou finalistech. Právě křídlo strany nyní jednoznačně vsadilo na Duncana Smithe, jehož podpořila i polovina stoupenců Davise a Ancrama. Jejich druhá část se však překvapivě přiklonila ke Clarkovi, když Portillo fatálně podcenil předvolební lobbying. Výsledkem bylo velké překvapení – Clarke získal 59 hlasů, Duncan Smith 54 a Portillo pouze 53. Největší favorit voleb tak vypadl.

V srpnu a září pak probíhala velmi ostrá kampaň před rozhodujícím hlasováním. K polarizaci přispěli i předchozí lídři strany – Thatcherová jednoznačně podpořila Duncana Smithe, Major se postavil za Clarka. Ten otevřeně nazýval svého oponenta extremistou, zatímco Duncan Smith spíral Clarkovi do levičáckých eurofilů. Vůbec poprvé ve svých dějinách nechali konzervativci volit svého vůdce¹²⁾ hlasováním všech členů strany, tedy nikoli pouze poslaneckým klubem, jak tomu bývalo dosud. Téměř 300 000 členů strany tak mělo rozhodnout o novém lídrovi.¹³⁾ Voleb 13. září se nakonec zúčastnilo 79 procent oprávněných voličů. Duncan Smith jednoznačně zvítězil ziskem více než 150 000 hlasů (61 procent), zatímco pro Clarka se vyslovilo jen 100 000 toryů (39 procent).¹⁴⁾

Nový vůdce, starý problém

V táboře oponentů Duncana Smithe zavládo zděšení. Mnozí prominentní straníci vyjadřovali obavy, že nový lídr stáhne stranu ještě hlouběji do haguovské slepé uličky. Těsně po volbách se Clarke vyjádřil, že za této situace není zcela nemožné uvažovat o přestupu k liberálnímu demokratu a přední „portillista“ Steve Norris varoval, že pokud Duncan Smith nepřestane s dlouhým pochodem doprava, on i tisíce dalších straníků torye opustí.¹⁵⁾

Duncan Smith neměl navíc příliš šťastnou ruku ani při svém prvním závažném úkolu, kterým bylo jmenování členů stínového kabinetu. Evidentní odpůrce typu Clarka, Portilla,

Norrise či Mauda, tedy hvězdy minulého stranického vedení, nový lídr ani o spolupráci nepožádal. Zkrátka však přišla i na veřejnosti velmi populární bývalá stínová ministryně vnitra Ann Widdecombeová. Duncan Smith navíc velmi neobratně ztratil i podporu svého dosavadního hlavního politického mentora a ochránce, klasika thatcheristického euroskepticismu Johna Redwooda. Nenabídl mu totiž nejprestižnější místo stínového ministra financí a uražený Redwood všechny další posty odmítl. V 25členné stínové vládě je tak velmi překvapivě hlavní postavou veterán Michael Howard, exministr vnitra z let 1993–1997. Nikdo jiný, včetně stínového premiéra, nemá žádné praktické vládní zkušenosti.¹⁶⁾ Tento tým tak bude jen těžce konkurovat zkušené sestavě Tonyho Blaira. Clarke nového stínového premiéra obvinil, že se obklopil „trpaslíky ze své sekty“, a nikoli skutečnými osobnostmi.¹⁷⁾ Ve stínové vládě jsou tři ženy a pouze jediný mladý politik, Damian Green, bývá považován za „portillistu“.

Štěstí v neštěstí

První velké představení coby nový šéf absolvoval Duncan Smith na tradičním každoročním sjezdu strany, který se tentokrát konal ve dnech 8.–10. října v Blackpoolu. Duncan Smith si nejprve vymohl, aby se sjezdu neúčastnil krom odstupujícího Hagua žádný bývalý konzervativní vůdce, čímž zůstala hlavní role vyhrazena pouze jemu – bývalý premiér Edward Heath si tak postěžoval, že je to poprvé od roku 1948, co se každoroční konference neúčastní.¹⁸⁾ Thatcherová také souhlasila nekrást svému stoupenci premiéru, ovšem více než třetina poslanců strany se na sjezd neobtěžovala z opačných důvodů – první galavečer nového vedení považovali za bezvýznamnou událost. Ve svém úvodním projevu Duncan Smith velmi chytře zcela pomlčel o traumaticky dělivém tématu evropské integrace a eura (a tuto jeho taktiku dodržel poněkud absurdně i stínový ministr zahraničí Michael Ancram) a pokusil se za hlavní prioritu konzervativců stanovit kritiku stavu veřejných služeb, především zdravotnictví.¹⁹⁾ Sabotování tohoto postupu však zařídil v těchto záležitostech vždy spolehlivý a dosud uražený John Redwood, jehož vystoupení nabádalo konzervativce, aby se nevzdávali svého hlavního euroskeptického trumfu.

Velkým štěstím v neštěstí se pro Duncana Smitha ukazuje být krizová mezinárodní situace po atentátech v USA 11. září a po zahájení amerických odvetných akcí 7. října. Pozornost se pochopitelně koncentruje spíše na Afghánistán než na malou britskou opoziční stranu, takže Duncan Smith bude mít více času na politický rozjezd. Navíc válka, do které Tony Blair (za upřímného a obdivného respektu konzervativců, kteří měli vždy pro silné válečné premiéry či premiérky slabost, byť byli spíše zvyklí poskytovat je dosud z vlastních řad) Velkou Británii po boku USA rozhodně směřuje, podporuje spíše pocitu celonárodní jednoty a semknutosti a spory uvnitř strany tak alespoň mírně pozbývají na intenzitě. Nezanedbatelné také je, že Duncan Smith je právě v otázkách terorismu, obrany a vojenských záležitostí nepochybně velmi dobře odborně připraven – před politickou a ekonomickou

kariérou sloužil právě v ozbrojených silách a je absolventem slavné vojenské akademie v Sandhurstu. Je možné, že díky této „šťastné“ shodě okolností Duncan Smith úspěšně překoná kritické období na začátku své funkce, kdy čelí jednoznačně vyjadřované nedůvěře podstatné a vlivné části poslaneckého klubu.

„Portillisté“ ovšem nelení. Andrew Cooper nedávno vydal hojně diskutovaný soubor statí předních konzervativců, v nichž se opakují hlavní reformní návrhy a výtky vůči pravému křídlu strany. Kniha nese titul *A Blue Tomorrow?* (Smutný zítřek?), který nejspíš vystihuje konzervativní vyhlídky do budoucnosti. Nebude zřejmě příliš odvažným proocvtím předpovídat, že ani volby v roce 2005 rozhodání konzervativci nevyhrají.²⁰⁾ Jejich zítřky budou smutné tak dlouho, dokud si nevzpomenou na smutné věčrejšky a neobjeví někoho s odvahou a imaginací Benjamina Disraeliho.

jiri.ellinger@seznam.cz

¹⁾ Srv. Milan Kocourek, Britské volby: Mid Term Blues aneb New Labour opět u moci, Mezinárodní politika č. 8/2001, s. 29–32.

²⁾ Oficiální přehledy výsledků všeobecných voleb viz David Butler, Gareth Butler, Twentieth-Century British Political Facts 1900–2000, London 2000, s. 233–239.

³⁾ Viz Chris Cook, Brendan Keith, British Historical Facts 1830–1900, London 1975, s. 138–142.

⁴⁾ Příznivci sira Roberta Peela (v čele s budoucím čtyřnásobným premiérem Williamem Gladstonem) nakonec přestoupili k liberálům.

⁵⁾ The Economist č. 34/2001, s. 32–33.

⁶⁾ Původně, v 50.–70. letech, byli konzervativci mnohem proevropskejší stranou než labouristé a např. v referendu v roce 1975 o setrvání Spojeného království v EHS konzervativci v čele s Thatcherovou na rozdíl od tehdy vládnoucích labouristů jednoznačně vyzývali hlasovat pro setrvání v EHS. Posun k euroskepticismu je pro konzervativce typický právě až od poloviny 80. let.

⁷⁾ The Times 8. 9. 2001, T2, s. 6.

⁸⁾ Straničká roztržka pronikla i do hlavních britských pravicoevých listů – Daily Mail nepokrytě strnil Duncana Smithovi, euroskeptický Daily Telegraph poněkud překvapivě volal po pragmatické podpoře na veřejnosti nejoblíbenějšího Clarka, zatímco Timesy jsou tribunou vášnivého „portillismu“.

⁹⁾ The Observer 26. 8. 2001; www.observer.co.uk/tories.

¹⁰⁾ Duncan Smith má jasnou podporu většiny britských katolických konzervativců, mj. i u nás známého publicisty Paula Johnsona.

¹¹⁾ Portillo 50, Duncan Smith 42, Clarke 39, Davis 18, Ancram 17.

¹²⁾ Ve středoevropském prostoru má termín vůdce negativní konotace, v Británii je to však oficiálně označení šéfa strany (leader) a titul předsedy strany náleží jinému politikovi, který je lídrovi podřízen.

¹³⁾ V souvislosti s konečnými výsledky nejsou nezajímavé údaje z průzkumů sheffieldského politologa Patricka Seyda, podle nichž tvoří 42 % členské základny lidé starší 66 let, zatímco straníků mladších 35 let je pouhých 5 %. Viz The Economist č. 29/2001, s. 29.

¹⁴⁾ Oficiální výsledky všech stadií voleb viz www.conservatives.com. Je zajímavé, že nyní lídři všech tří hlavních britských politických stran, Tony Blair, Charles Kennedy i Iain Duncan Smith, pocházejí ze Skotska.

¹⁵⁾ The Daily Telegraph 17. 9. 2001. Někteří komentátoři v souvislosti s těmito úvahami poukazují právě na odchod části toryů ze strany po roce 1846.

¹⁶⁾ Vůbec poprvé se šéfem konzervativců stal politik, který předtím nikdy nebyl ministrem.

¹⁷⁾ The Daily Telegraph 20. 9. 2001, s. 16.

¹⁸⁾ Times 6. 10. 2001, s. 14.

¹⁹⁾ Taktiku soustředit se především na chyby blairismu a upozadit nemístné zdůrazňování tematicky eura doporučuje mj. i renomovaný konzervativní historik Robert Blake, viz The Observer 9. 9. 2001, www.observer.co.uk/tories.

²⁰⁾ Podle posledního průzkumu veřejného mínění agentury MORI by konzervativce na počátku září volilo jen 23 % obyvatel, což je historicky vůbec nejhorší výsledek strany v pravidelných průzkumech veřejného mínění po roce 1945. Viz The Spectator 29. 9. 2001, s. 10.

První krůčky demokracie v Perském zálivu

MARTIN NOVÁK

Mnoho se po skončení války v Perském zálivu v roce 1991 spekulovalo o možné demokratizaci tamních „ropných“ monarchií. Na vládnoucí režimy směřoval vnitřní i vnější tlak na reformy. Deset let po skončení operace Pouštní bouře zatím postupuje vývoj v jednotlivých státech odlišně. Zatímco v Kuvajtu se pomalu, ale jistě prozrazuje pluralismus, saúdskoarabský soused se naopak zásadnějším změnám sverpě brání. Zásadní zlom nastal letos na Bahrajnu. Tuhá policejní diktatura má šanci se změnit na konstituční monarchii

Malý ostrov je znám především jako operní bod amerických námořních sil v oblasti a jako hlavní základna inspektorů OSN, kteří po válce kontrolovali irácký zbrojní arzenál. Stát s necelými 700 000 obyvateli (z toho je asi 150 000 zahraničních pracovníků, zejména Filipínců, Indů a Pákistánců) také proslul jako bankovní a finanční centrum Perského zálivu, případně jako jedno z mála míst na Arabském poloostrově, kde lze bez problémů konzumovat alkohol a navštěvovat bary či diskotéky. Leč Bahrajn je rovněž zemí dlouho neřešených politických a sociálních problémů, které emirátu zvláště v polovině devadesátých let zajistily ve světových médiích širokou a nevídanou publicitu.

Vládnoucí rodina současného emíra Hamáda bin Ísy Chalífy se hlásí k sunnitské větvi islámu, stejně tak jako zhruba třetina obyvatel Bahrajnu. Dvě třetiny ostrovanů jsou šíité a v tom spočívá základní problém země. Místní šíité vždy považovali rodinu Chalífů za přistěhovalce a uzurpátory, jejichž vláda nad ostrovem postrádá legitimitu.¹⁾ První vážné problémy se dostavily krátce poté, co v roce 1971 Velká Británie definitivně opustila Perský záliv a Bahrajn získal samostatnost. Tehdejší emír Ísá bin Salmán Chalífa v roce 1973 povolil volby do třicetičlenného parlamentu. Okamžitě došlo ke střetu se šíitskou opozicí, v té době převážně levicově orientovanou. Experiment s demokracií vydržel jen dvacet měsíců. Následovalo rozpuštění parlamentu a ničím neomezená vláda emíra prostřednictvím dekretů.

Emír versus šíité

Napětí v emirátu dostalo nový mocný impuls v roce 1979, v roce íránské islámské revoluce. Ta oslovila řadu šíitů i na Bahrajnu. Začalo neklidné období demonstrací a pouličních nepokojů, zadržování a deportací šíitských duchovních a aktivistů. V roce 1981 vláda oznámila odhalení pokusu o státní převrat inspirovaný a podporovaný Teheránem.²⁾ Emírova vláda tvrdě ruky všechny turbulence v osmdesátých letech přežila, ovšem propast rozdělující sunnity a šíity se nezmenšila. Až na výjimky byla ekonomická situace šíitů mnohem horší, nezaměstnanost – mezi sunnity minimální – dosahovala u šíitů až 30 procent. Ačkoliv Bahrajn začal vyvážet ropu jako první na Arabském poloostrově už v roce 1933, nikdy jí neměl mnoho a životní úroveň

většiny Bahrajňanů – šíitů i sunnitů – nikdy nedosahovala porcí Kuvajtu, Kataru či Spojených arabských emirátů po objevení ropy a zemního plynu na jejich území. Přetopený kotel znovu vybuchl na konci roku 1994. Šíitské demonstrace za obnovu parlamentu a uspořádání demokratických voleb si vyžádaly 38 mrtvých a stovky zraněných.³⁾ Emír zemřel na infarkt v březnu

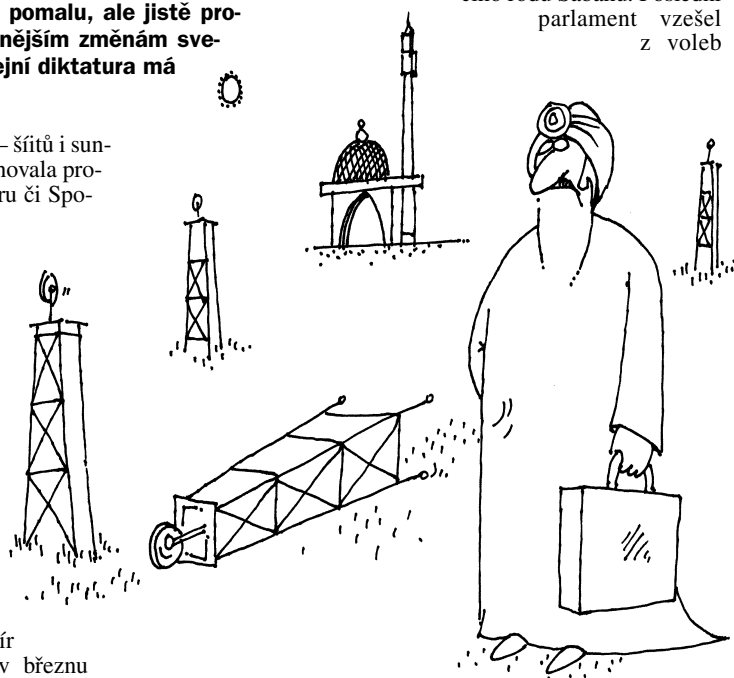
1999 a na trůn nastoupil jeho syn Hamád bin Ísá Chalífa. Od počátku dával najevo, že si uvědomuje nutnost změn, ale až po více než roce zahájil proces, nad jehož rychlostí nyní nejen mnozí Bahrajňané v údivu krouží hlavou. Nejprve přišel nový emír s programem národního usmíření. Propustil více než sto politických vězňů a povolil návrat do země několika stovkám exulantů. Zrušil zákon z poloviny sedmdesátých let, který umožňoval kohokoliv uvěznit bez obvinění a soudu až na tři roky.⁴⁾ Obyvatelstvu předložil v referendu ke schválení tzv. Národní charty, která garantuje svobodu projevu, nezávislou justici, volební právo pro ženy a existenci parlamentu, vzešlého ze svobodných voleb.⁵⁾ Letos v únoru se pro přijetí charty vyslovilo přes 98 procent hlasujících při devadesátiprocentní účasti. Zemi zaplavila vlna euforie a dřívější nesmiřitelný kritik monarchie – šíitský duchovní šajch Abdul Amír Džamrí – vyzval k národnímu sjednocení a spolupráci mezi sunnity a šíity.

Část opozice však přece jen varovně zvedá prst. Není totiž jasné, jaké pravomoci vlastně nový parlament bude mít a zda se většina vládnoucí rodiny skutečně smíří se změněnou situací. Pochybnosti vzbuzuje osoba emírova strýce, premiéra Chalífy bin Salmána Chalífy. S jeho jménem jsou spojeny represe v uplynulých letech a je považován za největšího odpůrce reformem. Jestliže však emír dodrží své sliby a bude respektovat schválenou chartu, měly by se na Bahrajnu

konat pluralitní parlamentní volby – první po jedenadvaceti letech – v roce 2004.

Kuvajtské volby bez žen

Kuvajt má z emirátů v Perském zálivu zatím největší zkušenosti s pluralitními volbami. Je také jedinou zemí oblasti, kde cosi jako občanská společnost má určitou tradici. Po mnoho let se v Kuvajtu hovoří o politických tématech v tzv. divánjích – diskusních fórech, jichž se často účastní i členové vládnoucího rodu Sabahů. Poslední parlament vzešel z voleb

v roce 1999 a je dodnes jediným parlamentem v zálivu, kde probíhají ostré politické střety a diskuse. Jenže... Článek 44 kuvajtské ústavy povoluje pouze činnost sdružení, nikoliv klasických politických stran.⁶⁾ Padesátka poslanců (hlasovací právo v parlamentu má automaticky také všech 14 ministrů) se tak rozdělují pouze do názorových bloků, které zhruba tvoří provládní kandidáti, liberálové, islámští radikálové, šíité a reprezentanti vlivných kmeňů.

Volební právo se nevztahuje na ženy. Zákon, jenž měl tento stav změnit, v listopadu 1999 neprošel o pouhé dva hlasy. Právo žen volit a být voleny zamítl poté ústavní soud, ačkoli vláda i emír Džábír Sabáh zapojení žen do politického života podporují. Možnost zúčastnit se voleb je však zapovězena i mnoha kuvajtským mužům. Hlasovat smí pouze ten, jehož předci žili na území Kuvajtu před rokem 1920, nebo ten, kdo má kuvajtské občanství nejméně 30 let. K urnám nesmějí ani policisté a vojáci v aktivní službě. V praxi tak o složení parlamentu rozhoduje pouze desítky obyvatel země.

Změny zasáhly i Katar. Před dvěma lety se uskutečnily první obecní volby a na příští rok slíbil emír Hamád bin Chalífa Sání volby parlamentní. S politickými stranami se však nepočítá a je otázkou, co parlamentu emír dovolí. Katar ovšem způsobil velkou arabskou mediální revoluci, protože z jeho metropole Dauhá vysílá jen minimálně cenzurovaná sa-

telitní televize al-Džazíra, přezdívaná arabská CNN. Ta si získala obrovskou popularitu, protože rozbila tradiční obraz arabského televizního zpravodajství coby oslavy vládních politiků a jejich činů.

Sousední Spojené arabské emiráty zatím volby v praxi nepoznaly. V zemi funguje jen Federální národní rada, což je pouze poradní orgán bez možnosti cokoli rozhodnout. Radní jsou jmenováni vedoucími představiteli všech sedmi emirátů. Relevantní slovo mají v zemi pouze tři emiráty: Abú Zabí, Dubaj a Šardžá.

Saúdská Arábie jen s kosmetickými změnami

Saúdská Arábie – daleko nevlivnější a největší země Arabského poloostrova – prokazuje ze všech šesti členských států Rady pro spolupráci v zálivu (GCC) největší rezistenci vůči změnám. Vládnoucí rodina Saúdu drží v rukou veškeré mocenské páky. I guvernéry jednotlivých provincií se mohou stát pouze členové královské rodiny. Král Fahd nakonec souhlasil s vytvořením Poradního shromáždění a slavnostně ho inauguroval v srpnu 1993.⁷⁾ Kritici režimu v něm však vidí pouze poslušný nástroj vládní politiky bez pravomocí a praktického vlivu. Radní jmenuje a odvolává král prostřednictvím dekretů. Stejně tak může král radu pozměnit nebo úplně rozpustit. Skutečnou moc má pouze Rada ministrů, v níž zasedají nejdůležitější členové rodiny, kromě Fahda zejména korunní princ Abdaláh a ministr obrany princ Sultán. Kontrolu panovníků nad děním v zemi výrazně posilují média. Na základě zákona o národní bezpečnosti z roku 1965 a výnosu o mediální politice z roku 1982 je výslovně zakázána kritika vlády i vládních rozhodnutí. Ministr informací má právo jmenovat i odvolat kteréhokoliv šéfredaktora v zemi. Tisícetná periodika jsou sice v soukromém vlastnictví, ale všechna dostávají státní dotace.⁸⁾

Opozice od války v Zálivu narůstá. Režim netoleruje žádnou kritiku, takže všechny opoziční skupiny pracují v ilegalitě. Výbor na obranu legitimních práv Muhammada Masárího a Hnutí za islámskou reformu Sáda Fakíha vedou kampaň za pomoci faxů, audiokazet a internetu z londýnského exilu a jsou řazeny mezi umírněnou opozici, kritizující porušování lidských práv a korupci jako neislámské chování. Militantní disident představují skupiny mudžáhidů z války proti Sovětům v Afghánistánu a jejich sympatizantů. Zde jsou autoritami Usáma bin Ládín nebo radikální duchovní, bývalý profesor Islámské univerzity v Medíně Safár Haválí.⁹⁾ V opozici proti monarchii je také šíitská menšina, protože sunnitský wahhábismus, který je oficiální doktrínou království, vystupuje extrémně nepřátelsky vůči šíitské odnoži islámu. Navíc si šíité stěžují, že do východních oblastí království, kde žijí, směřuje záměrně málo investic.¹⁰⁾

Král Fahd v roce 1997 zvýšil počet členů Poradního shromáždění ze šedesáti na devadesát, jeho charakter jako pouze poradního a doporučujícího orgánu se nezměnil. Saúdská královská rodina – na rozdíl od Sabahů

v Kuvajtu a Chalífů na Bahrajnu – zatím není ochotna přistoupit na dělbou moci.

¹⁾ Rodina Chalífů přišla na Bahrajn z centrálních oblastí Arabského poloostrova až na konci 18. století. Tedy později než předkové většiny bahrajnských šíitů. Ostrov Chalífové ovládli roku 1783.

²⁾ Mnoho bahrajnských šíitů je iránského původu, což posiluje orientaci částí šíitské komunity na Teherán. Írán v minulosti prosazoval svůj nárok na ostrov. Až do roku 1970 bylo v iránském parlamentu neobsazené křeslo, vyhrazené pro zástupce „provincie Bahrajn“. Íránští celníci nevpuštěli do země osoby, které měly v pase bahrajnské razítko. Po svržení šáha a islámské revoluce imám Chomejní nároky na ostrov neobnovil, ale vyzval bahrajnské šíity k vytvoření islámské republiky po vzoru Íránu. Analýza vztahů mezi oběma zeměmi viz: Liesl Grazová: *The Turbulent Gulf*, I. B. Tauris, Londýn, 1992, str. 168.

³⁾ O charakter a cíle bahrajnské šíitské opozice, vystupující pod zastřešujícím názvem Bahrajnské hnutí za svobodu, se vedou spory mezi arabskými politology působícími na Západě. Saíd Aburíf v knize *A Brutal Friendship* (Indigo, Londýn, 1998, str. 34 a 368) hodnotí tuto opozici jako umírněnou a nenásilnou, volající po dodržování lidských práv a rovných příležitostech pro všechny občany Bahrajnu. Naopak Adíl Darvíš v analýze *Rebellion in Bahrain* (Middle East Review of International Affairs, září 1999) soudí, že jde o nedemokratické, populistické hnutí a že se část jeho předáků nevzdala myšlenek na vytvoření teokratického státu, podobného současnému Íránu.

⁴⁾ „Your kingdom for our rights“, *The Economist*, 24. února 2001.

⁵⁾ Text charty je dostupný na internetové adrese deníku Bahrain Tribune.

⁶⁾ D. L. Byman a J. R. Green: „The Enigma of Political Stability in The Persian Gulf Monarchies“, *Middle East Review of International Affairs*, září 1999.

⁷⁾ Saúdskoarabskou opozici podrobně popisuje Mamoun Fandy v knize *Saudi Arabia and the Politics of Dissent*, St. Martin's Press, New York, 1999. Upozorňuje, že jednotlivé skupiny vnímají Západ rozdílně. Zatímco Masáří a zejména Fakíh nejsou proti dialogu a spolupráci se Spojenými státy, Haválí je krajně protiamerický. Obviňuje Washington, že krizi kolem Kuvajtu záměrně vyvolal, aby dostal monarchie v Perském zálivu ještě pevněji pod svou kontrolu.

⁸⁾ Vznik tohoto shromáždění zvažoval už ve dvacátých letech zakladatel země a první král Ibn Saúd a poté v letech šedesátých král Fajsál. Myšlenka se však až do roku 1993 nerealizovala. Viz: Joseph A. Kechichian: *Saudi Arabia's Will to Power*, *Journal of Middle East Policy*, únor 2000 nebo Saíd Aburíf: *The House of Saud*, Bloomsbury, Londýn, 1994, str. 163.

⁹⁾ Hasan Nadžár: *The Gulf War – Overreaction and Excesiveness*, Amazone Press, Dalton, 2001, str. 64.

¹⁰⁾ Název wahhábismus pochází od autora této koncepce Muhammada bin Abdul Wahhába, žijícího v 18. století. Wahhábismus se vyznačuje nenávistí vůči šíitskému islámu a jeho vyznavače pokládá za heretiky. Dodnes se objevují případy wahhábistických duchovních, vyzývajících k fyzické likvidaci šíitů. Wahhábismus a postavením šíitské komunity v Saúdské Arábii se zabývá Hasan Nadžár v knize *The Gulf War – Overreaction and Excesiveness*, str. 42–72.

Po osudném atentátu 11. září jsme v televizi viděli mnohokrát opakovaný záběr Palestinců, kteří se z atentátu na New York a Washington radují. Záběr natolik šokující, že inspiroval autora televizního pořadu „Naostro“, aby si do horkého křesla pozval palestinského velvyslance v České republice Abdula Samiha Fataha. Bylo zajímavé sledovat, jak po celou půlhodinu, co pořad trval, redaktor v podstatě kladl velvyslanci dokola jedinou otázku: Jsou Palestinci teroristé? Ani jednou se nezeptal na zajímavější věci, například – nejsou-li Palestinci teroristé, proč třetího světa dochází, nebo proč se tedy lidé z atentátů radují. Možná to tazatele nenapadlo, nebo se bál, co by se dozvěděl, a v tom se mi jeho postoj zdá být zcela symptomatický pro naši společnost.

Dvojí metr

Navzdory oficiálním prohlášením a odsouzením atentátu Palestinci nebyli jediní, kdo pocítil a projevil zadostiučinění. Tento ponižující pocit si mnoho lidí nepřipustilo, zato velký počet občanů tzv. třetího světa využil příležitosti k prohlášení, jak velmi jim vadí tzv. „dvojí metr“. Chápu sice, že Američané jsou šokováni tím, co se jim stalo, ale ve světě došlo i k jiným tragédiím, jimž nikdo nevěnoval mnoho pozornosti. Například v Afghánistánu trvala válka 25 let a zemřelo při ní na šest milionů lidí.

Kdo se zajímal o miliony mrtvých Tutsiů z Rwandy a víc než milion hutuských uprchlíků, kteří později byli, navzdory přítomnosti americké armády, vyvražděni v konžských pralesích? Přitom je dokázáno, že o celé tragédii byly předem informovány příslušné osobnosti v OSN. Přítomnost sil OSN nezabránila masakrům v bývalé Jugoslávii. Válka v Čečensku, desítky let trvající mimořádný stav v turecké části Kurdistánu, nejrůznější, v krvi potlačené vzpoury menšin, o kterých se ani neví, hladomor v zemích, kde nikdo nebrání diktátorům, aby zbýjeli vlastní obyvatelé. A koho zajímá osud Iráčanů, kteří snášejí nejen desítky let krutovlády Saddáma Husajna, ale nyní také mezinárodní embargo. Vzpoury v Iráku musí pykat, ale po vítězné válce v Zálivu měli spojenci možnost diktátora svrhnout. Proč to neudělali? Nabízí se odpověď, že nechtěli chaos v regionu – šíitskou vzpouru na jihu Iráku a kurdskou vzpouru na severu; víc se jim líbil tyran, který má věci pod kontrolou. Zkrátka, lidské utrpení má různé příčiny a – povzdychnou si lidé z třetího světa – některý život má větší cenu než jiný.

Izrael a Palestina

Válka mezi Izraelem a Palestinci už půl století slouží jako ventil napětí na Blízkém východě a přehlížet ji nelze. Tento konflikt frustruje islámský svět, který na něm ukazuje zmíněný dvojí metr. Proč nesplní Izrael rezoluce RB OSN a nevrátí okupovanou,

Terorismus

Pozoruji, že lidé kolem mě mají strach, pravděpodobně strach z neznáma. Udeří teroristé opět? Jak to asi udělají? Kdo jsou ti lidé? Už jsme o nich slyšeli mnoho, konkrétní představa schází. Pocházejí z dalekých zemí, pro většinu občanů střední Evropy stále zahalených tajemstvím. To nyní dostává hrozivou podobu. Teroristé představují zlo, to je nepopíratelné, a jejich činy nelze ospravedlnit žádným způsobem. Ale z čeho to zlo pramení?

PAVLA JAZAIOVÁ

neboli dobytá území Palestincům? Palestinský terorismus vnímají Arabové jako národněosvobozenecký boj proti okupantovi – terorista sebevrah má pečeť mučedníka – obětoval svůj život, aby zabil co nejvíce nepřátel. Jeho nepřítelem je každý Izraelec. Všichni sloužili nebo budou sloužit v armádě, děti jsou budoucí vojáci. Terorista zvolil formu útoku, proti kterému je vojenská převaha Izraele bezmocná.

Arabové – i Izraelci – jsou obecně stále více přesvědčeni, že jednat s tím druhým nelze, a proto je nutné prolévat krev. Čím déle spor trvá, tím je bolestnější. Po deseti letech Palestinci arabským režimům sloužili k odvracení pozornosti od vnitřních problémů. Tento stav trvá dál, ale víc než vládnoucí elita nyní situace využívá opozice, především islámští fundamentalisté. Ti na příkladu Palestinců ukazují lidem, že jejich vládcí jsou zkorumpovaní a slabí, neschopní plnit dané slovo. Arabské režimy si dnes stále méně přejí, aby jejich občané vycházeli do ulic – ani na podporu Palestinců. Nahromaděný hněv a frustrace lze snadno obrátit i jiným směrem.

Je pozoruhodné, že se západní svět, a zejména USA, které mají v této věci hlavní slovo, dosud nerozhodly nebezpečný palestinsko-izraelský konflikt důsledně vyřešit.

Co je to terorismus

Bin Ládinovi bylo nutné se postavit a Spojené státy vyhlásily boj terorismu obecně, což je jistě velmi správné. Zbývá určit, co to terorismus je. V poslední době je spojován hlavně s muslimským světem, méně se mluví například o terorismu drogových kartelů a jiných mocenských skupin v Latinské Americe nebo v černé Africe. Terorismus je patrně účinnější a také působí větším dojmem, opírá-li se o ideologii.

Pak je tu ovšem státní terorismus a metody, jež režimy používají na umlčení svých nepohodlných menšin. Nařčení z terorismu tvrdě odmítají – to naopak ony se teroristům brání. Jako Izrael, který posílá svá komanda na palestinská území, aby vraždila vybrané jedince. Proč si v této souvislosti nepřipomenout, že Židé v někdejší mandátní Palestině používali terorismu jako zbraně proti britské moci.

Američané a podpora diktaturám

Po druhé světové válce Spojené státy – zprvu vnímané jako nositelé svobody – postupně získaly pověst ochránce nejrůznějších diktátorů. Bylo nutné bojovat proti komunismu a proti tzv. pokrokovým nacionalistům, kteří s nebezpečnou ideologií mohli koketovat.

Jako spojence přitom Američané často používali tzv. islámské fundamentalisty. Proti Násirovi v Egyptě to byli Muslimští bratři, proti Sukarnovi v Indonésii Masyumi a bojovníci za Darul-islám, Džamaati-islam proti Benazir Bhuttové v Pákistánu. Později v Afghánistánu postavili Usámu bin Ládina a jeho islámské žoldnéře proti laickému, komunistům oddanému Nadžibuláhovi. Ten si své hříchy krutě odpykal. Mudžahidé ho vytáhli z jeho azylu v sídle OSN v Kábulu, zabili a jeho mrtvolu pověsili. Žádný ze západních představitelů neprojevil nad takovým barbarstvím oprávněné pobouření.

Dobrym příkladem západní podpory islámskému fundamentalismu jsou i palestínští extremisté, kteří se dnes úspěšně organizují v militantních složkách Hamasu a islámského džihádu. Kdysi se také těšili západní a izraelské podpoře, neboť „když se modlí, nebojují“.

Jak vznikl Tálibán

V této souvislosti je opět zapotřebí připomenout, že režim Tálibánu byl v Kábulu nastolen za velké pomoci jak Spojených států, tak Velké Británie. Za vlády vojenského diktátora generála Zijáula Haka (1977–1989) vznikla v Pákistánu řada koránských škol (zakladatelem byla Saúdská Arábie). Chlapci, kteří později odcházeli jako vojáci do Afghánistánu, se učili nepochybovat. Školy inspirované saúdskoarabským wahhábiismem vychovaly na čtvrt milionu náboženských fanatiků, připravených zemřít v boji proti jiným muslimům, o nichž jim říkali, že nejsou skuteční věřící. Základy hnutí Tálibán byly položeny a generál Zijául Hak spolu s pákistánskou tajnou službou rozhodli, že v boji proti SSSR v Afghánistánu nejlépe poslouží právě tito žáci „Tálibové“. Byli náležitě vyzbrojeni a CIA k nim přizvala i jiné islámské militantní skupiny z celého světa. Tak se Afghánistán stal základnou pro Usámu bin Lá-

dina a řadu další extremistů, kteří pak odešli bojovat do Alžírsku, Kašmíru, Libanonu, Egypta a také do Bosny a Čechenska. Zajímavý je případ šejcha Omara Abdula Rahmána, muže, který se podílel na vraždě prezidenta Sadata a kterému nakonec vláda USA povolila trvalý pobyt. V roce 1993 připravil první atentát na Světové obchodní středisko.

Zrodil se Golem a opakoval se starý příběh – jeho tvůrce ztratil zázračný šém.

Islámští fundamentalisté

Po ideologických vlnách nesených nacionalismem a socialismem je dnes v islámském světě hlavní hybnou pákou náboženství. Islámští fundamentalisté čerpají z frustrace svých spoluobčanů, využívají prohlubující se propasti mezi jejich a západní civilizací. Jednotlivé režimy buď s nimi spolupracují – jako v Libanonu, Jordánsku, Kuvajtu nebo Jemenu – nebo je krutě potlačují, jako v Sýrii, Iráku, Tunisku, Egyptě. Islámští fundamentalisté nejsou vždy stoupcem násilí, naopak, zabývají se charitativní činností, která v jednotlivých zemích nahrazuje chybějící sociální služby.

Potřeba sebekritiky

V arabském a islámském světě se ozývají hlasy, podle kterých byl útok na New York a Washington dílem Izraele a jiných západních zlosynů. Opakuje se tak určitý známý syndrom, podle kterého je třeba vinařa hledat vždy jinde. Představitelé inteligence v islámských a arabských zemích si proto začínají klást nepříjemné otázky. Například: Proč určité odvětví fundamentalistů tak usilovně žádá návrat k původnímu islámu, k době jeho vzniku, když skutečná civilizace, která povýšila islám na skutečnou kulturu, vznikala až v rozmezí desátého a dvanáctého století. Od té doby zažil islám značný úpadek, zejména po pádu Osmanské říše. Muslimská společnost neuměla čelit západní dravosti a koloniální nadvládě. Muslimům se vyčítá, že se vyhýbají sebekritice. K poslušnosti je však vedla jak jejich minulost, tak i školní systém, kde se žáci neucí samostatně uvažovat, nýbrž především poslouchat.

Potřebuje se islám reformovat? Mnozí tvrdí, že ano. Křesťanský svět podrobil kritice Bibli a Svaté písmo už v 17. století. Kdyby muslimové učinili totéž, tvrdí několik odvážlivců, nemusela by být jejich společnost vydána na pospas extremistům, kteří manipulují s vírou lidí a mění ji v nástroj boje.

Usáma bin Ládín a jeho podpora v regionu

Věřící muslimové prohlašují, že zabíjet nevinné – ať už jsou členy jakékoliv společnosti – je hřích. Tvrdí, že pokud z těchto zločinů bude Usáma – který však musí být souzen – usvědčen, potrestají ho sami.

Zatím má však Usáma značnou podporu, a to zejména v Pákistánu, který se v boji proti Afghánistánu stal klíčovým spojencem USA. Důvodů je mnoho. Pocit pašunské sounáležitosti, útoky na Afghánistán – a hlavně – Usáma říká věci, na které lidé slyší. Manipuluje jejich pocity, směšuje demagogii s realitou. Je třeba svrhnout zkomumpovaný režim v Saúdské Arábii, kde se nalézá Mekka a Medina, a osvobodit tato svatá místa od Američanů. Stejně tak je nutné osvobodit třetí nejsvětější místo islámu – mešitu al-Aksá v Jeruzalémě. A ovšem zrušit sankce proti Iráku. Pákistánce si umí naklonit tím, že brojí proti jejich nepřátelům, hinduistům. Přesto je zarážející, že obyvatelé oblasti nevidí, že jejich hrdina uvalil na Afghánistán, který není jeho zemí, novou válku a uvrhl svého hostitele do obrovského neštěstí.

Velká hra

Těm, kteří jsou do ní zapojeni, nejde nutně o stejnou věc. Američané tvrdí, že ze všeho nejdříve je nutné svrhnout Tálibán, aby mohla v Afghánistánu vzniknout vláda, která nastolí právo a umožní dopadení Usámy a jeho skupiny al-Kajdá.

V Pákistánu, o který se USA opírají, zatím roste vliv silných mužů, jimž se útoky na hnutí Tálibán nelíbí. Jeho prostřednictvím Afghánistán kontrolovali a hodlají v tom pokračovat. To oni dosadili Parvíze Mušarafa do funkce a mohou jej také svrhnout. Destabilizace situace v Afghánistánu má ovšem svůj význam pro Kašmír – což se týká jak Pákistánu, tak Indie a Číny, která donedávna hrála pákistánskou kartou.

Ve hře mají své místo bývalé republiky SSSR – zejména Uzbekistán, Tádžikistán a také Turkmenistán. Odtud měl přes Afghánistán vést plynovod a ropovod, kterými by nerostné bohatství od Kaspického moře putovalo přes Pákistán k Indickému oceánu. Ovšem vzhledem k neklidné situaci má přednost výstavba vojenských základen, tím spíš, že USA už nemohou spoléhat na své tradiční spojence v Pákistánu a Saúdské Arábii. Proto Američané v Moskvě jednaj o základnách v Uzbekistánu a Tádžikistánu. Také nelze zapomenout na Írán, důležitou zemi, kterou je třeba si předcházet, tím spíš, že namísto šíitského fundamentalismu dnes nastupuje ten sunitský. Ale Írán netouží vidět na svých hranicích cizí vojáký.

Co bude dál?

Bombardování trvá, přišla krutá zima. Uprchlíkům a těm, kteří utéci nemohou, hrozí hlad. Humanitární organizace žádaly přerušit bojů, aby mohly civilisty zásobit. Nebylo jim vyhověno. Tálibán varuje před vleklou válkou, teroristé před novými útoky, islámský svět mluví o střetu civilizací, Tony Blair o střetu svobody a demokracie se silami zla. Ale co se stane, bude-li Usáma bin Ládín skutečně dopaden?

pjazairi@yahoo.com

Fenomén skracovania vzdialenosti v modernom svete

DANIEL ŠMIHULA

Skracovanie vzdialenosti je metaforickým opisom toho, ako za posledné dve storočia technický pokrok značne redukoval význam vzdialenosti a prírodných prekážok v ekonomickom a spoločenskom živote. Informácie sa šíria v podstate rýchlosťou svetla, preprava osôb z jednej strany zeme na druhú sa meria na hodiny a v prípade tovaru na dni, maximálne týždne. Máme k dispozícii také spravodajské kanály, že správa o udalosti v čínskom vnútrozemí (ak je pravda dostatočne mediálne zaujímavá) sa môže dostať ešte v ten istý deň na televíznu obrazovku, dajme tomu, poľského roľníka v Karpatoch. A to dokonca rýchlejšie než napr. to, čo sa v ten deň stalo v jeho okresnom meste. Inou a vcelku oprávnenou otázkou je, že čo tento poľský roľník bude z danej informácie mať – miestne názvy a mená osôb sú mu zväčša neznáme, ba až nezapamätateľné, a tak informáciu nemá ani ako vyhodnotiť. Správa typu: „...sedemsto kilometrov na juhovýchod od Pekingu spadlo lietadlo“ už len samotnou štruktúrou svedčí o tom, že pre prijímateľa a sprostredkovateľa danej správy ide o markigálnu udalosť, ktorej skutočné dôsledky sú pre oboch neznáme a nepodstatné a vnímajú ju len ako kuriozitu.

Vďaka moderným vynálezom – televízii, internetu, mobilným telefónom, počítačom, leteckej preprave, dialniciam atď. – hovoríme o novej dobe vo vývoji civilizácie, novej dobe vo vývoji diplomacie a medzinárodných vzťahov, či dokonca o novom postindustriálnom informačnom veku. Fascinuje nás rýchlosť prenosu informácií a možnosti cestovať, ako údajne nikdy predtým. Tu treba poznamenať, že od čias osvietenectva si každá nová nastupujúca generácia príslušníkov západnej civilizácie myslela, že stojí na počiatku nových, obyčajne lepších, vekov.

Zabúdame však na to, že skutočný prevrat v živote západnej civilizácie znamenalo 19. storočie – najmä roky 1820–1860. Všetky spomenuté neskoršie inovácie nemali taký výrazný dosah na život spoločnosti i jednotlivca ako vynálezy 19. storočia. V Severnej Amerike a západnej Európe moderná priemyselná veľkomestská civilizácia bola už v roku 1900. Napr. v Británii či USA bol rozdiel v štýle života medzi rokmi 1900 a 2000 omnoho menší než medzi rokmi 1900 a 1800. Navyše v oboch týchto krajinách je pozoruhodná i kontinuita spoločenských inštitúcií (nie iba politických) za posledných sto rokov, ktorá je pre Stredoeurópana takmer nepredstaviteľná.

Civilizácia roku 1900 bola už aj civilizáciou informačnou. Vo vyspelých krajinách bola prítomná pomerne hustá sieť základných a stredných škôl. Vysoké školstvo bolo principiálne na tej úrovni a v tej podobe ako dnes. Veda už bola vnímaná nie ako zábavka pre výstredných učencov, ale ako faktor ovplyvňujúci ekonomiku, vojenský a politický.

Polygrafický priemysel bol na vzostupe a ročne chrlil množstvo knižných titulov v tisícových nákladoch. Denne vo veľkých mestách vychádzali noviny pre široké masy čitateľov. Menšia pohotovosť novin voči napr.

televízii bola nahrádzaná tým, že existovali špeciálne poludňové noviny a večerníky. Existovali štatistické a patentové úrady, telefóny a telegrafné stanice. Od polovice 19. storočia vo všetkých európskych krajinách pôsobila sieť poštových úradov, ktorých služby už boli cenovo dostupné bežným občanom.

Čo sa týka dopravy, tak rozhodujúcim predelom bola výstavba železníc a pravidelná námorná a riečna paroplavba. Rýchliky okolo roku 1870 už dosahovali bežne rýchlosť 70 km za hodinu – bolo to desaťkrát viac ako činila priemerná rýchlosť dostavníkov – rozhodujúceho dopravného prostriedku polstoročia predtým. A za posledných stotridsať rokov sa oproti roku 1870 rýchlosť bežnej pozemnej prepravy nezvýšila viac ako dvakrát (nehovoríme tu o rýchlostných vlakoch, ktoré sú ešte stále skôr výnimkou).

V zmienenom roku 1900 sa pastier kráv z Hýb (rázovité mestečko na Hornom Liptove) do siedmych hodín mohol dostať do Viedne – centra veľkej svetovej ríše. Dnes mu to, i kvôli hraničným kontrolám, trvá rovnako ak nie dlhšie. No pred rokmi 1871–78 (dobudovaním tratí pozdĺž Váhu) sa za sedem hodín doteraj tak sotva do Liptovského Mikuláša.

Absentovala letecká doprava, no cesta cez Atlantický oceán nemusela trvať zo spomenutých Hýb až do New Yorku viac než desať dní, čo pri skutočnosti, že málokto takúto cestu abovoval viac než niekoľkokrát za život, nebolo rozhodujúce. Podstatné bolo, že preprava netrvala tri mesiace, nezávisela od sezóny a bola pomerne bezpečná a fungovala podľa cestovného poriadku.

Slovenské, viac-menej provinčné noviny už od štyridsiatych rokov 19. storočia veľkú pozornosť venovali zahraničným správam a politickým komentárom k nim ani po rokoch nepôsobia naívne a prezrádzajú primeranú erudíciu ich pisateľov. Predstavy o tom, že na

matičné slávnosti do Martina chodievali národovci v krojoch, je kliše, dámy zo stredných a vyšších vrstiev mali na sebe toalety podľa viedenskej a parížskej módy. Slovenskí politickí vodcovia tých čias ovládali niekoľko jazykov a zvyčajne za sebou mali štúdium v zahraničí, obyčajne v nemeckých krajinách.

Euro-americká civilizácia sa vyznačovala veľkou mobilitou. Masy Európanov sa sťahovali za more a osídľovali vnútrozemie cudzích kontinentov. Boli pomerne malé byrokratické prekážky cestovania. Tie sa zaviedli hlavne po prvej a druhej svetovej vojne. Zlatý, resp. bimetalický zlato-strieborný, menový štandard a voľná vymeniteľnosť mien za zlato uľahčovali všetky finančné operácie.

Rozhodovanie o svetovej politike bolo silne koncentrované do hlavných miest siedmich-ôsmich veľmocí, ktoré medzi sebou čulo komunikovali a konzultovali. Európa bola politicky pomerne jednotná. Bolo tu len 20 nezávislých štátov. Ak odrátame Balkán, ktorý mnohí za Európu nepovažovali, tak len 14 európske národy sa okolo roku 1900 mohli tešiť z dovedy neobyčajne dlhého obdobia mieru a hospodárskeho rastu. Rozsiahle oblasti Ázie, Afriky a Tichomoria boli priamo spravované z Paríža, Londýna

a Petro-

s ašpiráciami preťať väzby s bývalými metropolami na istý čas pozastavili globalizačný proces, ktorý treba chápať ako sústavné zvyšovanie úrovne prepojenia a závislosti (hoci často asymetrickej) medzi jednotlivými oblasťami planéty. V skutočnosti nacizmus a komunistické hnutie zo súčasného pohľadu môžeme opísať i ako pokusy zamedziť prejavom tých fenoménov, ktoré dnes považujeme za súčasť tzv. globalizácie.

Ak by niekto chcel opísať súčasný svet ako spoločnosť charakterizovanú rýchlym šírením informácií, tak zabúda na to, že skutočne dôležité informácie sa takmer rovnako rýchlo ako dnes šíria už od vynájdenia telegrafu (1837). To, čím je charakterizovaná dnešná doba, je rýchle šírenie nesmierného množstva nie príliš dôležitých, nepodstatných informácií, čo môžeme jednoznačne opísať ako informačný šum. 80 – 90 % percent toho, čo sa šíri prostredníctvom tlače, televízie, internetu, telefónov atď., je len komerčná zábava alebo nepodstatné táranie. Je zaujímavé, že pri úsvite každého nového média, či to už bol rozhlas, televízia alebo internet, sa vždy tvrdilo, aký nesmierny význam budú mať pre šírenie vzdelanosti a po-

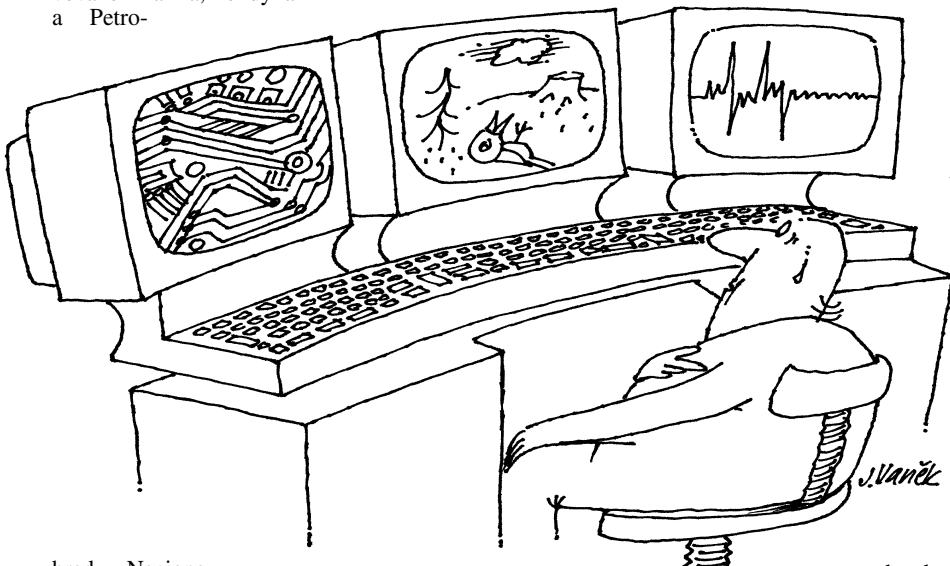
tu platí, že len veľmi malý počet textov (predovšetkým v spoločenských vedách) prináša niečo skutočne nové. Veľká časť vedeckých pracovníkov publikuje čisto pre to, aby sa mohli vykázat publikačnou činnosťou, získali vedecké hodnosti alebo sa udržali na katedrálach.

Problém oproti napríklad začiatku 19. storočia (predindustrializačnej a predinformačnej ére) už nie je nedostupnosť informácií alebo malá rýchlosť ich šírenia. Naša doba ani nie je charakterizovaná nejakým monopolom na informácie a vzdelanosť (ako to bolo v Gellnerovom agrárno-gramotnom štáte). Najväčší problém dneška je spracovanie, vytriedenie a vyhodnotenie poskytovaného množstva informácií a najmä zistenie, ktorá informácia je skutočne dôležitá.

V oblasti diplomacie, administratívy a politiky taktiež najväčšia zmena nastala s nástupom telegrafu. Lebo, ako už bolo uvedené, skutočne dôležité informácie (a informácie v oblasti diplomacie a správy nimi rozhodne sú) sa odvtedy šíria takmer okamžite.

V štátoch s veľkým územím do zavedení telegrafného spojenia sa šíri správy s aspoň niekoľko dňovým zdržaním. V starom Ríme prostredníctvom pošty zásielka, dajme tomu, z Británie dorazila do Ríma za 10–14 dní. V čase Ludovíta XIV. vo Francúzsku pošta z pyrenejskej hranice do Paríža šla asi štyri dni. V prípade zámorských európskych kolónií alebo ruských sibírskych území to bolo, pravda, horšie. Správa z Petrohradu na Kamčatku mohla púťovať aj jeden rok. Plavba z európskej metropole do niektorej vzdialenej kolónie taktiež trvala niekoľko mesiacov. Navyše v prípade plachtencov bola možná len v určitom ročnom období a takéto „okno“ (napr. v závislosti od monzúnov) sa otváralo iba raz do roka. Hoci na druhej strane nie je vhodné vtedajšiu situáciu vidieť tak úplne čierne. Boli spôsoby, ktoré umožňovali rýchlejší prenos niektorých skutočne dôležitých správ. Byzantínci mali v 7. storočí zriadený ohňový telegraf od sýrskej hranice až do Konštantinopolu. Umožnil v priebehu niekoľkých hodín doručiť správu o vpáde arabských vojsk (hoci podrobnosti nebolo možné takto prenášať). Vo Francúzku na prelome 18. a 19. storočia fungovalo niekoľko liniek optických telegrafov. Boli síce zúfalo nepraktické a pomalé, no umožňovali prenos niekoľkých strán textu denne, čo nebolo zanedbateľné, ak išlo o skutočne dôležité správy. Nakoniec, musíme spomenúť poštových holubov (v Európe od 12. storočia). V rámci aj veľkého európskeho štátu (Španielsko) mohla dobre zorganizovaná sieť holubej pošty redukovat čas prenosu správ na jeden deň. Áno, môžeme namietat, že aj v tomto prípade sa prepravované posolstvo obmedzovalo na niekoľko viet či šifier, ale znova je podstatné to, o čom boli tieto vetvy...

Nezabúdajme ani na to, že okrem zdržania pri prenose správ, podstatnú úlohu hrá i rýchlosť ich spracovania a prijatia rozhodnutia. Odpoveď z Ríma pre Britániu, ak sa o doručenej správe rozhodlo okamžite, mohla byť na mieste do jedného mesiaca. A to nie je žiadny nadmerne dlhý čas. Napríklad podľa českého a slovenského zákona o správnom konaní

hradu. Nacionalistické vášne európskych národov boli privádzané do varu konfliktmi, ktoré sa odohrávali kdesi na juhu Afriky či na Ďalekom východe. Veľké európske a severoamerické spoločnosti investovali v zahraničí a plne ovládali hospodárstvo kolónií, Číny, Turecka a väčšiny latinsko-amerických štátov. Nebolo tu síce prítomné OSN, no tých niekoľko rozhodujúcich štátov sa mohlo dohodnúť aj na neformálnej báze a už vtedy sa uznávala nutnosť kodifikácie a humanizácie medzinárodných vzťahov. Schádzali sa mierové kongresy a konferencie snažiac sa upraviť pravidlá vojny a zakázať niektoré bojové prostriedky.

Svet v roku 1900 už bol svetom globálnym. Globalizácia bola v plnom prúde. Bol možno globálnejším a otvorenejším (aspoň z euro-amerického pohľadu) ako svet v roku 1970, keď obe svetové vojny, komunistické revolúcie a národno-oslobodzovacie hnutia

roku. Po niekoľkých rokoch sa vždy ukázalo, že z najväčšej časti slúžia reklame, populárnej hudbe, športovým správam a inej plytkej zábave.

No i keby napríklad dnešný vedec eliminoval všetky nepodstatné informácie a sústredil sa len na sledovanie rozvoja poznatkov vo svojom vlastnom pomerne úzkom odbore, už toho nie je schopný. A to pre množstvo publikácií, ktoré vychádzajú, a i pre množstvo jazykov, v ktorých sú vydávané (čo má za následok aj to, že génus publikujúci v turečtine alebo bieloruštine môže zostať úplne nepovšimnutý). Pre archeológa okolo roku 1890 to ešte bolo možné. Stačilo, aby si objednal tých niekoľko skutočne dôležitých anglických, nemeckých a francúzskych časopisov. V roku 1939 to ešte bolo možné v prípade jadrového fyzika. V roku 1975 pre odborníka na počítače. V súčasnosti zrejme len v prípade niektorých najnovších vedných odborov. Prítom aj

majú štátne inštitúcie lehotu jedného mesiaca na vybavenia podania (zväčša to aj ten mesiac trvá.). Čas na samotnú cestu podania od odosielateľa danej inštitúcii a späť pritom zaberá z danej doby skutočne minimum. Problém je teda v niečom inom. Možno, že aj rýchlosť prenosu informácií robí tých, čo sú zodpovední za ich vyhodnocovanie a prijatie rozhodnutia, pohodlnejšími a lenivejšími. V prvej štvrtine 19. storočia napríklad na britskom ministerstve kolónií existoval zvyk, že na všetky reporty a listy musela byť odoslaná odpoveď ešte v ten istý deň, ako došli. Predpokladalo sa, že na ministerstve kolónií pracujú tak kvalifikovaní odborníci, že odpoveď na danú otázku musia nájsť v priebehu niekoľkých hodín a že prekladanie spisov z jedného stola na druhý nijako radikálne nezvyšujú kvalitu prijatého rozhodnutia.

No samozrejme, až na tieto výnimky je pravdou, že rýchlosť šírenia informácií vo väčších štátoch bola až do vynájdenia telegrafu malá. Iba v prípade mestských štátov, kde bolo možné zvolať obyvateľstvo niekam na agoru či do kostola, môžeme hovoriť o tzv. okamžitom šírení informácií o verejnom živote, ako sa deje dnes. To bol zrejme aj jeden z hlavných dôvodov (hoci pochopený skôr intuitívne), prečo sa klasic (Rousseau) domnievali, že demokracia je možná len v malom mestskom štáte, alebo v rámci voľnej federácie takýchto malých štátov. Nemá totiž zmysel presadzovať demokraciu tam, kde občania si len s ťažkosťami môžu navzájom vymieňať názory.

Lokálne civilné a vojenské authority museli vždy postupovať do veľkej miery samostatne. Boli síce pod menšou kontrolou, no zároveň viac odkázané sami na seba. Viac záležalo na osobných kvalitách ich predstaviteľov, ktorí v žiadnom prípade nemohli byť len púhi reprezentanti ústredných orgánov. Pocit odkázanosti samých na seba obyčajne viedol vždy k snahe po tvrdej forme vlády nad miestnym obyvateľstvom, pretože v prípade nepokojov vojenská pomoc od ústrednej vlády veľmi často prichádzala až po niekoľkých mesiacoch. A miestne obyvateľstvo o tom veľmi dobre vedelo...

Pred výstavbou kanálov a železníc bol aj vnútrozemský obchod veľmi obmedzený. Rovnako i schopnosť štátu v prípade hladomoru pomôcť postihnutým krajom dodávkami z iných častí štátu. Stredoveké hladomory neboli vždy dôsledkom celoplošnej neúrody, častejšie skôr neúrody lokálnej a stále prítomného problému distribúcie. Až do 18. storočia sa pozemný obchod obmedzoval na luxusné tovary, pri ktorých malý objem a malá váha v sebe obsahovali veľkú finančnú hodnotu. Prírodné prekážky priamo determinovali smer vojenských výprav, rozširovania územia i šírenia kultúrnych vplyvov. Táto závislosť sa dá krásne zdokumentovať napríklad na európskych archeologických kultúrach. Dnes s výnimkou oceánov a najväčších pohorí takých prekážok niet. Geopolitika ako uvažovanie o vplyve geografických determinantov na svetovú politiku stráca na význame. Už jej zrod na konci 19. storočia bol vlastne oneskorený...

V oblasti medzinárodných vzťahov a diplomacie má význam rozlišovať v prvom rade

tzv. **predtelegrafovú a telegrafovú éru**. Následný rozvoj komunikačných prostriedkov (rádiotelegrafia, telefón, internet) nebol už tak radikálnou zmenou.

V predtelegrafovej ére až na niektoré výnimočné osobné stretnutia panovníkov, nositeľov najvyššej moci (vlády, monarchovia) mohli rokovať len prostredníctvom svojich vyslancov, ktorí mali len veľmi všeobecné inštrukcie. Priama konzultácia vyslanca s ústredím bola počas diplomatických rokovaní značne obmedzená. Musel sa rozhodovať na mieste. To samozrejme kládlo neobyčajne vysoké nároky na osobnosť diplomata, na jeho schopnosť uvažovať v globálnych politických súvislostiach a jeho znalosť celkových zámerov a záujmov štátu, ktorý zastupoval. Zmluvy sa často uzavierali s rôznymi odkladacími podmienkami či výhradami dodatočného schválenia.

Mnohé inštitúty a tradičné charakteristiky diplomacie majú svoje korene v zmienenej predtelegrafovej ére. Napriek tomu, že diplomat sa čoraz viac dostáva do pozície bežného byrokrata a úradníka, ktorý len sprostredkúva spojenie medzi dvoma vládami, zostáva mu titulatúra, ktorá ho stavia na úroveň ministra a člena vlády. To je pozostatok z čias, keď veľvyslanec v krajine pôsobenia do istej miery samostatne musel formovať politiku svojho štátu a jeho mienka bola jednoznačne chápaná ako mienka celého štátu.

Rovnako aj inštitút ratifikácie zmluvy uzavretej diplomatmi má svoj pôvod v dobe, keď poverení diplomati nemali možnosť pred podpisom dohodnutej zmluvy informovať o jej znení ústredie. Dôraz na nedotknutosť diplomatickej batožiny taktiež pochádza z dôb, keď diplomatická pošta bola hlavným prostriedkom spojenia. Čo je trocha zvláštne v dobe, kde najvýznamnejšie správy sa posielajú rádiovými vlnami, ktoré sú zachytiteľné a odpočítateľné.

V súčasnosti diplomacia v klasickom ponímaní (ako rokovanie splnomocnených viacmenej samostatných zástupcov) je postupne obmedzovaná. Do hry čoraz viac vstupujú ústredné výkonné orgány a parlament. Nebývajú príliš úspešné ani rôzne staré diplomatické triky spojené so zatajovaním niektorých informácií, či využívanie výhody skoršieho doručenia niektorej významnej správy. V dnešnom svete zaplavenom množstvom rôznorodých informačných zdrojov by to zrejme ani nebolo možné.

Moderné prostriedky dopravy a prenosu informácií radikálne zmenili svetovú politiku. Avšak táto zmena sa neodohrala vďaka internetu. To všetko je len pokračovanie a rozvinutie zmien, ktoré sa začali v prvej polovici 19. storočia. Ustavičný pokrok a nové a nové technické inovácie sú základným rysom modernej priemyselno-informačnej doby. Preto ani netreba príliš preceňovať historický dosah každej novinky a domnievať sa, že práve s ňou sa začína nová éra ľudstva. Práve naopak, keby zrazu príliv nových vynálezov a objavov ustal, bolo by namieste tvrdiť, že vek modernej industriálno-vedeckej éry sa skončil a pred nami je nejaká nová éra.

dsmihula@hotmail.com

Pred padesáti lety bola jen hrstka lidí, kteří uměli správně odhadnout, jak se změní světová ekonomika do dnešních dnů. Za půl století bez vážnějšího vojenského konfliktu se, podle nejčastěji používaného ukazatele – HDP, světová ekonomická aktivita šestinásobně zvětšila. Mezi nejčastěji uváděné faktory tohoto růstu patří samozřejmě více než zdvojnásobení objemu světové populace za toto období (2,5 miliardy v r. 1950, 6 miliard dnes), doprovázené pokrokem v komunikačních a informačních technologiích, odstraňováním obchodních bariér spolu s tendencí všestranné podpory zahraničních investic.

Transakční náklady mezinárodního obchodu se snížily natolik, že začaly působit jako přímý stimulátor ústíci v dříve nevídanou specializaci jednotlivých zemí a regionů v poměrně úzkých ekonomických sektorech. Vše lze podtrhnout faktem, že se od roku 1950 objem mezinárodního obchodu čtrnáctkrát znásobil a v roce 1995 vznikl nový významný celosvětový politický hráč – Světová obchodní organizace (World Trade Organization – WTO) – snažící se vše shora regulovat.

Růst světové ekonomiky je doprovázen masivní degradací životního prostředí, zahrnující odlesňování, snižování biodiverzity, globální oteplování, úbytek ozonu atd. Vše je vlastně výsledkem chování mnoha nezávislých subjektů. Samo o sobě by jejich počínání bylo téměř neškodné, v celku jde ovšem o dalekosáhlé důsledky. Ekologické systémy mohou bez závažných následků snášet určitou ekologickou zátěž, ať již těžbu či znečištění – kyseľý dešť lesům a půdě nevadí až do doby, kdy je narušena jejich chemická a biologická rovnováha. Rybí populace mohou bez následku přečkat výlov jen tak dlouho, dokud tento výlov nepřesáhne přirozený přírůstek, poté může nastat prudký pokles či dokonce vyhubení. Ekologicky neškodné limity bohužel nejsou mnohdy známy s dostatečnou přesností, v těchto případech se – ve snaze zabránit neodvratným přírodním katastrofám – volá po uplatnění tzv. principu předběžné opatřnosti.

Výše zmíněné prudké zvýšení objemu světové populace nepřekračování těchto ekologických limitů pouze stále více znesnadňuje. Dnešních 6 miliard obyvatel má ještě podle některých odhadů vzrůst do roku 2050 na hrozivých 10 miliard (Rademacher, 2000). Předpokládá se, že až 95 procent čistého přírůstku se uskuteční v rozvojovém světě, tedy v zemích, které, z více než pochopitelných existenčních důvodů, téměř nemyslí na nějaké ekologické zatížení přírody. Průměrné zvýšení spotřeby na hlavu v nadcházejícím půlstoletí se odhaduje na dvě procenta ročně, růst HDP na hlavu přibližně na trojnásobek. Existují simulační modely, které z tohoto růstu vyvozují, že díky zvýšení životní úrovně, podporovanému i aktivitami mezinárodního společenství v oblasti sociálních transferů ve směru sever-jih, vzdělanosti žen, mládeže nebo masivních investic do penzijního systému, se mohou dnešní rozvojové země přiblížit k reprodukčnímu faktoru dnešních vyspělých zemí, tzn. 1,5. Toto číslo by znamenalo, že během dalších osmi generací, tj. do roku 2300,

Životní prostředí v zrcadle globalizace

Překotné půlstoletí

ROBERT CHLEBIK

by se světová populace mohla dostat až na – z dnešního pohledu neuvěřitelné – číslo pouhé jedné miliardy obyvatel. Takováto redukce by samozřejmě všem mohla zajistit ještě větší kvalitu života, než jakou zažívají současní obyvatelé zemí G7.

Problém je ale v tom, že na tento redukční efekt bohužel není možno čekat. Planeta Země pokračování v současném trendu zvyšování ekologické zátěže hnané zvýšenými nároky každého nově narozeného jedince jednoduše neunes bez katastrofálních následků.

Mnoho optimistů věří, že technologický rozvoj může dovolit pokračování v ekonomickém růstu a zároveň omezit znečištění, stejně jako využívání přírodních zdrojů díky používání dokonalejších výrobních postupů a dokonalejších výrobků. Jedním slovem dematerializací.

Za poslední tři desetiletí jsme ale bohužel svědky opačného, tzv. bumerangového efektu dematerializace. Například současný note-book může s lehkostí překonat počítače 60. či 70. let, zabírajících i několik místností, a manifestovat tak dematerializační faktor (redukci použití přírodních zdrojů) snad vyšší než 1000. Bumerangový efekt ovšem vyústil ve skutečnost, že dnes je na světě používáno více než 100 milionů osobních počítačů, což samozřejmě přivedlo veškeré úspory přírodních materiálů vniveč. Pokrok šel ruku v ruce s vytvářením nových výpočetních „potřeb“. Obdobným příkladem mohou být na elektrickou energii stále méně náročné spotřebiče či zpřístupnění služeb osobních tiskáren. Uživatelé jsou najednou schopni vytisknout nebo předběžných návrhů své textové či grafické produkce a dokonale tak vymazat jakýkoli dematerializační efekt.

Zdá se více než zřejmé, že dosažení trvale udržitelného rozvoje, definovaného Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj v roce 1987 jako „zajišťování současných potřeb lidstva takovým způsobem, aby nebyly omezeny možnosti příštích generací uspokojovat jejich budoucí potřeby“, bude možné pouze po zavedení příslušných ekonomických a politických opatření, která přinutí výrobce a spotřebitele k omezení celkové spotřeby materiálu k výrobě zboží a výkonu služeb. Existují již nesčetné studie a teoretické návrhy k vyššímu zdánění neobnovitelných zdrojů, snížení daňového zatížení pracovních sil atd. Až do dnes je ovšem krutým faktem, že na globálním trhu vyhrává strategie, která šetří propouštěním zaměstnanců, nad strategií, která se snaží omezovat čerpání přírodních zdrojů.

Vina za velice pomalé zavádění potřebných ekologických daní a regulací je z velké části svalována právě na současný multilaterální obchodní systém, spravovaný WTO. Vše zatím vyústilo v masivní odpor nevládních organizací. První nepřeslechnutelné hlasy prakti-

ky znemožnily jednání během ministerské konference WTO v americkém Seattlu na přelomu listopadu a prosince roku 1999. Od té doby tyto hlasy téměř neutichají.

Environmentální historie GATT/WTO

Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) byla podepsána v roce 1947 a byla součástí rekonstrukce mezinárodního obchodního systému po 2. světové válce. Mezi základní cíle Všeobecné dohody patřilo především odstranění diskriminace v mezinárodním obchodě a dále uvolňování celních a jiných překážek mezinárodního obchodu (Pípek, 1994). Ekologické souvislosti započaté ekonomické integrace tehdy rozhodně nepatřily mezi priority této dohody. Zmínka o životním prostředí je pouze v odstavci XX, který se zmiňuje o možnosti odchýlit se od smluvených obchodních pravidel v případě nutnosti ochrany života nebo zdraví lidského, živočišného či rostlinného nebo konzervace vyčerpatelného přírodního zdroje. Vše ovšem pouze za předpokladu, že takovéto opatření nepovede k diskriminaci mezi importéry nebo se nestane skrytou obchodní překážkou.

V prvních desetiletích existence GATT se o životním prostředí vlastně vůbec nediskutovalo. Poprvé bylo toto odvětví zařazeno do agendy až začátkem 70. let v rámci příprav na Konferenci OSN o životním prostředí konané v roce 1972 ve Stockholmu. V témže roce vyšla také první publikace Římského klubu, nevládní mezinárodní organizace sdružující prominentní podnikatele, politiky a další významné světové osobnosti reprezentující širokou škálu oborů, povolání, ideologií a kultur. Publikace, jejímiž autory byli manželé Denis a Donella Meadowsovi, byla nazvána Limity růstu (The Limits to Growth). Při jejím vypracování byla poprvé použita vyspělá počítačová technika. Práce měla za cíl prozkoumat zejména vztah ekosféry vzhledem k trendům ekonomického růstu a vedla k hluboce ekopesimistické predikci o brzké vyčerpanosti přírodních zdrojů, nebude-li změněna růstová koncepce ve světové ekonomice. Přestože závěry práce byly značně kritizovány, podařilo se jí zaměřit pozornost na tento vzrůstající problém v poměrně vhodnou chvíli.

Sekretariát GATT tehdy ustavil speciální Skupinu pro environmentální opatření a mezinárodní obchod (Group on Environmental Measures and International Trade – EMIT). Jejím mandátem bylo na požádání prozkoumat jakékoli konkrétní záležitosti vztahující se k obchodněpolitickým aspektům opatření směřujících ke kontrole znečištění a ochraně

životního prostředí. Komise měla za úkol nezapomínat na specifické problémy rozvojových zemí. K ustavení skupině však až do počátku 90. let nesměřovala žádná žádost.

Varování Římského klubu se ukázala jako předčasná. Kombinace objevů nových zdrojů přírodního nerostného bohatství a méně energeticky náročných technologií pomáhala stále udržovat uspokojenou zvyšující se poptávku. Zdroje se znovu ukázaly dostatečné, otázkou ovšem bylo, zda jejich potřebu můžeme nadále zvyšovat s ohledem na katastrofální dopady pro globální klima. Na řadu proto přišlo zavádění různých čistících koncových zařízení a dalších environmentálních opatření. Dostatečné ovšem zatím reagují pouze nejspělejší země. Tato situace je od počátku 90. let hodnocena jako neudržitelná.

Ekonomické analýzy stále poukazovaly na to, že národní hranice překračující ekonomické aktivity nemají na životní prostředí žádný vliv až na výjimku, kterou je znečištění plynoucí z přepravy zboží. Doprava přispívá ke globální změně klimatu emisemi např. oxidu uhličitého, methanu a jiných uhlovodíků (Kára, 1997).

Počátkem 90. let došlo ke zlomu v názírání na vliv mezinárodních ekonomických aktivit na životní prostředí. Silným podnětem se stal se životním prostředím úzce spojený obchodní spor mezi Spojenými Státy a Mexikem týkající se tuňáků a delfínů, který vyprovokoval až dodnes trvající bouři nevole široké veřejnosti. Spor se týkal extra-teritoriálního uplatnění amerického Zákona o námořní ochraně savců (US Marine Mammal Protection Act – MMPA), který prikazoval některé kroky k omezení vedlejšího zabíjení savců obchodními rybáři, včetně zahraničních.

V roce 1988 vláda Spojených států zakázala import tuňáků vylovených ve východním tropikálním pásmu Tichého oceánu způsobem nespĺňujícím kritéria ukládaná domácími rybářům. Embargo mělo za cíl odradit zahraniční rybáře od praktikování lovu tuňáků, kdy jsou jako pomůcka používáni do sítí chycení delfínů, kteří lákají hejna tuňáků, jež jsou zvyklá plavat pod nimi. Takto zneužití delfínů se v síti utopí.

Porota sice přijala americkou námitku, že dané opatření přispívá k ochraně životního prostředí, přesto tento instrument uznala za neslučitelný s hlavními ustanoveními Všeobecné dohody včetně ustanovení odstavce III, který obsahuje zmínku o ohleduplných výrobních a zpracovatelských metodách (Process and Production Methods – PPMs). Embargo bylo shledáno nevyhovující ani výše zmíněnému článku XX, neboť dané opatření nebylo jedinou cestou k dosažení požadované ochrany životního prostředí. Porota podotkla, že k dispozici jsou i méně „obchod omezující“ opatření, jako například zmínka na konzervách o způsobu lovu pro delfíny neškodném, které spotřebitelům umožňuje vyjádřit svůj postoj prostřednictvím svých nákupních preferencí.

Rada zástupců Smluvních stran (orgán, který vykonával všechny potřebné funkce v období mezi zasedáními smluvních stran Všeobecné dohody) toto rozhodnutí poroty nikdy nepřijala, čímž se také nestalo právně závazné pro dotčené strany. Přesto environmentální komunita pokládala tento případ za hrozbu pro environmentální politiku. Největší obavy

byly z toho, že státy použijí dohody GATT kdykoli, kdy (třeba jen náhodně) environmentální politika zasáhne do jejich obchodních práv. Legitimní zájem o životní prostředí se zdál být obětí obchodních byrokratů, kteří globální prosazování volného obchodu stavějí nad výsledky lokálních demokratických procesů. Obavy ale fungují i v opačném směru, kdy se obchodní komunita obává, že vlády mohou začít nadměrně používat environmentální odůvodnění k podkopání dlouho vyvíjeného multilaterálního obchodního systému.

Nárůst protiobchodního smýšlení ve veřejnosti, který následoval po tuňáko-delšířině sporu, značně zhoršil situaci GATT. Smluvní státy se zrovna v této době snažily uzavřít nejširší a nejkompaktnější osm – tzv. Uruguayské – kolo jednání. Potřeba obnovit důvěru veřejnosti a vytvořit konstruktivní příspěvek k nadcházejícímu Summitu Země v Rio de Janeiro v roce 1992 vedla ke svolání do té doby spící Skupiny pro environmentální opatření a mezinárodní obchod (EMIT). Skupina dostala za úkol prozkoumat vztah obchodních opatření obsažených v multilaterálních obchodních dohodách (Multilateral Environmental Agreements – MEAs) k principům a opatřením GATT, dále všeobecnou průhlednost národních environmentálních regulací s potenciálními dopady na obchod a obchodní účinky nových obalových požadavků, přijatých k ochraně životního prostředí. Později byl mandát skupiny EMIT rozšířen o záležitosti týkající se na Summitu Země podepsané Agendy 21, s cílem vzájemné podpory obchodních a environmentálních politik.

Na základech GATT v roce 1995 vznikla Světová obchodní organizace (WTO). Otázky životního prostředí byly tentokrát pevně včleněny do multilaterálního obchodního systému. V preambuli Marakešské smlouvy z roku 1994, která ustanovovala vznik WTO, je obsažen pojem trvale udržitelný rozvoj, byl dokonce i ustaven Výbor pro obchod a životní prostředí (Committee on Trade and Environment – CTE), který se má starat o prozkoumávání vzájemného vztahu životního prostředí a obchodu.

Nevyhovující legislativa – jádro sporu?

V legislativě se objevily první zákony týkající se životního prostředí přibližně před čtvrtstoletím a od začátku bylo jejich plnění spojeno s dodatečnými náklady pro producenty, což podle mnohých hlasů vytlačovalo investory v nejvíce znečišťujících sektorech průmyslu do zemí, kde takové zákony přijaty ještě nebyly. V polovině 80. let došlo k citelnému odstranění investičních bariér ve světové ekonomice. Průměrný roční růst zahraničních přímých investic přesahuje desetiprocentní hranici a je několikanásobně větší než růst světového HDP.

Environmentalisté mají strach, že ve stále se zvyšující mezinárodní konkurenci v oblasti lákání nových investic spojených s vytvářením nových pracovních míst vlády jednotlivých zemí tíhnou k zanedbávání péče o životní prostředí. Tuto logiku taky mnohdy využívají někteří politici, kteří rádi upozorňují, že přijetí toho či onoho environmentálního zákona může

podlomit konkurenceschopnost dané ekonomiky, a těmito námitkami ovlivňují veřejné mínění, což dále ještě více ztěžuje zpřísňování ekologických standardů. Konkrétním příkladem byly nesouhlasné postoje environmentální komunity před podepsáním Severoamerické dohody o volném obchodu (North American Free Trade Agreement – NAFTA) mezi Spojenými státy, Kanadou a Mexikem. Ekologové prohlašovali, že nově ustanovená zóna volného obchodu povede k tlaku na snížení amerických a kanadských environmentálních standardů na úroveň mexických, tak, aby investoři a pracovní příležitosti neměli důvod utíkat za Rio Grande. Dodnes ale nic nenavědčující tomu, že by se tyto obavy měly naplnit.

Dosavadní nepřehledné empirické výzkumy zjistily, že podíl dodatečných výrobních nákladů za účelem splnění legislativně povinných environmentálních standardů dosahuje 1–5 procent, v závislosti na druhu průmyslového odvětví. Dále nebyla nikterak zjištěna závislost mezi dobrým environmentálním profilem a sníženou ziskovostí producentů. Na druhou stranu je ovšem nepochybné, že na každém partikulárním trhu se nedá lepší environmentální výkon stejně dobře prodat, každému producentovi se tedy nemusí dodatečné náklady vrátit v podobě větší přízně zákazníků.

Nelze rozhodně vyloučit, že přisnost environmentálních zákonů neovlivňuje rozhodování investorů o místě realizace investice. Environmentální normy ale určitě nejsou jediným kritériem. Investoři samozřejmě zvažují i další faktory, jako je výše průměrné mzdy v daném regionu, daň ze zisku, výše odpisů, délka daňových prázdnin, tradice odvětví spojená s odborností potenciálních zaměstnanců či vzdělanost obecně. Obyvatelstvo navíc raději migruje za prací do oblastí s příjemným životním prostředím. To platí zejména o nejlepších vrcholových manažerech. Lze tedy také dojít k závěru, že striktnější environmentální regulace může nepřímo přilákat průmysl, a to i v daleko větší míře než jej odlákat. Jsou ovšem i případy takových zemí, jež splňují kritéria, která jsou relevantní při rozhodování investorů, tak nedostatečným způsobem, že jim v podstatě nezbyvá nic jiného než povolat o přilákání těch „nejšpinavějších“ odvětví a výrobců. Vyspělé země k takovéto strategii přistoupí většinou pouze v případě, že ekonomický zisk z přilákání takového investora jednoznačně převyšuje náklady na odstranění způsobených ekologických škod. I zde si ovšem musí dávat pozor na ohlas veřejného mínění.

Veřejné mínění ovšem pociťuje nynější stav životního prostředí jako méně nebezpečný než aktuální ojedinělé, ale tolik šokující teroristické útoky. Pochopitelně.

Robert.Chlebik@seznam.cz

Použitá literatura:

- Kára, J.– Dvořáková, L.: Mezinárodní obchod, životní prostředí a trvale udržitelný rozvoj. Karolínium, Praha 1997, s. 82.
Pipek, J.: Mezinárodní obchod. VŠE, Praha 1994, s. 43.
Radermacher, F. J.: Robust Paths to Global Stability. <http://www.faw.uni-ulm.de/englisch>, 2000, s. 9.

Po událostech z 11. září, kdy při teroristických útocích na Světové obchodní centrum a Pentagon zahynul bezprecedentní počet civilistů, panuje přesvědčení, že útok na Spojené státy zbraní hromadného ničení je v budoucnu nevyhnutelný. Usáma bin Ládín, saúdský milionář, který podle všeho za těmito útoky stojí, při několika příležitostech veřejně prohlásil, že usiluje o získání zbraní hromadného ničení a že jeho cílem je použít tyto zbraně proti americkým zájmům.¹⁾

Mnoho různých zdrojů naznačuje, že bin Ládín se pokusil, v některých případech úspěšně, získat jaderný materiál a jaderné hlavice v Rusku, blíže neurčené chemické zbraně v Iráku a Súdánu a botulotoxin, mor a antrax v České republice, Kazachstánu a Indonésii.²⁾ Jeho rozsáhlé finanční zdroje skutečně mohly některé tyto nákupy umožnit a mohly by také být využity k získání expertizy potřebné k efektivní diseminaci těchto látek.

Co tedy bin Ládínovi brání tyto zbraně použít?

Motivace

Před událostmi z 11. září jsem prezentoval argument, že hlavním důvodem pro nepoužití zbraní hromadného ničení je nedostatek motivace.³⁾ Tvrdil jsem, že i přes časté vyzvání Alláha, vydávání nábožensky sankcionovaných příkazů (fatwa), posun od útoků na vojenské cíle k útokům na civilisty a vyslovené předpovědi třetí světové války bin Ládín není iracionálním náboženským fanatikem. Cíle sesazení Západem ovlivněných vlád v arabských zemích, vytvoření kalifátu a vytlačení amerických jednotek z Blízkého východu jsou v zásadě cíle politické povahy. Také bin Ládínova bezprecedentní spolupráce se šíitským Hizballáhem a se sekulárním režimem v Iráku reprezentuje typ pragmatického tvoření koalic, který je pro neracionálního sunitského fanatika, za něhož je bin Ládín často považován, velmi netypický.

Dále, bin Ládín není žádný mučedník. Opatrné plánování, neochota akceptovat odpovědnost za akty násilí a rozsáhlá osobní bezpečnostní opatření naznačují, že bin Ládín chce zůstat naživu. Použití zbraní hromadného ničení by vyprovokovalo odvetný útok, ve kterém by bin Ládín pravděpodobně přišel o život.

Přestože bin Ládín neusiluje o přímou politickou moc, reprezentuje určitou část obyvatelstva. Je populární u mnoha Pákistánců a Afghánců, z nichž někteří dávají na jeho počest svým dětem jméno Usáma. Bin Ládín má image outsidersa, který se statečně postavil na odpor supervelmoci. Jeho asymetrický způsob boje je chápán jako nezbytný, protože by těžko někdo mohl požadovat, aby bojoval se Spojenými státy na otevřeném poli. Ale i v jeho případě by použití zbraní hromadného ničení mohlo znamenat ztrátu veřejné podpory, neboť je prokázán mezikulturní odpor vůči jedům a chorobám. A přestože bin Ládín není totálně závislý na větší podpoře, jeho vystoupení v médiích a distribuce propagačních

Použije bin Ládín zbraně hromadného ničení?

ADAM DOLNÍK

materiálů naznačují, že mu záleží na udržení pozitivního image.

Útoky z 11. září vnesly do této debaty nové světlo. Neuvěřitelný počet obětí je považován za další krok v bin Ládínově cestě za zničením Ameriky. Naštěstí je v tomto scénáři několik podstatných trhlin.

Cíle útoku 11. září

Za prvé, existuje široký konsenzus o cílech zářijového útoku – zabít co největší počet lidí. Hlavním cílem ale spíše bylo vyděsit a demoralizovat americkou populaci pohledem na ztracené národní symboly. Cíle byly vybrány právě kvůli jejich abstraktní hodnotě. To, že se ve Světovém obchodním centru zdržovalo tolik lidí, nebylo tak podstatné jako fakt, že budovy byly vzývaným americkým symbolem a bylo také relativně snadné je zasáhnout. Netrvrdím, že útok neměl v úmyslu zabít nebo že teroristé projevíli snahu počet obětí minimalizovat. Trvám na tom, že nebyla vyvinuta snaha počet obětí maximalizovat. Byly-li skutečně dalšími dvěma zamýšlenými cíli budova Kongresu a Bílý dům, jejich hodnota z hlediska počtu obětí byla relativně nízká. Kdyby bylo úmyslem zabít největší možný počet lidí, útok by byl zaměřen výhradně na hustě zalidněné oblasti.

Důraz na symbolickou hodnotu cílů je jasným trendem předešlých bin Ládínových útoků. Jejich terčem byly ambasády, vojenské ubytovny, válečná loď, hotel navštěvovaný americkými turisty a hlava egyptského státu.⁴⁾ Cíle z 11. září jsou v souladu s tímto trendem, a tyto útoky tedy *nereprezentují* posun k hromadnému ničení.

Taktika

Za druhé, existuje všeobecná domněnka, že bin Ládín udělá vše nezbytné k dosažení svých cílů. I když je pravda, že on i jeho stoupenci ukázali ohromné odhodlání, je třeba zdůraznit, že vytyčené cíle nejsou jediným důvodem jejich boje – proces tohoto boje je sám o sobě důležitým motivem. Je třeba pochopit obtížnost návratu k normálnímu životu po prožití pocitu vítězství ve válce s náboženským podtextem. Členové bin Ládínovy organizace al-Kajdá jsou na boji závislí, představuje pro ně věčný způsob života. Úspěšný útok zbraněmi hromadného ničení by mohl být uspokojivý pro vědce, který překonal technické obtíže takového útoku, ne však pro partyzána, který zaznamenal obrovské úspěchy s běžnými zbraněmi. Nejenže islámští bojovníci odrazili sovětskou agresi konvenčními zbraněmi, ale také útok z 11. září měl nedo-

zrné následky i bez použití chemických, biologických, radiologických či nukleárních zbraní. I když pomineme výše zmíněné motivační překážky, bin Ládín jednoduše nemá důvod měnit osvědčenou taktiku.

Sebevražedné operace

Za třetí, zůstává nepochopena ochota bin Ládínových mužů zemřít při těchto útocích. Skutečnost, že al-Kajdá ve svých posledních třech akcích použila sebevražedné útoky, je často využívána k vytváření katastrofických scénářů biologického útoku, ve kterém úmyslně nakažení jedinci šíří neštovice či mor. Je nutné zdůraznit, že takovýto útok by představoval velmi odlišný typ sebevraždy. Jedním z lákadel tradičně používaných při verbování jedinců pro sebevražedné mise je vídina rychlé a statečné smrti. Mnozí z těchto sebevrahů mají podle svědků těsně před detonací na tváři úsměv, kterému se říká „bassamat al-Farah“ (úsměv radosti).⁵⁾ Sebevrahové zažívají radostné pocity těsně před momentem, než vstoupí do nebe a spatří tvář Alláha. Je těžké si představit jedince procházejícího ulicemi velkoměsta v pozdních stadiích nakažlivé choroby, např. pravých neštovic, s úsměvem na tváři. Nebyl by k tomu důvod, neboť útok proběhl bez okamžitých následků na obětech i útočníkovi. Vstup do nebe by v tomto případě nepředstavoval okamžitý radostný moment, ale dlouhodobý a bolestný proces, na jehož konci by sebevražedný útočník zemřel za potupných okolností – rozpadající se tělo ne-

vzbuzuje obdiv, ale odpor. Ochota islámských fundamentalistů obětovat se za těchto okolností je velmi diskutabilní.

Závěr

Bin Ládínovi se podařilo přesvědčit veřejnost, že má v úmyslu zabít co největší počet lidí, díky fanatické rétorice a reportážím o jeho arzenálu zbraní hromadného ničení. Tyto informace byly umocněny výpověďmi jeho zatčených bojovníků, kteří prozrazují znepokojivé detaily o výcviku, jak tyto zbraně používat. Toto je bezpochyby velké vítězství: lidé jsou vystrašení a demoralizováni, bin Ládín získal mediální prostor a velký vyděračský potenciál, a Spojené státy investují značné zdroje do přípravy na neexistující hrozbu. Zářijové události tuto tendenci jen posílily.

I když je reakce veřejnosti pochopitelná, rozhodně není žádoucí. Je proto důležité brát v úvahu možnost, že bin Ládín nemá zájem na použití zbraní hromadného ničení s cílem zabít co největší počet lidí.

adam.dolnik@miis.edu

¹⁾ Text of Fatwah Urging Jihad Against Americans, 1998. Online <http://www.ict.org.il/articles/fatwah.htm>

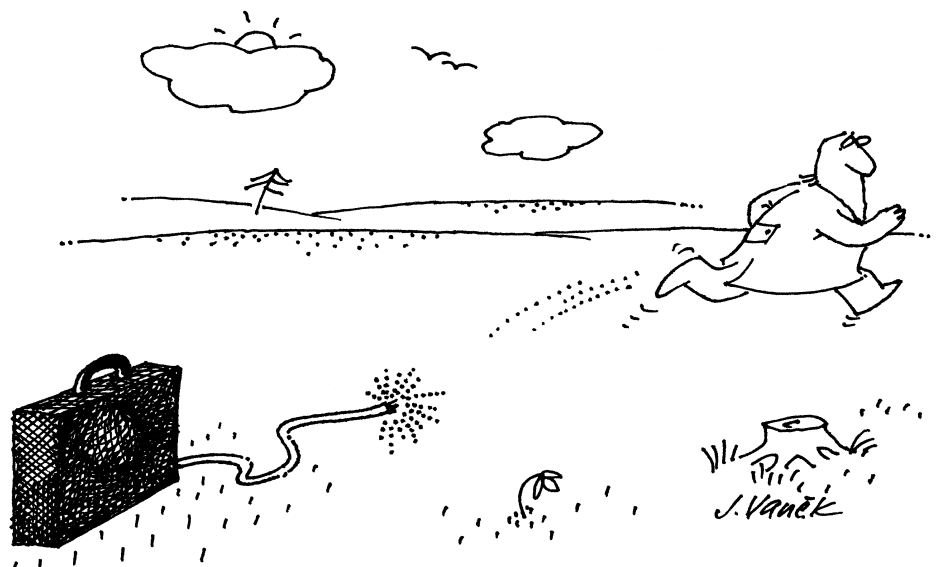
(11/8/00)

²⁾ Paul Dale: Report says UBL-linked terrorist groups possess 'deadly' anthrax, plague viruses. The Melbourne Age (4 June 2000); available from FBIS, Document Identification Number SEP20000603000 023, accessed on 6/5/00. Credits - Center for Non-proliferation Studies, NBCR Terrorism database. Case ID 678.

³⁾ Adam Dolnik: „America's Worst Nightmare? Osama bin Laden and WMD“, in Yaderny Kontrol, Oct. 2001. Also available in Russian at http://www.ng.ru/printed/ideas/2001-09-18/11_horror.html and in English at <http://www.ceip.org/files/nonprolif/defaut.asp>

⁴⁾ Schweitzer, Yoram: Wealth plus Extremism Equals Terrorism. 1998. Online <http://www.ict.org.il/articles/bin-ladin.htm> (26/11/01)

⁵⁾ Ehud Sprinzak: Rational Fanatics. In Foreign Policy, Sep/Oct 2000.

Vladimir Putin dva roky v čele Ruska

Ústav mezinárodních vztahů v Praze uspořádal 5. listopadu ve spolupráci s The Prague East Institute kulatý stůl věnovaný dvouletému výročí příchodu Vladimira Putina do čela ruského státu. Zmíněná akce představuje začátek série čtyř setkání věnovaných jednotlivým aspektům nejnovějšího vývoje Ruska. Příští kulatý stůl v lednu 2002 bude věnován bezpečnostním rizikům vycházejícím z území Ruské federace.

Hlavní referát připravil, ale pro nemoc nepřednesl Dmitrij Běloševský, redaktor Hospodářských novin. Diskuse více než dvaceti účastníků se soustředila především na čtyři hlavní okruhy otázek.

Rychlý růst a trvale vysoká úroveň popularity Vladimira Putina

Dmitrij Běloševský v referátu připomněl, že bezprostředně po 9. srpnu 1999, kdy Putin nečekaně vystřídal ve funkci předsedy vlády generála Štěpašina, dosahoval rating tohoto prakticky zcela neznámého politika pouhých dvě procenta. V průběhu dalších měsíců rostl a v prosinci 1999, krátce po parlamentních volbách, již v průzkumech veřejného mínění Putina podporovalo padesát procent dotazovaných. Putinovo následné vítězství hned v prvním kole prezidentských voleb o pouhé tři měsíce později již žádným překvapením nebylo.

V diskusi bylo zmíněno několik příčin takové oblíbenosti. K nim patří především vynikající práce týmu kremelských propagandistů a imagemakerů (např. Gleb Pavlovskij). Tito specialisté dokáží formovat obraz Vladimira Putina ve sdělovacích prostředcích a patrně radí i prezidentovi, jak vycházet vstříc představám postsovětských ruských voličů. Klasickou úkážkou může být vývoj kolem schvalování ruské hymny, kde se Putin sklonil před sovětským sentimentem ruských občanů, či – jak to formuloval D. Běloševský – hledal celospolečenský konsensus. Právě tak je třeba chápat Putinovo „šalamounské“ rozhodnutí o melodii a textu „staronové“ hymny Ruské federace.

Pro většinu ruské společnosti se zachování původní El Registanovy melodie doplněné novými slovy staříčkého a „vždy připraveného“ Sergeje Michalkova stalo symbolem historické (nikoli ideologické) kontinuity posledních osmi desetiletí Ruska. Konsensu napříč společností bylo Putinovou zásluhou, přes kritiku intelligence, dosaženo.

Diskuse upozornila i na další znepokojivé aspekty Putinovy propagandistické kampaně. Šlo především o časovou koincidence s protičečenskou kampaní, spuštěnou po útoku čečenských extremistů na území Dagestánu a po dosud uspokojivě nevysvětlených teroristických útocích proti obytným domům v několika ruských městech.

Spor o demokratičnost a Putinův antikomunismus

Autor referátu podporoval tezi německého kremlinologa Alexandra Rahra, který tvrdí, že Putin se postupem času stal přesvědčeným antikomunistou. Komunisté podle jeho názoru nejprve utopili velké Rusko v krvi, aby posléze mohli jeho ekonomiku přivést k totálnímu krachu.

Účastníci diskuse se většinou s touto tezí neztotožnili a konstatovali, že tvrzení o Putinově demokratičnosti by bylo žádoucí podložit něčím více než několika citáty, které mohly být formulovány účelově pro západní publikum. Spíše než o antikomunismus se v Putinově pojetí jedná o jakýsi etatismus, který sice může odmítat některé neúspěšné či iracionální rysy sovětského zřízení, ale mnohé jiné považuje stále za svůj vzor. Velkým problémem je také Putinovo působení ve strukturách KGB, včetně jeho vyslání na území NDR, které stále zůstává bílým místem Putinovy kariéry a nutně vzbuzuje obavy demokratické veřejnosti.

Putinovy reformy

Účastníci diskuse se jednoznačně shodli v tom, že cílevědomá činnost Vladimira Putina a jeho týmu představuje zásadní zlepšení proti

období Jelcinovy vlády. Nový prezident obnovil vertikálu státní moci, omezil vliv oligarchů na politiku a uskutečnil několik velmi významných kroků v reformě ekonomiky. To jsou jistě kroky správným směrem, ale samy o sobě jsou zatím nedostatečné.

V ruské ekonomice se kromě pozitivních trendů projevuje i např. znepokojivá tendence k monopolizaci. Také oddělení sféry ekonomické od politiky je stále nedostatečné, což způsobuje obrovskou korupci.

Kapitolou o sobě je Putinův boj s oligarchy, který je velmi selektivní a v zásadě se omezil na prosazení státního vlivu ve dvou předtím nezávislých mediálních skupinách. Tím ale došlo k omezení svobody slova a následně i k omezení svobody politické soutěže. Dlužno podotknout, že Dmitrij Běloševský viděl tento problém z poněkud jiného úhlu, když se soustředil na kritiku samotných oligarchů, kterým údajně šlo spíše než o svobodu slova o možnost kontrolovat informační či spíše dezinformační (kompromatové) toky. S jejich pomocí se jak Guginskij, tak Berezovskij pokoušeli vytvářet mechanismy ovlivňující chod ruské politiky.

Zahraniční politika

Základní otázkou této části diskuse bylo, zda je současná orientace Vladimira Putina na spolupráci se Západem skutečně upřímná a zda odrazí více než snahu o využití momentální konjunktury. Na příkladu ruské snahy zmírnit angažovanost středoaasijských republik v protiteroristické kampani na straně USA byly předvedeny limity v otevřenosti vůči Západu.

Diskutující se vesměs shodli na tom, že zapojení Ruska do ekonomických a bezpečnostních struktur vyspělého světa je velmi žádoucí jak z hlediska Ruska, tak i vyspělých zemí. Jde ale o dlouhodobý proces, protože současné Rusko, se zátěží čečenského konfliktu a mnoha dalších problémů nemůže být považováno za důvěryhodného partnera. Důsledkem případného přijetí Ruska do NATO by bylo paralyzování této jediné organizace, schopné zabezpečit bezpečnost severní polokoule.

Problematiku integrace Ruska se Západem velmi lapidárně shrnul Luboš Dobrovský, když konstatoval, že jde o to, aby se přibližovalo Rusko Západu, a ne aby se přibližoval Západ Rusku.

Vladimír Votápek

Svetová ekonomika

Šíbl, D. – Šaková, B.: *Svetová ekonomika, Internacionalizácia – Integrácia – Globalizácia – Interdependencia. Sprint, Bratislava 2000, 460 strán, ISBN 80-88848-60-1.*

Do ruků sa mi dostala publikácia, ktorá každou ďalšou kapitolou nielen intenzívne upúta čitateľovu pozornosť, ale navyše ho vytrvalo inšpiruje k vlastným úvahám. Na prvý pohľad zdanlivo „typická encyklopedická štú-

dia“ vôbec nezodpovedá stereotypnému chápaniu prameňov teórie. Publikácia *Svetová ekonomika* s podtitulmi *Internacionalizácia – Integrácia – Globalizácia – Interdependencia* od autorov Prof. Ing. Drahoša Šíbla, DrSc. a Ing. Beáty Šakovej, PhD. inovatívnym spôsobom prelína teóriu s praktickými poznatkami a príkladmi. Dejová línia tohto odborného textu je v súlade so zámerom autorov: vysvetliť vzájomnú prepojenosť pojmov

„internacionalizácia“, „integrácia“, „globalizácia“ a „interdependencia“ v smere silnejšej ekonomickej väzby medzi subjektami medzinárodných hospodárskych vzťahov, a to štýlom prístupným aj laickej verejnosti.

Koncepciu publikácie založili jej autori na objasnení systému svetového hospodárstva so zameraním sa na jeho potenciál (vo forme kľúčových energetických zdrojov), ako aj rizikové oblasti (ekonomická nerovnosť, korupcia, zbrojenie a odzbrojenie, životné prostredie a iné). Za účelom znázornenia vzájomného prepojenia – interdependencie – subjektov svetového hospodárstva vo väčších zoskupeniach (na regionálnej úrovni prostredníctvom in-

tegrácie a súčasne v celosvetovom meradle formou globalizácie) možno v tomto texte nájsť nielen historické súvislosti, ale predovšetkým zrozumiteľný výklad vzťahov medzi jednotlivými národnými ekonomikami.

V nadväznosti na tradičné chápanie pojmov: „zahraničný“ (ako súvzťažný medzi dvoma štátmi alebo ekonomikami), „medzinárodný“ (vo forme vzťahov medzi tromi a viac krajinami) a napokon „svetový“ (označujúci globálnu vzájomnú previazanosť medzi subjektami svetového hospodárstva) možno takéto poňatie prepojenia v publikácii *Svetová ekonomika* nájsť v jednoliatom, *medzinárodnom* vyčlenení (a) obchodu s tovarom a so službami; (b) migrácie osôb a (c) „migrácie“, resp. pohybu kapitálu.

V časti venovanej integračným procesom autori zreteľne rozlíšili inštitucionalizovanú ekonomickú spoluprácu na úrovni vyspelých, menej vyspelých (transformujúcich sa) a rozvojových krajín. Hĺbka a rozsah globalizácie možno počas štúdia tohto odborného textu vnímať nielen prostredníctvom analýzy globalizačných tendencií a procesov ako takých, ale aj na príkladoch pôsobnosti tzv. nadnárodných

korporácií či rivality medzi hlavnými svetovými priemyselnými centrami – všetko v súčinnosti s medzinárodnými organizáciami.

Originálny prístup autorov spočíva v dejinom, politickom, geopolitickom, environmentálnom, medzinárodno-právnom a etickom pohľade na zdanlivo čisto ekonomickú problematiku. Práve uvádzaním viacerých zorných uhlov na diskutované otázky, ktoré možno v tomto rozsahu považovať za inovatívny prvok, autori vytvárajú u čitateľa pocit nadhľadu nad vysvetľovanými skutočnosťami a inšpirujú k úvahám. Zrozumiteľne a prístupne koncipovaná publikácia *Svetová ekonomika* je preto materiálom vhodným nielen pre potreby študentov ekonómie ako teoretický základ, ale predovšetkým na skutočné štúdium aj pre záujemcov z ekonomickej praxe, študentov či odborníkov príbuzných smerov. Hlavná línia (svetové hospodárstvo), doplnaná čiastkovými „epizodami“ (napr. vo forme citátov z tlače), vytvára harmóniu konvenčného – vedeckého – prístupu ku skúmaniu svetovej ekonomiky s nekonvenčnými – pútavo a relaxačne pôsobiacimi – „epizódami“ informáciami, zaujímavú aj pre znalcov problematiky.

V záujme ďalšieho sprehľadnenia tejto publikácie a urýchlenia práce s ňou by bolo vhodné zahrnúť v závere index (menný a vecný, alebo kombinovaný), s upozornením čitateľa na nadväznosť predmetného pojmu na iné aspekty hospodárskej teórie či praxe. Autori by zaiste vyšli svojou iniciatívou v ústrety študentom alebo odborníkom, čerpajúcim pri skúmaní svetového hospodárstva a jeho súvislostí zo zahraničných zdrojov, uvedením jedného alebo viacerých cudzojazyčných ekvivalentov pri definovanom pojme. S cieľom predísť zámene pojmov by táto úprava uľahčila štúdium relevantnej cudzojazyčnej literatúry, umožnila presný preklad i použitie cudzojazyčnej terminológie a v neposlednom rade zjednodušila vyhľadávanie predmetných pojmov v cudzojazyčných vyhľadávacích programoch či publikovanej literatúre. Pri výnimočných dielach, akým je medzi titulmi odbornej literatúry aj *Svetová ekonomika*, sa myšlienky konštruktívnej kritiky hľadajú ťažko. Ostatne skúste sami.

Denisa Čiderová
ciderova@dec.euba.sk

Wolfgang Böhm und Otmar Lahodinsky: Der Österreich-Komplex. Ein Land im Selbstzweifel (Rakouský komplex. Země, která sama o sobě pochybuje), Vídeň (etc.): Bohlau 2001, ss. 165.

Takzvaná černo-modrá koalícia Rakouské lidové strany (ÖVP) s veľmi pravicovou tzv. Svobodnou stranou Jörga Haidera (FPÖ), vládnucej v zemi od února 2000, zmenila u našich jižních sousedů velmi mnoho. Oba autoři se snaží zjistit, k čemu vlastně touto novou politickou konstelací došlo.

Pro nás je významné, že rakouský kancléř Wolfgang Schüssel (ÖVP) v létě 2000 rázně odmítl útoky FPÖ na rakouského politika Erharda Buseka (ÖVP), který má na starost otázku rozšíření Evropské unie na východ. Busek totiž prohlásil, že FPÖ nemá pravdu, snaží-li se vstup České republiky do EU podminit tím, že Praha musí nejdříve zrušit tzv. Benešovy dekrety (s. 27). Ostatně – v rakouské spolkové zemi Burgenland, hraničící s Maďarskem, voliči odmítli politiku FPÖ, která se snaží brzdit vstup někdejších komunistických zemí do EU (s. 29). Od té doby, co na Slovensku není u moci Mečiar, je snaha o rozšíření EU směrem na východ v Rakousku snazší (s. 33).

Dochází k rozporům i ve vedení strany FPÖ, neboť zatímco předsedkyně strany Susanne Riess-Passerová se nevyjadřuje otevřeně proti rozšíření EU, Jörg Haider požaduje, aby se vůbec přerušilo jednání s kandidátskými zeměmi. V Rakousku se v roce 1999 vyslovilo jen 35 procent občanů pro přijetí nových zemí do EU a v zemi je chápáno odstranění tzv. železné opony spíše jako prvek nejistoty než jako šance pro Rakousko a EU (s. 54). Ostatně bavorská konzervativní strana CSU je svým kritickým postojem k EU a přehnaným lokálpatriotismem podobná FPÖ (s. 57).

Francie a Německo chtěly dostavět slovenskou jadernou elektrárnu v Mochovcích – Rakousko svou obstrukcí dosáhlo jen toho,

Rakousko na rozcestí

že elektrárnu v podstatě dostavěli Rusové. Takže už kancléř Vranitzky (SPÖ) špatně odhadl situaci, neboť v EU mají četné země zájem na rozvoji jaderné energetiky (s. 85). Členské země NATO se rozhořčily, když v roce 1999 Rakousko odmítlo povolit britským a francouzským vojákům průjezd zemí na manévry s novými partnerskými státy na východ od rakouských hranic. Rakouská vláda stále kritizovala NATO, že netečně přihlíží krveprolití na Balkáně, zároveň však nedovolila přelet letadel NATO přes rakouské území a letadla musela zvolit dlouhou, drahou okliku (s. 88).

Rakousko se v Bruselu často blamovalo. Na podzim 1999 chtělo prosadit různé podmínky pro vstup kandidátských zemí do EU, pak však tyto podmínky postupně odvolalo. Jednou to byla otázka energetiky, pak otázka poskytování služeb, jindy problémy v dopravě. Dokonce ani funkcionáři vládních stran nebyli jednotní. Tehdejší ministryně Barbara Prammerová (SPÖ) požadovala, aby Bratislava odstavila jadernou elektrárnu v Bohunicích, jinak prý Slovensko nebude přijato do EU. Její šéf, tehdejší kancléř Viktor Klima (SPÖ), musel ministryni opravit (s. 96–97).

Rozšíření EU směrem na východ je pro Rakousko nedeřešený problém. Zatím se nepodařilo prosadit plány na dálniční a rychlé železniční spojení s Prahou a Bratislavou (s. 99). Nerozhodný postoj Vídně s trpkostí komentoval přítel Rakouska, nynější polský ministr zahraničních věcí a nedávny polský velvyslanec ve Vídni Bartoszewski. Pro Polsko je podle něho rakouský postoj velkým zklamáním (s. 100). FPÖ stále žádá, aby Česká republika nejdříve zrušila tzv. Benešovy dekrety a Slovinsko tzv. dekrety AVNOJ (s. 101, o Polsku FPÖ nemluví, zřejmě proto, že není sousedem Rakouska). Česká republika, bohužel, nahrála

svým odpůrcům v Rakousku tím, že se připojila ke čtrnácti členským zemím EU a vyhlásila také sankce proti Vídni (s. 101). Nesmyslný je požadavek, aby se v Rakousku uspořádalo referendum o přijetí kandidátských zemí do EU – muselo by přece být uspořádáno ve všech patnácti členských státech Unie. Funkcionář FPÖ Wolfgang Reuter nesmyslně požadoval, aby Maďarsko a Slovensko byly přijaty do Unie až ve chvíli, kdy průměrné příjmy v těchto zemích dosáhnou úrovně 75 procent příjmů v Rakousku. To by zdrželo přijetí těchto zemí o celá desetiletí (s. 103). Dokonce i centrála rakouských odborů ÖGB požadovala, aby kandidátské země byly přijaty teprve ve chvíli, kdy jejich hospodářská výkonnost dosáhne úrovně 70 procent hospodářské výkonnosti zemí EU (s. 105). Přitom podle rakouského Výzkumného hospodářského ústavu WIFO, odstranění tzv. železné opony zvýšilo HDP v Rakousku o 2,4 procenta a přijetí prvních pěti kandidátských zemí zvýší HDP v Rakousku o dalších 1,3 procenta. Obchodní bilance s východními zeměmi je pro Rakousko aktivní ve výši 230 miliard šilinků a zároveň přibýlo 57 tisíc pracovních příležitostí. Rakouské banky zakoupily banky v České republice a na Slovensku (ss. 105–106). V případě přijetí Řecka a Španělska do EU se rozhodovalo především politicky, chtělo se pomoci zemím svrhnutým diktaturou. Hospodářsky vůbec nebyly na výši. (s. 108)

Ačkoli předsedkyně FPÖ Susanne Riess-Passerová vystupuje většinou umírněně, někdy se projevují u ní diktátorské sklony – tak v Šalcburku rozpustila zemskou organizaci FPÖ kvůli trvajícím vnitřním neshodám. Vysloužila si přezdívku „Königs-kobra“ (královská kobra, s. 117). Jörg Haider stál v čele FPÖ od 13. 9. 1986. V nedávné době se mu podařilo získat pro FPÖ velký počet hlasů osob, kte-

RECENZE

ré až dosud volily SPÖ (s. 131). Zřejmě proto, že podle mínění četných Rakušanů SPÖ nebere otázku cizinců v Rakousku příliš vážně (s. 132). Přitom jde o absurdní názor, neboť do Rakouska se ročně přistěhuje tolik cizinců, kolik osob tuto zemi ročně opustí (s. 133). Dosa- vadní voliči SPÖ stejně jako členové odborů ÖGB se přitom bojí, že vstupem kandidát- ských zemí do EU zaplaví Rakousko vlna imi- grantů (s. 134). Oprávněně se vytýká Schüsse-

lovi, že uzavřel koaliční dohodu s FPÖ – jenže s touto stranou se snaží dohodnout po volbách v roce 1999 i šéf SPÖ Viktor Klima (s. 137).

Ministryně zahraničních věcí Benita Ferre- ro-Waldnerová (ÖVP) usiluje o co nejrychlejší rozšíření EU směrem na východ, zatímco ná- městkyňe kancléře Susanne Riess-Passerová (FPÖ) chce prosadit, aby se o přijetí nových členských zemí uspořádalo referendum (s. 149). Rakušané stále nechtějí ani slyšet o své

úloze za druhé světové války (s. 152). Občané Rakouska podporují vlastně všechny plány EU s jedinou výjimkou: jsou proti rozšíření Unie směrem na východ (s. 162).

Wolfgang Böhm a Otmar Lahodinsky na- stavili svým krajanům zrcadlo. Je ovšem velmi pravděpodobně, že Rakušané se do tohoto zr- cadla buď nepodívají, nebo je prohlásí za křiv- vé.

Antonín Měšťan

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

327
BURGESS, Michael
Federalism and the European Union: The Building of Europe, 1950–2000 / Michael Burgess. 1 st ed. – London: Routledge, 2000. – 13, 290 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-415-22647-3	48 259	327
CHOMSKY, Noam
Fateful Triangle. The United States, Israel and the Palestinians / Noam Chomsky; Foreword by Edward W. Said. – Updated ed. – London: Pluto, 1999. – 22, 578 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-7453-1530-5	48 281	327
NUGENT, Neill
The European Commission / Neill Nugent. – 1 st ed. – Basingstoke: Palgrave, 2001. – 12, 366 s. – (European Union Series). – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-58743-X	48 318
327
DEVELOPMENTS
Developments in the European Union / Edited by Laura Cram, Desmond Dinan, Neill Nugent. – 1 st ed. – Basingstoke: Palgrave, 1999. – 16, 378 s.: tab. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-73633-8	48 327	327
INTERINSTITUTIONAL
Interinstitutional Directory: Who's Who in the European Union. – 1 st ed. – Brussels: Office for Official Publications of the European Communities, 2001. – 35, 398 s. – Rej.
ISBN 92-78-40025-4	I 44 391a	327
NUGENT, Neill
The Government and Politics of the European Union / Neill Nugent. – 4 th ed. – Basingstoke: Palgrave, 1999. – 23, 567 s.: mp. – (European Union Series). – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-73197-2	48 320
327
DIETZ, Wolfgang A.
Das Räderwerk der Europäischen Kommission: Strukturen, Zuständigkeiten, Entscheidungswege, Adressen / Wolfgang A. Dietz und Christiane Glatthaar. – 2., neubearb. und erw. Aufl. – Bonn: Economica, 1994. – 12, 197 s. – (Unternehmenspraxis in der EU; Bd. 10). – Pozn.-Rej.
ISBN 3-87081-193-5	De 48 358	327
INTERNATIONAL
International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and Community / Edited by Morten Kelstrup and Michael C. Williams. – 1 st ed. – London: Routledge, 2000. – 12, 304 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-415-21417-3	48 260	327
ROLA
Rola Niemiec w procesie integracji Polski z Europą / Pod redakcją Jerzego Holzera i Józefa Fiszera. – 1. vyd. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2001. – 342 s.: tab. – Pozn.
ISBN 83-88490-170-6	48 280
327
EUROPEAN
European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era / Edited by Mario Teló. – 1 st ed. – Aldershot: Ashgate, 2001. – 21, 330 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-7546-1749-1	48 329	327
KISSINGER, Henry
Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21 st Century / Henry Kissinger. – 1 st ed. – New York: Simon and Schuster, 2001. – 318 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-684-85567-4	48 230	327
ROLE
Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda: Sanatorium Karpaty (Ukraine), March 29–31, 2001 / Edited by Vladimír Bilčík, Alexander Duleba, Michal Klyap and Svitlana Mitryayeva. – 1 st ed. – Prešov: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2001. – 118 s.: gr., mp. – (Carpathian Euroregion: Prospects and Challenges; Workshop No. 2). – Pozn.
ISBN 80-89041-27-2	De 48 300
327
EVROPA
Evropa mezi Německem a Ruskem: Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty / Editoři: Miroslav Šesták, Emil Voráček; Autoři textu: Bohuslav Litera, Jan Wanner aj. – 1. vyd. – Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. – 640 s. – Pozn.-Res.
ISBN 80-7286-021-6	48 247	327
KRIPPENDORFF, Ekkehart
Kritik der Aussenpolitik / Ekkehart Krippendorff. – 1. Aufl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000. – 233 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 3-518-12139-1	48 340	327
SAKWA, Richard
Contemporary Europe / Richard Sakwa and Anne Stevens. – 1 st ed. – Basingstoke: Palgrave, 2000. – 19, 283 s.: fot. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-77270-9	48 326
327
FROM
From Geopolitics to Global Politics: A French Connection / Edited by Jacques Lévy. – 1 st ed. – London: Cass, 2001. – 217 s.: mp. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-7146-8145-8	48 339	327
LEGITIMACY
Legitimacy and the European Union: The Contested Polity / Edited by Thomas Banchoff and Mitchell P. Smith. – 1 st ed. – London: Routledge, 2000. – 10, 226 s.: gr. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-415-18189-5	48 261	327
STRATEGIJA
Strategija dlja Rossiji: Povestka dnja dlja prezidenta – 2000 / Redaktor: T. N. Kosterina. – 1. vyp. – Moskva: Vagrius, 2000. – 351 s. – Pozn.
ISBN 5-264-00260-6	48 326
327
HALLIDAY, Fred
The World at 2000: Perils and Promises / Fred Halliday. – 1 st ed. – Basingstoke: Palgrave, 2001. – 12, 170 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-94535-2	48 229	327
MEZINÁRODNÍ
Mezinárodní organizace / Editoři: Hynek Baňouch, Martin Fedorko. – 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. – 254 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-2474-7	48 283 PK	327
WHITE, Brian
Understanding European Foreign Policy / Brian White. – 1 st ed. – Basingstoke: Palgrave, 2000. – 11, 196 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-94989-7	48 301
327
HAYES-RENSHAW, Fiona
The Council of Ministers / Fiona Hayes-Renshaw and Helen Wallace. – 1 st ed. – Basingstoke: Macmillan, 1997. – 12, 340 s. – (European Union Series). – Bibl.-Pozn.-Příl.
ISBN 0-333-60965-4	48 323	327
NACIONAL'NO
Nacional'no gosudarstvennyje interesy Respubliki Belarus / Avtor: L. F. Zajko i dr. – 1. vyp. – Minsk: Skakun, 1999. – 276 s. – Pozn.
ISBN 985-6235-33-2	48 271	327
WINNING
Winning the Euro Referendum: A Guide to Public Opinion and the Issues that Affect it / Edited by Mark Leonard and Tom Arbuthnott. – 1 st ed. – New York: Elizabeth House, 2001. – 14, 115 s.: gr. – Pozn.
ISBN 1-903558-06-9	De 48 282
				327
ZAHRANIČNÍ
Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století / Editor Petr Suchý. – 1. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, 2001. – 121 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-2644-8	48 291

OBSAH MP 2001 – ročník XXV

	č./str.	na začátku 21. století	6 / 8
Světový	1–12 / 2	Vlasáková, N.: Vliv evropského práva na aplikaci práva ČR po vstupu do EU	6 / 10
Úvodník		Konflikty a konfrontace 2000	
Zbořil, Z.: Evropská unie a Evropa	1 / 3	Balabán, M.: Čečensko: bolavé místo Ruska	7 / 4
Zbořil, Z.: Ekologie, environmentalismus a životní prostředí	2 / 3	Bílková, V.: Klasifikace ozbrojených konfliktů devadesátých let	7 / 14
Zbořil, Z.: Latinská Amerika: formální a neformální integrace	3 / 3	Dienstbier, J.: Černá Hora a Srbsko	7 / 8
Zbořil, Z.: Víra, náboženství a politika	4 / 3	Pešek, P.: Kašmírský konflikt: bez naděje na brzký konec	7 / 10
Zbořil, Z.: Po stopách Argonautů a pašeráků drog	5 / 3	Tureček, B.: Blízký východ jako bojiště o veřejné mínění	7 / 12
Zbořil, Z.: Mezinárodní právo a jeho současné problémy	6 / 3		
Zbořil, Z.: Konflikty, krize a konfrontace	7 / 3		
Zbořil, Z.: Hic sunt leones ...	8 / 3	Afrika	
Zbořil, Z.: Kontinuita americké zahraniční politiky	9 / 3	Coetzee, J. K.: Zkušenosti a mínění těch, kteří žijí na okraji společnosti	8 / 12
Zbořil, Z.: Příliš vzdálený Blízký a Střední východ	10 / 3	Hlaváček, J.: Environmentální výzvy pro Afriku	8 / 4
Zbořil, Z.: Česko-německé vztahy po 11. září	11 / 3	Kropáček, L.: Africká sociální zkušenost a dějiny	8 / 8
Zbořil, Z.: Válka proti terorismu a její medializace	12 / 3	Kumsa, A.: Etiopsko-eritrejská válka 1998–2000	8 / 10
Evropská unie a Evropa		Zahraněční politika USA	
Kavan, J.: Česká zahraniční politika na prahu 21. století	1 / 4	Lepš, J.: Spojené státy, Čína a Korejský poloostrov: kontinuita, či změna?	9 / 5
Sojka, F.: Chudý chudému pomůže těžko aneb sjednocení Evropy pod palbou plynové roury	1 / 9	Ross, S. R.: Bushova zahraniční politika: multilateralismus na jídelníčku	9 / 9
Šafaříková, K.: Nebojme se vícerychlostní Evropy	1 / 7	Stapleton, C. R.: Přehled americko-českých vztahů. Ze svědecké výpovědi velvyslance Spojených států před zahraničním výborem Senátu	9 / 4
Telička, P.: Aktuální stav jednání o přistoupení ČR k EU	1 / 5	Štefková, J.: Spojené státy a Evropská unie za Bushovy administrativy	9 / 7
Ekologie		Střední východ	
Dlouhá, J., Dlouhý, J.: Nevládní organizace a životní prostředí	2 / 4	Bureš, J.: Euro-středomořské partnerství na počátku 21. století	10 / 6
Rynda, I.: Mezinárodní spolupráce v trvale udržitelném světě	2 / 6	Gombár, E.: Sýrie v procesu transformace	10 / 15
Veselý, T.: Evropská unie je environmentálně uvažujícím společenstvím	2 / 10	Kropáček, L.: Politický islám na prahu nového tisíciletí	10 / 4
Latinská Amerika		Strnad, T.: Globalizace na Blízkém východě	10 / 12
Borovička, A.: Drogy, Latinská Amerika a my	3 / 10	Tureček, B.: Za oponou intifády	10 / 10
Dvořáková, V., Kunc, J.: Latinskoamerická demokracie s přestávkami	3 / 6	Česko-německé vztahy	
Nálevka, V.: Evropská unie a Latinská Amerika	3 / 4	Handl, V., Jehlička, P.: Od průkopnictví k pasivitě? Evropská environmentální politika Německa a její export na východ	11 / 9
Urban, V.: Katolická radikální levice v Latinské Americe šedesátých let	3 / 8	Jurigová, K.: Malé národy velkého Německa. Právní a politický rámec ochrany tradičních menšin na území Spolkové republiky Německo	11 / 11
Víra, náboženství a politika		Kunštát, M.: Faktor minulosti v současných česko-německých vztazích	11 / 6
Coppa, G.: Mezinárodní činnost Svatého stolce	4 / 4	Mildenberger, M.: Německo-Polsko-Česko: Ke starým i novým asymetriím ve vzájemných vztazích	11 / 4
Gombár, E.: Islám a mezinárodní vztahy	4 / 8	Schleeger, M.: Milník v sociální jistotě pro Čechy a Němce	11 / 13
Schneider, J.: Mezinárodní vztahy a náboženství	4 / 6	Nebezpečná bezpečnostní politika	
Srb, V.: Politika, náboženství, Slovensko	4 / 10	Bureš, Fr.: Antropologie: strukturálně-funkcionální analýza teroristické organizace	12 / 7
Votápek, V.: Rusko a náboženství	4 / 12	Lebeda, P.: „Ground Zero“ – výzva k přehodnocení západní politiky a globální soužití (I.)	12 / 4
Střední Asie a Zakavkazsko		Pezl, K.: Bezpečnost pro 21. století: naděje, nebo obava?	12 / 11
Bureš, J.: Dialog civilizací: íránská odpověď na současný proces globalizace	5 / 10	Pick, O.: Nebezpečná bezpečnostní politika	12 / 8
Horák, S.: Geopolitika a Střední Asie	5 / 4	Šulc, Fr.: Budování ozbrojených sil pro asymetrická ohrožení	12 / 9
Horák, S.: Horský Tádžikistán na horké půdě	5 / 14	Vztahy a problémy	
Kropáček, L.: Evropa a islám: střet civilizací?	5 / 16	Balabán, M.: Rusko: stabilizace síly	5 / 22
Langer, A.: Noví hráči v kaspickém regionu	5 / 6	Buchtele, T.: Politická situace v Baskicku a její kořeny	8 / 16
Mezinárodní právo			
Drhlík, A.: Vývoj a místo diplomatického práva v systému mezinárodního práva	6 / 4		
Lapidothová, R.: Mají palestínští uprchlíci právo na návrat do Izraele?	6 / 13		
Lukášek, L.: Reflexe základních vývojových trendů v současném mezinárodním právu	6 / 14		
Malenovský, J.: O jedné z mezer provádění mezinárodního práva Českou republikou	6 / 6		
Šturma, P.: K mezinárodnímu trestnímu soudnictví			

OBSAH ROČNÍKU XXV

Cihelková, E.: Vztahy EU a Latinské Ameriky: historický kontext a současný stav	3 / 14	Zbořil, Z.: Bulharské volby, národní hnutí a car Simeon	8 / 27
Daudlebsky, K., Schusterschitz, G.: Strategické partnerství ve střední Evropě	5 / 18	Ekonomický obzor	
Ehl, M.: Makedonská sklizeň: vojáci nevyřešili zdaleka všechno	11 / 18	Bortel, L.: Mezinárodní společenství a veřejný dluh	6 / 17
Eichler, J.: Jospin upřesnil francouzské představy o Evropské unii	9 / 17	Buschová, K.: George Bush a Latinská Amerika	9 / 19
Eichler, J.: Globální terorismus	12 / 18	Gombala, I.: Latinská Amerika na přelomu tisíciletí	3 / 23
Fojtek, V.: NATO po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa	9 / 13	Hřích, J.: Významný nástroj EU pro ochranu evropských vývozců	8 / 32
Fürst, R.: Napětí v Tchajwanském průlivu a jeho internacionalizace	7 / 17	Leška, V.: Praha – Ekonomické fórum 2001	7 / 29
Geschire, P.: Problémy občanství a příslušnosti v současné Africe	10 / 22	Neustadt, A., Foltýn, J.: Iniciativy bretonwoodských institucí k překonávání propasti v ekonomické úrovni a jejich realizační pravděpodobnost (I.)	8 / 36
Hauner, M.: Útok na Afghánistán	12 / 21	Neustadt, A., Foltýn, J.: Iniciativy bretonwoodských institucí k překonávání propasti v ekonomické úrovni a jejich realizační pravděpodobnost (II.)	9 / 22
Höbelt, L.: FPÖ (Svobodná strana Rakouska) a Evropská unie	11 / 24	Prchal, M.: Spory v obchodních stycích mezi USA a EU přetrvávají	9 / 20
Kortusová, P.: Globalizace a role OSN	11 / 22	Tošovská, E.: Liberalizace obchodu environmentálními službami	10 / 30
Kostić, S.: Indická ústava a hinduistický společenský řád	4 / 14	Vraný, J.: Postavení Afriky v globalizujícím se světě	8 / 34
Kříž, Z.: Stranicko-politická diskuse o všeobecné branné povinnosti v Německu	8 / 24	Evropská unie	
Kunc, J.: Kuba mezi rájem a peklem	3 / 20	Debnár, V. A.: Prapočátky evropské integrace	4 / 27
Lambsdorff, H. G.: Jedno Německo a jeho zahraniční politika	2 / 16	Drulák, P.: Předsednictví s buřinkou: Belgie v čele EU	8 / 38
Matoušek, J.: Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek	8 / 21	Eichler, J.: Předsednictví skončilo, priority zůstávají	3 / 30
Matoušek, J.: Moderní hrozby globálního terorismu a perspektivy boje proti němu	10 / 19	Holub, T.: Bez Polska se do EU pravděpodobně nedostaneme	5 / 30
Nekvapil V. V.: Fórum 2000 – letos naposled	12 / 14	Holub, T.: Díky Švédsku jsou kostky vrženy	7 / 32
Opatrný, J.: Historická dimenze kubánsko-amerických vztahů	3 / 17	Scheu, H. Ch.: „Evropská ústava“ po přijetí Charty základních práv	3 / 28
Pelikán, J.: Evropská unie v poločase balkánské krize	2 / 14	Šišková, N.: Od Paříže k Nice	5 / 28
Polikanov, D.: Ruská zahraniční politika: dva roky Putinovy vlády	11 / 16	Volná tribuna	
Seemann, R.: Šedesát let od zahájení hromadného vraždění Židů v protektorátu	11 / 14	Bednář, M.: Evropa a Evropská unie jako otázka budoucnosti demokracie	1 / 18
Srb, V.: Krize antimečiarismu	8 / 19	Bednář, M.: Geopolitika Václava Havla v bratislavském projevu	9 / 26
Škopec, R.: Fyzika a národní bezpečnost	10 / 27	Bystřický, J.: Rychlost a politika: Paul Virilio	9 / 28
Škvrnda F.: Mákká bezpečnost a nevojenská bezpečnostní hrozby	12 / 16	Dobrovský, J.: Česko-ruské vztahy	2 / 26
Štěpanovský, J.: Rakousko hledá strategické partnery	2 / 12	Dolník, A.: Použije bin Ládin zbraně hromadného ničení?	12 / 33
Šubrtová, K.: Je Česká republika dobrovolnickou velmocí?	10 / 29	Houžvička, V.: Deset let rokování mezi Čechy a sudetskými Němci	6 / 21
Šulc, F.: Konflikt v Kolumbii potřebuje komplexní řešení	7 / 20	Chlebek, R.: Životní prostředí v zrcadle globalizace	12 / 30
Šulc, F.: Bude protiraketová obrana tentokrát fungovat?	9 / 11	Jazairová, P.: Terorismus	12 / 27
Tesař, F.: S kým na Balkáně	11 / 20	Kotyk, V.: Jak přistupovat k politickému dialogu se současným Ruskem?	4 / 29
Treybalová, J.: „Asijské hodnoty“	4 / 16	Matoušek, J.: Vojenskotechnické, zdravotnické a mezinárodní aspekty použití munice s jádrem z ochuzeného uranu	5 / 32
Vavrečková, J.: Migrační záměry obyvatel České republiky	7 / 22	Nalbandyanová, H.: Lokální konflikty a nový návrh jejich možného mírového řešení na příkladě konfliktu v Náhorním Karabachu	11 / 33
Zbořil, Z.: Satu Negeri – Negeri Indonesia	5 / 20	Oravec, M.: Strategické partnerstvo, alebo Visegrádska skupina?	6 / 22
Zbořil, Z.: Zvláštní vztahy Spojených států a Filipínské republiky	9 / 15	Pavlík, P.: Historie, současnost a perspektivy Evropské měnové unie	6 / 25
Zeměmi světa		Poselství evropským politikům: Je čas dát Východ na stůl!	2 / 28
Ehl, M.: Jaké bude Peru po Fujimorim?	3 / 26	Rašek, A.: Evropská unie a NATO po Kosovu	1 / 23
Eichler, J.: Francie a NMD	7 / 27	Skalník, P.: Politika a náboženství z hlediska politické antropologie	4 / 35
Eichler, J.: Francie vstoupila do předvolební kampaně	11 / 26	Skalník, P.: Africký stát na počátku třetího milenia	8 / 40
Ellinger, J.: Smutný zítřek? Krize britských konzervativců	12 / 23	Souleimanov, E.: Arménie: bezpečnostní dilema na prahu 21. století	1 / 24
Emmert, F.: Makedonie nad propastí	4 / 24	Souleimanov, E.: Izraelsko-turecké strategické partnerství	5 / 38
Georgiev, J.: Mugabeho hra s ohněm v Zimbabwe	2 / 22	Sředa, L.: Úsilí o vysvětlení tzv. „balkánského syndromu“ pokračuje	4 / 31
Hampl, J.: Mexiko a jeho zahraniční politika mění svou tvář	6 / 18	Suja, M.: Lomské úmluvy včera, dnes a zítra	2 / 31
Handl, V.: Reforma bundeswehru: obtížné zadání pro německou politiku	2 / 20	Sunardi, T.: Ekofašismus jako protohistorie radikálních ekologických hnutí	2 / 29
Kmec, J.: Americké prezidentské volby na internetu	1 / 16	Šístek, F.: Černá Hora trochu jinak	10 / 33
Kocourek, M.: Britské volby: Míderm blues aneb Labour opět u moci	8 / 29	Šmihula, D.: Humanitárna intervencia	1 / 26
Kopeček, L.: Politická krize na Ukrajině	6 / 20	Šmihula, D.: O morálnom opodstatnení humanitárnej intervencie	6 / 29
Kopeček, L.: Slovensko v předvolební roce	11 / 30	Šmihula, D.: Fenomén skracovania vzdialeností v modernom svete	12 / 28
Kratochvíl, P.: Současná ruská geopolitika	11 / 28	Šroněk, I.: Změny v charakteru mezinárodních negociací	6 / 27
Leška, V.: Stane se Slovensko dvacátým členem NATO?	4 / 20	Štěpanovský, J.: Kolik strategie lze skrýt v jednom regionu?	8 / 42
Lukášek, L.: Bosna a Hercegovina po volbách: nejasná perspektiva	1 / 11	Štindl, K.: Ukáže Evropa Rusku dveře?	7 / 37
Novák, M.: První krůčky demokracie v Perském zálivu	12 / 25	Zbořil, Z.: Evropské rozměry politiky politického extremismu	1 / 20
Nový, P.: Nevyrovnané šance: Na co ukazují běloruské volby?	10 / 17		
Pojar, M.: Izrael a volby premiéra 6. února 2001	4 / 19		
Rovná, L., Rovný, J.: Kanadské všeobecné volby 2000	1 / 13		
Šafaříková, K.: Lekce pro budoucnost	5 / 24		
Šrajber, B.: Střídání vlád v Itálii: znepokojení vystřídal očekávání	7 / 25		
Štěpanovský, J.: Vídeňské volby: výjimka, či předobraz vývoje?	5 / 25		
Štor, V.: Ghana: konec Rawlingsovy éry	5 / 26		
Zahradníková, J.: Rwanda: etnické konflikty trochu jinak	2 / 18		

Zbořil, Z.: Soudobý antisemitismus: evropské dědictví nenávisť a intolerance	7 / 35	Měšťan, A.: Budoucnost Polska	7 / 40
Informace		Měšťan, A.: Ukrajina na cestě do Evropy	11 / 37
Kovář, J.: Šestý Pražský model OSN	5 / 41	Měšťan, A.: Rakousko na rozcestí	12 / 35
Studentský seminář o evropské bezpečnosti a NATO	1 / 30	Nekvapil, V. V.: Opium intelektuálů	10 / 36
Votápek, V.: Vladimír Putin dva roky v čele Ruska	12 / 34	Nováková, J.: Mezinárodní vztahy – mezinárodní politika	2 / 35
Dokumenty		Řezanková, I.: Evropská politika a federalismus	3 / 33
Projev Václava Havla na konferenci		Řezanková, I.: Od Německa po Evropu	4 / 38
„Europe's new democracies: Leadership and responsibility“	6 / 31	Řezanková, I.: Ruská bezpečnostní politika	7 / 42
Vystoupení Pierra Moscoviciho na UK v Praze	8 / 44	Šedivý, J.: Legitimita humanitární intervence	2 / 33
Zoellick, R. B.: Spojené státy, Evropa a světový obchodní systém	9 / 32	Šedivý, J.: Užitečný průvodce mezinárodní politikou	5 / 43
Recenze		Šonka, J.: Tragikomické rozdělení světa	10 / 38
Bystřický, J.: Třetí cesta	1 / 34	Tesařík, B.: Ruské právní minimum	5 / 44
Čiderová, D.: Světová ekonomika	12 / 34	Tesařík, B.: Dějiny myšlení o státě	7 / 42
Fürst, R.: Noví čínští přistěhovalci v Evropě. Případ čínské komunity v Maďarsku	10 / 37	Tesařík, B.: Srovnávací pohled na soudní kontrolu ústavnosti	10 / 39
Gedlu, M.: Literatura, kolonialismus a boj proti kulturnímu imperialismu	8 / 46	Trejdl, L.: Kosovo – krátká historie	9 / 35
Handl, V.: Je Německo hegemonem střední Evropy?	6 / 34	Urban, L.: Studie o ekonomických a sociálních důsledcích vstupu České republiky do Evropské unie	11 / 38
Homola, B.: Statistický pohled na Afriku	7 / 39	Zbořil, Z.: Evropa 20. století	1 / 31
Hnízdo, B.: Globalizace a měnící se politická mapa světa	11 / 40	Zbořil, Z.: Paměti Kanaďana	4 / 37
Jireš, J.: Strategický přehled 2000/2001	7 / 39	Zbořil, Z.: Islám, dialog a občanská společnost	5 / 42
Khol, R.: Severský příklad praktické flexibility	1 / 33	Zbořil, Z.: Útoky na paměť a pravdu	11 / 36
Kovář, J.: „Tygři“ tentokrát z jihovýchodní Asie	3 / 34		
Larischová, K.: „Důsledky vstupu České republiky do Evropské unie“	3 / 36	Výběr z novinek knihovny ÚMV	
Mencl, V.: Perspektivy lidstva	1 / 32		2 / 36
Merhaut, B.: Stav světa 2000	2 / 32		4 / 40
Měšťan, A.: Politické strany v Rusku	2 / 34		7 / 43
			9 / 35
			10 / 39
			12 / 36

Pravidelné přílohy Mezinárodní politiky

Příloha MP 1/2001

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 7., 8. a 9. prosince 2000 v Nice

Příloha MP 3/2001

Charta základních práv Evropské unie

Příloha MP 5/2001

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 23. a 24. března 2001 ve Stockholmu

Příloha MP 7/2001

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 15. a 16. června 2001 v Göteborgu

Belgické předsednictví Evropské unie 1. července – 31. prosince 2001

Příloha MP 9/2001

Úvahy o budoucnosti Evropské unie (Jan Kavan, Alexandr Ort, Jacques Delors)

Příloha MP 11/2001

Závěry mimořádného zasedání Evropské rady konané 21. září 2001 v Bruselu

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 19.-21. října 2001 v Gentu

Směr Evropská unie 1/2001,

Příloha MP 2/2001

Schengenský systém po Amsterdamu – Bohumil Pikna

Přeshraniční spolupráce a schengenské požadavky – Daniel Havránek

Kalendárium – události a rozhodnutí EU (prosinec 2000, leden 2001)

Velcí Evropané – Jean Monnet

Co je Evropská ústřední banka a Coreper

Ze zápisníku vyjednavče – Pavel Telička

Schengen a jeho úskalí – Milan Fridrich

Švédsko

Slovensko

Mýty a realita Evropské unie

Směr Evropská unie 2/2001,

Příloha MP 4/2001

České školství ve světle budoucího členství ČR v EU

– Pavel Cink

Vzdělávací program Evropské unie Socrates

– Josef Vochozka, Dana Petrová

Mezinárodní projekty na Obchodní akademii v Opavě

– Petr Kyjovský, Ondřej Soška, Roman Dušek

Kalendárium – události a rozhodnutí EU

(únor 2001, březen 2001)

Velcí Evropané – Robert Schuman

Co je Evropský soudní dvůr

Ze zápisníku vyjednavče – Pavel Telička

Vzdělání: Unie dohání dnešek – Michal Mocek

Německo

Bulharsko

Mýty a realita Evropské unie

Směr Evropská unie 3/2001, Příloha MP 6/2001

České zemědělství a jeho zapojení do Společné zemědělské politiky EU
– *Jaroslava Hadová*
Program SAPARD – finanční nástroj českého zemědělství
– *Milena Vicenová*
Čeští zemědělci a Evropská unie – *Jan Záhorka*
Kalendárium – události a rozhodnutí EU
(duben 2001, květen 2001)
Velcí Evropané – *Konrad Adenauer*
Co je Ombudsman EU
Ze zápisníku vyjednačů – *Pavel Telička*
Evropská agrární politika v příštím tisíciletí:
návrat k malým přirozeným celkům – *Milan Fridrich*
Rakousko
Rumunsko
Mýty a realita Evropské unie

Směr Evropská unie 4/2001, Příloha MP 8/2001

Česká republika a evropská integrace v dopravě – *Rudolf Louda*
Evropská pomoc v oblasti infrastruktury – *Ondřej Karas*
Český dopravní trh a jeho připravenost na vstup ČR do EU
– *Martin Špryňar*
Kalendárium – události a rozhodnutí EU
(červen 2001, červenec 2001)
Velcí Evropané – *Alcide de Gasperi*
Co je Evropský účetní dvůr
Ze zápisníku vyjednačů – *Pavel Telička*
Doprava v EU: Nedokončená stavebnice – *Michal Mocek*
Velká Británie
Lotyšsko
Mýty a realita Evropské unie

Směr Evropská unie 5/2001, Příloha MP 10/2001

Nestátní neziskové organizace a jejich role při vstupu do EU
– *Hana Frištenská*
Neziskové organizace jako průkopníci na cestě do EU – *Marek Šedivý*
Zájmy českých podnikatelů v prostředí pravidel a politik EU
– *Marek Hudema, Libor Kudláček*
Kalendárium – události a rozhodnutí EU
(srpen 2001, září 2001)
Velcí Evropané – *Paul Henri Spaak*
Co je Mise ČR při Evropských společenstvích
Ze zápisníku vyjednačů – *Pavel Telička*
Lobbying v EU: běh na dlouhou trať – *Milan Fridrich*
Itálie
Malta
Mýty a realita Evropské unie

Směr Evropská unie 6/2001, Příloha MP 12/2001

Česká republika chrání průmyslové vlastnictví na evropské úrovni
– *Světlana Kopecká*
Duševní vlastnictví a komunitární právo – *Hana Masopustová*
Ochrana duševního vlastnictví v ČR v oblasti informačních technologií
– *Vladimír Smejkal*
KALENDÁRIUM – události a rozhodnutí EU
(říjen 2001, listopad 2001)
Velcí Evropané – *Joseph Bech*
Co je Evropská investiční banka
Ze zápisníku vyjednačů – *Pavel Telička*
Unie se ujímá ochrany duševního vlastnictví – *Michal Mocek*
Španělsko
Litva
Mýty a realita Evropské unie

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Bc. František Bureš, nar. 1973; absolvent soc. a kult. antropologie na ZČU v Plzni. Věnuje se strategickým studiím. Působí jako manažer a odborný poradce pro oblasti lidských zdrojů, vzdělávání a otázky organizace. Publikuje na téma řízení lidských zdrojů, alternativní vnímání reality, extremismus, terorismus a teritoriální analýzy. (str. 7)

Denisa Čiderová, nar. 1977; vystudovala obor hospodářská diplomacie na Obchodní fakultě Ekonomické univerzity v Bratislavě, nyní je interní doktorandkou na Katedře mezinárodního obchodu OF EU. (str. 34)

Milan Hauner, dřívější Hooper Fellow na FPRI (1985) je autorem – mimo jiné – knih *India in Axis Strategy* (1981), *Hitler* (1983), *What is Asia to us? Russiaes Asian Heartland Yesterday and Today* (1990), *The Soviet War in Afghanistan* (1991). Je spoluautorem *Afghanistan and Soviet Union: Collision and Transformation* (1989). Před rokem 1989 aktivní v Amnesty International, přednáší na evropských i amerických univerzitách, žije v USA (Madison, Wi). (str. 21)

Robert Chlebič, nar. 1976; vystudoval VŠE, zabývá se životním prostředím. (str. 30)

Mgr. Jiří Ellinger, nar. 1974; vystudoval historii na FF UK, kde v současnosti dokončuje doktorandské studium a přednáší moderní britské dějiny. V letech

1999/2000 studijní pobyt na The Queenes College v Oxfordu. Publikuje především v Lidových novinách. Momentálně studuje Diplomacickou akademii při Ústavu mezinárodních vztahů. (str. 23)

Adam Dolník, nar. 1978; vystudoval politologii a sociální politiku na Masarykově Univerzitě v Brně. V květnu 2002 získal MA v oboru Mezinárodní politika z Montereyského institutu mezinárodních studií (Monterey Institute of International Studies.) Současně pracuje v Centru na nešíření zbraní hromadného ničení v Monterey (Center for Nonproliferation Studies) na projektu zabývajícím se terorismem. V létě 2001 pracoval pro Odbor na prevenci terorismu v OSN (UN Terrorism Prevention Branch). Spolupracuje s Frankfurtským institutem pro mírový výzkum na Evropském projektu nešíření zbraní hromadného ničení. (str. 32)

Pavla Jazairová, nar. 1945; novinářka, pracovala v Čs. rozhlasu, odkud byla v letech normalizace nucena odejít, v letech 1971–1990 působila jako tlumočnice a zabývala se africkou tematikou (o Africe napsala 4 publikace), nyní pracuje jako redaktorka-komentátorka v Radiožurnálu Čs. rozhlasu. (str. 26)

Ing. Petr Lebeda, nar. 1974, vystudoval VŠE – obor mezinárodní vztahy; vědecký pracovník ÚMV – zabývá se rozvojovými zeměmi a globální problematikou. (str. 4)

Martin Novák, nar. 1969; novinář. V letech 1992–1995 redaktorem Lidových novin, od roku 1995 v redakci zpravodajství České televize. Zabývá se Blízkým východem a řecko-tureckými vztahy. (str. 25)

Gen. Ing. Karel Pezl, nar. 1927. Po ukončení reálného gymnázia v r. 1946 vstoupil dobrovolně do ČSA. Absolvoval Vojenskou akademii v Hranicích a Vojenskou akademii v Praze. Vykonal řadu štábních funkcí, v r. 1968 byl náčelníkem GŠ ČSA. Po propuštění pracoval v l. 1971–89 jako vrátný v závodní dopravě a Výzkumném ústavu spojů. Po 17. 11. 89 se zúčastnil práce Vojenské komise Koordinačního centra OF. 1. 5. 1991 jmenován do funkce náčelníka GŠ ČSA, vykonával funkce náměstka ministra obrany ČSFR. Nyní poradce prezidenta republiky. (str. 11)

Prof. Dr. Otto Pick, nar. 1925; politolog, studoval na Univerzitě Karlově (Právnickou fakultu) a na anglických univerzitách. Působil na četných západoevropských a amerických vysokých školách. V letech 1983–1985 byl ředitelem československého vysílání Radia Svobodná Evropa. V letech 1993–1998 byl ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. Od roku 1998 1. náměstkem ministra zahraničních věcí České republiky. Je emeritním profesorem Univerzity of Surrey v Anglii a od roku 1991 profesorem politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. (str. 8)

Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc. nar. 1952; vystudoval Vojenskou politickou akademii v Bratislavě (1974). V letech 1979–1992 přednášel sociologii na vojenských akademích a vysokých školách. 1993–1995 pracoval na MZV SR. 1995–2000 působil v zahraniční rozvědce slovenské spravodajské služby. Od r. 2001 je nezávislým politickým analytikem v oblasti národní bezpečnosti. (str. 16)